

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΙΚΑΙΟΥ

Π.Μ.Σ. «ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

**Ο ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ**

της μεταπτυχιακής φοιτήτριας **Παρασκευής Σ. Κανελλοπούλου**

(AM:0906M015)

Επιβλέπων Καθηγητής: Αθανάσιος Μπασαγιάννης, Λέκτορας

Αθήνα, Απρίλιος 20009

**Ο ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	σελ. vii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	σελ. 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1/. ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ

A/. Το Κοινό Δίκαιο (Common Law) και η διαφοροποίησή του από το ηπειρωτικό δίκαιο (Statutory Law)	σελ. 4
B/. Η οικονομική ανάλυση του δικαίου (Σχολή του Σικάγο)	σελ. 7

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΤΟ ΑΓΓΛΟΣΑΞΩΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ (COMMON LAW).

A/. Η υπόθεση D' Arcy v. Allein	σελ. 10
B/. Η υπόθεση Mitchel v. Reynolds - Η αρχή του περιορισμού του εμπορίου.	σελ. 11
Γ/. Η υπόθεση Nordenfelt- Το κριτήριο του γενικού συμφέροντος έναντι των ιδιωτικών συμφερόντων.	σελ. 12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΩΝ Η.Π.Α.

A/. Ο ΑΝΤΙΜΟΝΟΠΩΛΙΑΚΟΣ ΝΟΜΟΣ SHERMAN	σελ. 14
B/. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ	

ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ.

- 1/. Η γραμματική ερμηνεία του Νόμου Sherman -
 Η υπόθεση Trans-Missouri. σελ. 17
- 2/. Η έννοια των παρεπόμενων περιορισμών (ANCILLARY RESTRAINTS) -
 Η υπόθεση Addyston Pipe and Steel Co. σελ. 19
- 3/. Η υιοθέτηση του κανόνα της λογικής
 από τη νομολογία των αμερικανικών Δικαστηρίων -
 Οι υποθέσεις Standard Oil και American Tobacco. σελ. 20
- 4/. Η per se θεωρία σελ. 23
- 5/. Η εφαρμογή του κανόνα της λογικής
 στους μη τιμολογιακούς κάθετους περιορισμούς -
 Η υπόθεση Sylvania σελ. 26
- 6/. Η εφαρμογή του κανόνα της λογικής και στους τιμολογιακούς
 κάθετους περιορισμούς -
 Οι υποθέσεις Dr. Miles και State Oil σελ. 29
- 7/. Η νέα διάσταση του κανόνα της λογικής στους κάθετους περιορισμούς
 - Η υπόθεση Leegin σελ. 31

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Ο ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Α/. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ (Δ.Ε.Κ.). σελ. 35

- 1/. Η σχέση του κανόνα της λογικής με το αρ. 81 ΣυνθΕΚ σελ. 36
- 2/. Η χρήση του κανόνα της λογικής στη νομολογία του Δ.Ε.Κ.
 - i) Η έννοια της στάθμισης των αντι-ανταγωνιστικών συνεπειών (anti competitive practices) και των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων (pro competitive practices) της συμφωνίας. σελ. 40
 - ii) Η υπόθεση Consten&Grunding σελ. 41
 - iii) Η υπόθεση Nungesser σελ. 42

α) Η έννοια των «ανοιχτών» και «κλειστών» όρων αποκλειστικότητας.	σελ. 45
iv) Η υπόθεση Coditel S.A.	σελ. 46
α) Ιστορικό	
β) Η θεωρία της διάκρισης μεταξύ ύπαρξης και άσκησης των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.	σελ. 47
v) Η υπόθεση Remia B.V.	σελ. 49
vi) Η θεωρία του «οικονομικού πλαισίου»	σελ. 50
 3/. Αποδοχή της έννοιας των παρεπόμενων περιορισμών (ancillary restraints).	σελ. 51
i) Η εφαρμογή του κανόνα της λογικής και των παρεπόμενων περιορισμών επί των κάθετων περιορισμών – Η υπόθεση Pronuptia.	σελ. 52
α) Η άποψη του Γενικού Εισαγγελέα	σελ. 55
β) Η κρίση του Δ.Ε.Κ.	σελ. 56
4/. Έννοια «δυνατότητας» επηρεασμού του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών – Η υπόθεση Volk vs Vervaecke.	σελ. 58
5/. Ο «αισθητός επηρεασμός» του ενδοκοινοτικού εμπορίου (ο κανόνας de minimis).	σελ. 60
i) Σχέση του κανόνα de minimis και του κανόνα της λογικής	σελ. 63
6/. Η εφαρμογή του κανόνα της λογικής στις συμφωνίες ενώσεων προσώπων – Η υπόθεση Publishers Association	σελ. 64

B/. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

	σελ. 66
1/. Η απόλυτη άρνηση εφαρμογής του κανόνα της λογικής	σελ. 67
2/. Οι κανονισμοί ατομικής και ομαδικής απαλλαγής	σελ. 68
3/. Οι κατευθυντήριες γραμμές για τους κάθετους περιορισμούς και τις οριζόντιες συμπράξεις.	σελ. 70
4/. Ο κανονισμός 1/2003 του Συμβουλίου.	σελ. 72
5/. «Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά	

τον ανταγωνισμό σύμφωνα με το άρθρο 81 παράγραφος 1
της συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (de minimis)».

σελ. 73

6/. Ανακοίνωση της Επιτροπής – Κατευθυντήριες γραμμές
σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου
των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης

σελ. 75

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

σελ. 76

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

σελ. 78

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Δ.Ε.Κ.	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
Δ.Ε.Ε.	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών
ΕΕΕυρ.Δ.	Ελληνική Επισκόπηση Ευρωπαϊκού Δικαίου
Ε.Ε.	Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκής Ένωσης
ό.π.	όπως παραπάνω
Π.Ε.Κ.	Πρωτοδικείο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
Συλλ.	Συλλογή Αποφάσεων Δικ. Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
υπόθ.	υπόθεση
C.M.L.Rev.	Common Market Law Review
E.C.L.Rev.	European Community Law Review
Eng. Rep.	English Reports
M.C.C.	Metropolitan Corporate Council
Rev.T.D.E.	Revue Trimestrielle du Droit Européen
U.S.	Cases Argued and Decided in the Supreme Court of the United States
v.	versus

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εμφάνιση του κανόνα της λογικής (rule of reason) αναζητάται ιστορικά στα μέσα του 17^{ου} αιώνα, όταν πρωτοεμφανίστηκε σε αποφάσεις των βρεταννικών Δικαστηρίων, ήτοι στα πλαίσια του Κοινού Δικαίου (Common Law), προκειμένου να αντιμετωπίσει τους περιορισμούς στον ανταγωνισμό, που κατά την πρώιμη αυτή ιστορική περίοδο δημιουργούνταν από τις «συντεχνίες» (*guilds*) επαγγελματιών.

Η πορεία της έννοιας αυτής του κανόνα της λογικής πέρασε, κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα στη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. και εγκαθιδρύθηκε, διαμορφούμενη ως η πλέον σημαντική νομολογιακή αρχή στο Αντιμονοπωλιακό Δίκαιο των Η.Π.Α., σε συνδυασμό με τον βασικό αντιμονοπωλιακό νόμο, το Νόμο Sherman (Sherman Act).

Για τους ανωτέρω λόγους, η ιστορική εξέλιξη της έννοιας του κανόνα της λογικής ήταν παράλληλη με τη διαμόρφωση ολόκληρου του Αντιμονοπωλιακού Δικαίου των Η.Π.Α., μέχρι και σήμερα, αφού ακόμα κανείς παρατηρεί θεμελιώδεις αλλαγές στην ερμηνεία του κανόνα αυτού, μέσω της νομολογίας του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Σημαντική είναι επίσης η σύνδεση του κανόνα της λογικής με το νομικό θεωρητικό κίνημα της Σχολής του Σικάγο, το οποίο από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 εισήγαγε την οικονομική θεωρία στην ερμηνεία του δικαίου, στηριζόμενη στην ήδη υπάρχουσα έννοια του κανόνα της λογικής. Μία μικρή παρουσίαση των αρχών της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου, όπως αυτή εκφράσθηκε από τους θεωρητικούς της Σχολής του Σικάγο αποδεικνύει τη ευρύτητα με την οποία μπορεί να εφαρμοστεί ο κανόνας της λογικής στην ερμηνεία του δικαίου του ανταγωνισμού, συνδυαζόμενος με την έννοια της οικονομικής αποτελεσματικότητας, η οποία κερδίζει έδαφος ολοένα και περισσότερο.

Κατά την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, ο κανόνας της λογικής, ήταν ήδη μία νομική έννοια, ευρέως νομολογημένη στις Η.Π.Α., δυνάμει της οποίας πολλές λύσεις είχαν δοθεί στην απέναντι πλευρά του Ατλαντικού. Το πρώιμο, κατά τη χρονική εκείνη περίοδο, Κοινοτικό Δίκαιο Ανταγωνισμού δεν ήταν δυνατόν να μην επηρεαστεί από το ήδη διαμορφωμένο αντίστοιχο Αντιμονοπωλιακό Δίκαιο των Η.Π.Α., ώστε σε πολλές περιπτώσεις, οι αρχές του να υιοθετηθούν από το Δ.Ε.Κ.

Ο κανόνας της λογικής αποτέλεσε αντικείμενο ευρείας κριτικής και αμφισβήτησης, στο πλαίσιο του Κοινοτικού Δικαίου Ανταγωνισμού, η οποία προήλθε αρχικά από το Δ.Ε.Κ. Η εφαρμογή του κανόνα από το Δ.Ε.Κ. ποτέ δεν υπήρξε άμεση και ρητή, αφού για αρκετά χρόνια αρνείτο να στηρίξει τη νομολογία του σε μια τόσο ευρεία έννοια, η οποία δεν δημιουργούσε αυστηρά κριτήρια για την προστασία του ανταγωνισμού εντός της ενιαίας αγοράς, πράγμα το οποίο αποτελούσε τον θεμελιώδη σκοπό του Δικαστηρίου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης εν γένει.

Στη διάρκεια, όμως των ετών, το Δ.Ε.Κ. αναγκάστηκε να χρησιμοποιήσει τη συλλογιστική του κανόνα της λογικής, προκειμένου να δώσει λύσεις στον ενδοκοινοτικό ανταγωνισμό. Πράγματι, οι ρίζες του στις αρχές της οικονομικής επιστήμης και ιδιαίτερα της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου, καθιστούσαν τον κανόνα της λογικής βέλτιστη αρχή προκειμένου να ερμηνευθεί η λειτουργία μιας ελεύθερης αγοράς.

Στην έκταση της παρούσας μελέτης επιχειρείται μία συνολική παρουσίαση του κανόνα της λογικής, δια μέσω των ετών (και δη αιώνων), η οποία εισαγωγικά, ξεκινά από το Κοινό Δίκαιο, όπως αυτό διαμορφώθηκε από τη νομολογία των βρετανικών Δικαστηρίων και συνεχίζει με την πλούσια νομολογία των Δικαστηρίων των Η.Π.Α. και δη του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Έπειτα, επιχειρείται μία παρουσίαση της ύπαρξης και της λειτουργίας του κανόνα της λογικής στη νομολογία του Δ.Ε.Κ., η οποία ξεκινά από την απόλυτη άρνηση εφαρμογής του, μέχρι τη διαμόρφωση διαφόρων αρχών του Κοινοτικού Δικαίου Ανταγωνισμού, οι οποίοι στηρίζονται σε αυτόν. Οι πιο σημαντικές δε εκφάνσεις του κανόνα συναντώνται στις περιπτώσεις κάθετων περιορισμών, οι οποίοι θεωρούνται ότι πλήττουν έντονα τον ενδοκοινοτικό ανταγωνισμό και απαγορεύονται, με τη βοήθεια, όμως του κανόνα της λογικής διαμορφώθηκαν αρχές που θέτουν το ζήτημα των κάθετων περιορισμών σε πιο ρεαλιστικά πλαίσια.

Τέλος, απαραίτητη αναφορά γίνεται στην εφαρμογή του κανόνα της λογικής από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία, παρόλη την αρχική αποστασιοποίησή της, αναμφίβολα επηρεάστηκε από έννοια του κανόνα της λογικής, στην αντι-ανταγωνιστική πολιτική της, γεγονός που διαφαίνεται από το παράγωγο κοινοτικό δίκαιο που εξέδωσε στα πλαίσια του δικαίου του ανταγωνισμού, ήτοι τους Κανονισμούς ομαδικής απαλλαγής, τις Ανακοινώσεις με κατευθυντήριες γραμμές για τους κάθετους περιορισμούς και τις οριζόντιες συμπράξεις, καθώς επίσης για τον αισθητό επηρεασμό του ενδοκοινοτικού εμπορίου και τον κανόνα *de minimis*, νομολογηθέντα από το Δ.Ε.Κ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α/. ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ

1/. Το Κοινό Δίκαιο (Common Law) και η διαφοροποίησή του από το ηπειρωτικό δίκαιο (Statutory Law).

Η εφαρμογή του κανόνα της λογικής¹ έχει άμεση σχέση με την αρχή του «περιορισμού του εμπορίου», η οποία είχε γεννηθεί στα πλαίσια του Αγγλοσαξωνικού Δικαίου (Common Law) στη Μεγάλη Βρεταννία, ήδη από τον 15^ο αιώνα. Η αντίθεση του Αγγλοσαξωνικού Δικαίου στη δημιουργία μονοπωλίων είχε ήδη εκφραστεί από την εποχή εκείνη, σε μια προσπάθεια να ρυθμιστεί η αγορά, στην οποία δραστηριοποιούνταν συντεχνίες (guilds) οι οποίες με τις συμφωνίες τους δημιουργούσαν μονοπώλια².

Ο κανόνας της λογικής ευλόγως αναπτύχθηκε και διαμορφώθηκε στα πλαίσια του Κοινού Δικαίου, το οποίο διέπεται από τη εξουσία του Δικαστή να δημιουργεί δίκαιο και όχι μόνο να ερμηνεύει νομοθετικά κείμενα, όπως ατίθεται αναπτύχθηκε στο ηπειρωτικό δίκαιο. Το Κοινό Δίκαιο, όπως διαμορφώθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο και τις αποικίες του, έχει τις ρίζες του στο δίκαιο του Βασιλιά, το οποίο απέδιδε δια του Βασιλικού Δικαστηρίου (Curia Regis). Ο Βασιλιάς, ως ηγεμόνας, κατείχε το δικαίωμα να αποδίδει δίκαιο σε όλους τους υποτελείς του, εξουσία η οποία έδιδε στην απόδοση δικαιοσύνης του κοινή (common) ισχύ³. Το δίκαιο του Βασιλιά διαμορφώθηκε, σύμφωνα με τον William

¹ *To rule of reason μεταφράζεται στην ελληνική γλώσσα και ως «κανόνας ευλόγου αιτίας».*

² Βλ. W. Letwin, *Law and Economic Policy In America*, Edinburgh University Press, 1967, σελ. 18 επ.

³ Βλ. Ar. Hogue, *Origins of the Common Law*, Indianapolis Liberty Press, 1986

Blackstone, ο οποίος ήταν ο πρώτος που ανέλυσε την έννοια του Κοινού Δικαίου, βάσει των ηθών και συνηθειών του βασιλείου⁴.

Το Κοινό Δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου, μεταφέρθηκε στην Αμερική από Άγγλους εποίκους και μετά την Αμερικανική Επανάσταση (1776), αποτέλεσε τη βάση των νομικών διαδικασιών στις Ηνωμένες Πολιτείες (*σήμερα ισχύει σε όλες τις Πολιτείες εκτός της Λουιζιάνα, η οποία αποτέλεσε γαλλική αποικία και ως εκ τούτου ακολούθησε τη γαλλική νομική παράδοση του γραπτού δικαίου*).

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, το Κοινό Δίκαιο εναποθέτει την εξουσία σε αυτόν που το αποδίδει, ήτοι το Δικαστή, ο οποίος βασιζόμενος στα ήθη και τις συνήθειες (και όχι σε γραπτά νομοθετικά κείμενα) διαμορφώνει κάθε φορά το Δίκαιο. Για το λόγο αυτό, το Κοινό Δίκαιο είναι αρκετά ευέλικτο και προσαρμόζεται εύκολα στις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες, αφού ο Δικαστής έχει την εξουσία να το μεταλλάξει και να το διαμορφώνει σε κάθε περίπτωση, βασιζόμενος στο δεδικασμένο, ήτοι προηγούμενες αποφάσεις δικαστηρίων. Συνεπώς, ο κανόνας της λογικής, αναπτύχθηκε αναγκαστικά στα πλαίσια του Κοινού Δικαίου, αφού μόνο η εξουσία του Δικαστή μπορούσε να δημιουργήσει Δίκαιο. Δεν υπήρχαν νομοθετικά κείμενα που να τον καθοδηγούν και κατευθύνουν. Από τα ανωτέρω προκύπτει και η σημαντική θέση που κατέλαβε ο κανόνας της λογικής στο δίκαιο των Η.Π.Α., αφού αναδείχθηκε, όπως αναλύεται κατωτέρω, σε ακρογωνιαίο λίθο του αντιανταγωνιστικού δικαίου των Η.Π.Α.

Αντίθετα, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η εφαρμογή του κανόνα της λογικής συνάντησε πλείστες δυσκολίες, αφού η νομική παράδοση των κρατών-μελών της στηριζόταν στο ηπειρωτικό δίκαιο, το οποίο βασίζεται σε γραπτά νομοθετικά κείμενα. Στο ηπειρωτικό δίκαιο, το οποίο ισχύει στην πλειονότητα των κρατών της Ευρώπης, θεμέλιο του δικαίου είναι η θέσπιση νομοθετημάτων από τους

⁴ Βλ. W. Blackstone, «*Commentaries on the laws of England*», Chicago 1979, orig. published 1765.

εκπροσώπους της νομοθετικής εξουσίας. Ο Δικαστής καλείται να ερμηνεύσει το νομοθέτημα, κατέχει διάφορα εργαλεία ερμηνείας του νόμου, αλλά δεν μπορεί να δημιουργήσει εξ αρχής δίκαιο με τις αποφάσεις του. Πάντοτε περιορίζεται από το γραπτό κείμενο του νόμου. Για το λόγο αυτό, το δεδικασμένο δεν υπέχει την ίδια σημασία στο ηπειρωτικό δίκαιο, όπως στο Κοινό Δίκαιο.

Αναφορικά με τον κανόνα της λογικής, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αλλά και το Δικαστήριο, ακολουθώντας την παράδοση του ηπειρωτικού δικαίου δεν μπορούσαν να αποδεχθούν την εφαρμογή μιας γενικής ρήτηρας η οποία προερχόταν από νομολογιακά δεδομένα, άνευ νομοθετικής υποστήριξης. Άλλωστε, όπως και κατωτέρω αναφέρεται, κατά την ιστορική συγκυρία της ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βασικός στόχος αποτέλεσε η δημιουργία και προστασία της ενιαίας αγοράς, στόχος που, κατά την κρίση των ιδρυτών, θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την απόδοση της σχετικής αρμοδιότητας σε ένα ανώτατο όργανο που θα συντόνιζε την ενιαία αγορά, ήτοι την Επιτροπή.

Η αποδοχή του κανόνα της λογικής, μίας γενικής αρχής του Κοινού Δικαίου, θα σήμαινε ότι θα μπορούσαν να τον εφαρμόζουν (και ως εκ τούτου να διαπλάθουν το δίκαιο του ανταγωνισμού) τόσο τα Κοινοτικά, όσο και τα εθνικά δικαστήρια, αφού θα αποτελούσε αρχή του κοινοτικού δικαίου, το οποίο έχουν υποχρέωση να εφαρμόζουν και ερμηνεύουν και τα δικαστήρια των κρατών-μελών, βάσει της Συνθήκης. Κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε μία καταστροφική, για το στόχο της ενιαίας αγοράς, διάσπαση του νομικού πλαισίου του ανταγωνισμού, το οποίο οι ιδρυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιθυμούσαν να επιφυλάξουν μόνο για την Επιτροπή.

2/. Η οικονομική ανάλυση του δικαίου (Σχολή του Σικάγο)

Ο κανόνας της λογικής συνδέθηκε άρρηκτα με την εφαρμογή της οικονομικής θεωρίας στο δίκαιο, προσπάθεια που εμφανίσθηκε δειλά στις Ηνωμένες Πολιτείες τη δεκαετία του 1960, από κάποιους οικονομολόγους της εποχής και γνώρισε μεγάλη απήχηση στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Η ανωτέρω θεωρία ξεκίνησε όταν μερικοί οικονομολόγοι αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν τα εργαλεία της οικονομικής επιστήμης σε τομείς πέρα από την οικονομία, μεταξύ αυτών και στο δίκαιο⁵. Σημαντικό έργο του κινήματος αυτού αποτέλεσε το βιβλίο του Richard Posner, Καθηγητή Νομικής Σχολής στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο, με τίτλο «Economics of the Law»⁶. Ο Posner ανέπτυξε τη θεωρία για την εφαρμογή των κανόνων της οικονομικής επιστήμης στον τομέα του δικαίου και γνώρισε μεγάλη απήχηση την εποχή εκείνη στη νομική επιστήμη, διατηρώντας τη φήμη του κινήματος αυτού ως «Σχολή του Σικάγο», η οποία έθεσε τα θεμέλια της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου.

Η θεωρία της Σχολής του Σικάγο έκρινε ότι μοναδικός σκοπός του δικαίου του ανταγωνισμού είναι η ενδυνάμωση της οικονομικής αποτελεσματικότητας (economic efficiency).

Η έννοια της οικονομικής αποτελεσματικότητας αποτελεί όρο της οικονομικής επιστήμης και σημαίνει την επίτευξη ενός σκοπού με το λιγότερο δυνατό κόστος⁷. Στα πλαίσια ενός νομικού συστήματος ειδικότερα, η οικονομική αποτελεσματικότητα σημαίνει την άριστη κατανομή των πόρων, ώστε να μπορούν τα υποκείμενα του δικαίου να λειτουργούν άριστα, το οποίο μεταφράζεται στη δημιουργία τέτοιων κανόνων δικαίου που να εξασφαλίζουν την άριστη κατανομή των

⁵ Βλ. D. Fasquelle, *Droit américain et droit communautaire des ententes: étude de la règle de raison*, Paris GLN Joly Editions, 1992, σελ. 4

⁶ Little, Brown & Co, 1972

⁷ Βλ. Αρ. Χατζή, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου», σημειώσεις στα πλαίσια μαθήματος Δίκαιο & Οικονομία, 2006.

πόρων μεταξύ των διαφόρων οικονομικών φορέων (allocative efficiency-παραγωγική αποτελεσματικότητα)⁸. και αφετέρου στην εύλογη χρήση των συντελεστών της παραγωγής (productive efficiency-κατανομητική αποτελεσματικότητα)⁹.

Με άλλα λόγια, μία κατάσταση είναι αποτελεσματική όταν οποιαδήποτε αλλαγή στην κατανομή των αγαθών θα χειροτέρευε την ευημερία ενός τουλάχιστον ανθρώπου και θα μείωνε την παραγωγή τουλάχιστον μίας εταιρείας (αποτελεσματικότητα κατά Pareto).

Η ανωτέρω έννοια της οικονομικής αποτελεσματικότητας είναι εγγενής, κατά τους οικονομολόγους της Σχολής του Σικάγο, στον ανταγωνισμό, αφού μοναδικός σκοπός του είναι η βέλτιστη κατανομή των αγαθών¹⁰, προκειμένου να επιτευχθεί κοινωνική ευημερία, άλλη μία έννοια της οικονομικής θεωρίας, η οποία στον τομέα του ανταγωνισμού ταυτίζεται με την ευημερία των καταναλωτών. Με άλλα λόγια, το δίκαιο του ανταγωνισμού θα πρέπει να υιοθετεί κανόνες οι οποίοι να βοηθούν τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές να κατανέμουν άριστα τα αγαθά μεταξύ τους, ώστε να φτάσουν τη βέλτιστη ευημερία.

Για το λόγο αυτό, η Σχολή του Σικάγο αμφισβήτησε παλιές μεθόδους που είχαν υιοθετηθεί από τα Δικαστήρια, κατά την κρίση τους περί των περιοριστικών ή μη συμφωνιών, όπως την *per se* θεωρία, ήτοι το χαρακτηρισμό κάποιων συγκεκριμένων ειδών συμφωνιών ως απαγορευμένων δίχως άλλο, θεωρία για την οποία γίνεται λόγος κατωτέρω. Αντίθετα, οι θεωρητικοί της Σχολής του Σικάγο προωθούσαν μια κατά περίπτωση προσέγγιση της εκάστοτε συμφωνίας, η οποία θα μπορούσε, απαλλαγμένη από άκαμπτους κανόνες να

⁸ Βλ. D. Fasquelle, *ό.π.*, σελ. 50 επ.

⁹ Βλ. Ν. Ζεργώλη, «Το ζήτημα των αποτελεσματικότητας σε οριζόντιες και κάθετες συμπράξεις, Στροφή του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού προς την κατά περίπτωση ανάλυση», Δ.Ε.Ε. 4/2007 (Έτος 13^ο), υποσημ. 4, με περαιτέρω αναφορά σε Λιακόπουλο, *Βιομηχανική Ιδιοκτησία*, 2000.

¹⁰ Βλ. D. Fasquelle, *ό.π.*, σελ. 50 επ.

ελέγχει τα διαφορετικά δεδομένα της κάθε περίπτωσης και βάσει αυτών να κρίνει.

Η έννοια των αποτελεσματικότητων μίας συμφωνίας αναπτύχθηκε περαιτέρω και έως σήμερα χρησιμοποιείται ευρέως στη δικαστηριακή πρακτική των υποθέσεων ανταγωνισμού. Πήρε τη μορφή της στάθμισης των αντιανταγωνιστικών συνεπειών έναντι των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων που παράγει μία συμφωνία, ως κριτηρίου για την απαγόρευση ή μη της συμφωνίας. Επίσης, ανέπτυξε την έννοια των παρεπόμενων περιορισμών μίας συμφωνίας, οι οποίοι θεωρούνται ισχυροί και δεν απαγορεύονται. Και οι δύο μεθοδολογίες αναλύονται παρακάτω. Η έννοια των αποτελεσματικότητων επηρέασε και την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αλλά και το Δ.Ε.Κ., τα οποία την εφαρμόζουν παραδοσιακά, σταθμίζοντας κάθε φορά, τις περιοριστικές για τον ανταγωνισμό συνέπειες με τα ανταγωνιστικά αποτελέσματα της υπό κρίση συμφωνίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΤΟ ΑΓΓΛΟΣΑΞΩΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ (COMMON LAW).

Α/. Η υπόθεση *D' Arcy v. Allen*¹¹

Η υπόθεση η οποία εγκαθίδρυσε την απαγόρευση των μονοπωλίων είναι η *D' Arcy v. Allen*. Εξαιρέση σε αυτή αποτέλεσαν τα μονοπώλια που δημιουργούνταν με κρατική ή νομοθετική πρωτοβουλία για την προστασία διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, σε μια προσπάθεια να ευνοηθεί η εφευρετικότητα. Αντίθετα, παράνομα θεωρούνταν τα μονοπώλια που δημιουργούνταν μεταξύ ιδιωτών, για τα οποία ουδεμία απαλλαγή γινόταν δεκτή.

Η υπόθεση αυτή αποτέλεσε την απαρχή της απόλυτα γραμματικής ερμηνείας του κανόνα του περιορισμού του εμπορίου από τα βρετανικά Δικαστήρια, η οποία δεν άφηνε κανένα περιθώριο αποδοχής οποιουδήποτε μονοπωλίου μεταξύ ιδιωτών. Η στενή όμως γραμματική ερμηνεία του ανωτέρω κανόνα οδήγησε και τα βρετανικά Δικαστήρια στην απαγόρευση κάθε συμφωνίας που πραγματοποιούνταν μεταξύ ανταγωνιστών, γεγονός το οποίο δυσχέραινε την ελεύθερη λειτουργία της αγοράς και καθιστούσε ανέφικτη τη ρύθμιση των σχέσεων των ανταγωνιστών. Η αλλαγή στη νομολογία των Δικαστηρίων επήλθε σταδιακά, με υπόθεση σταθμό να θεωρείται η *Mitchel v. Reynolds*, η οποία συνέδεσε και συνδύασε την

¹¹ *D' Arcy v. Allen*, 11 Co. 84b, 74 Eng. Rep. 1131 (1602)

έννοια του περιορισμού του εμπορίου με τον κανόνα της λογικής και απελευθέρωσε τα Δικαστήρια από τη στενή γραμματική ερμηνεία.

B/. Η υπόθεση *Mitchel v. Reynolds*¹² - η αρχή του περιορισμού του εμπορίου.

Η υπόθεση αυτή αφορούσε τη συμφωνία μη ανταγωνισμού, η οποία πραγματοποιήθηκε κατά τη μεταβίβαση ενός αρτοποιείου (συμφωνήθηκε να μη λειτουργήσει ο πωλητής άλλο αρτοποιείο στην περιοχή). Το Δικαστήριο έκρινε ότι η συμφωνία δεν ήταν παράνομη παρόλο που επί της ουσίας περιόριζε το εμπόριο, διότι ευνοούσε το γενικότερο συμφέρον από την υπερπληθώρα παραγωγής άρτου. Αυτή αποτέλεσε μία από τις αρχικές προσεγγίσεις από τα βρετανικά Δικαστήρια του κανόνα της λογικής, ήτοι της προσπάθειας δικαιολόγησης της πρακτικής η οποία εκ πρώτης όψεως περιόριζε το εμπόριο και μάλιστα με τη θέληση των μερών.

Στην υπόθεση αυτή, έγινε επιπλέον διάκριση από το Δικαστήριο, των λεγόμενων *γενικών* και *μερικών* περιορισμών του εμπορίου. Οι πρώτοι, σύμφωνα με τη σκέψη του Δικαστηρίου, επιβάλλονται στο σύνολο της αγοράς στην οποία λειτουργούν και είναι ως εκ τούτου παράνομοι *per se*, ενώ οι δεύτεροι (*οι μερικοί*) είναι δυνατόν να θεωρηθούν δικαιολογημένοι, εφόσον κριθούν λογικοί. Πράγματι, λογικοί κρίνονται οι περιορισμοί, με βάση τη σκέψη του Δικαστηρίου, όταν προαγάγουν το γενικό συμφέρον κι όχι μόνο τα συμφέροντα των συμβαλλόμενων μερών¹³. Συγκεκριμένα, η απόφαση προϋποθέτει η συμφωνία που περιορίζει το εμπόριο να έχει συναφθεί μετά από *ορθή*

¹² *Mitchel v. Reynolds*, 1 P Wms 181, 24 Eng. Rep. 347 (1711)

¹³ Βλ. Ι.Λianos, « *La transformation du droit de la concurrence par le recours à l'analyse économique*, Editions Ant. N. Sakkoulas – Etablissements Emile Bruylant S.A.nt., 2007. ; σελ. 511

και κατάλληλη εκτίμηση («good and adequate consideration») εκ μέρους των μερών, προκειμένου να θεωρηθεί ο περιορισμός δικαιολογημένος.

Τα ανωτέρω κριτήρια τα οποία χρησιμοποιήθηκαν από το Δικαστήριο, βοήθησαν να αντιμετωπιστεί με έναν πιο ελαστικό τρόπο η συνεργασία και σύναψη συμφωνιών μεταξύ ανταγωνιστών, οι οποίες υπό το βάρος του κανόνα του περιορισμού του εμπορίου θεωρούνταν πλήρως παράνομες και απαγορευμένες.

Γ/. Η υπόθεση Nordenfelt-το κριτήριο του γενικού συμφέροντος έναντι των ιδιωτικών συμφερόντων

Επιπλέον, η υπόθεση *Nordenfelt v. Maxim Nordenfelt Guns and Ammunition Co.*¹⁴ αποτέλεσε το στίγμα της μεταστροφής του κανόνα του περιορισμού του εμπορίου σε περισσότερο ελαστικά κριτήρια. Η ανωτέρω απόφαση αφορούσε επίσης συμφωνία μη ανταγωνισμού κατά τη μεταβίβαση ενός οπλοπωλείου, η οποία συμφωνία αντί να κριθεί παράνομη, βάσει της στενής ερμηνείας του κανόνα περιορισμού του εμπορίου, θεωρήθηκε δικαιολογημένη. Το σκεπτικό της απόφασης είναι ενδιαφέρον διότι χρησιμοποιεί ως κριτήρια για τη δικαιολόγηση της συμφωνίας το γενικό συμφέρον της αγοράς έναντι των ιδιωτικών συμφερόντων των μερών: εφόσον ο περιορισμός παρέχει επαρκή προστασία στα μέρη και συγχρόνως δεν βλάπτει το γενικό συμφέρον, τότε και μόνο είναι δικαιολογημένος και λογικός¹⁵.

Η υιοθέτηση της ανωτέρω νομολογίας του αγγλοσαξωνικού δικαίου από τις Η.Π.Α. ήταν σχετικά δύσκολη αρχικά, κυρίως διότι δεν

¹⁴ *Nordenfelt v. Maxim Nordenfelt Guns and Ammunition Co.*, (1894) A.C. 535

¹⁵ "It is a sufficient justification, and indeed it is the only justification, if the restriction is reasonable-reasonable, that is, in reference to the interests of the parties concerned and reasonable in reference to the interests of the public, so framed and so guarded as to afford adequate protection to the party in whose favour it is imposed, while at the same time, it is in no way injurious to the public".

υπήρχε ξεκάθαρη θέση ως προς την υπεροχή ή μή της ελευθερίας του ανταγωνισμού έναντι της ελευθερίας των συμβάσεων. Συνεπώς ήταν δύσκολο να εκτιμηθεί από τα Δικαστήρια αν θα υιοθετούσαν τον κανόνα του περιορισμού του εμπορίου και συνεπώς θα απαγόρευαν κάθε συμφωνία που περιόριζε τον ανταγωνισμό, ευνοώντας την ανάγκη ελευθερίας του ανταγωνισμού και εμποδίζοντας την αρχή ελευθερίας των συμβάσεων.

Η εξέλιξη όμως των αρχών του Αγγλοσαξωνικού Δικαίου στο Δίκαιο των Η.Π.Α. ήταν ραγδαία, μόλις η ιστορική συγκυρία ανάγκασε την Αμερική να αντιμετωπίσει την έλλειψη νομοθετικής βάσεως για τη ρύθμιση του ανταγωνισμού στην αγορά και των μονοπωλίων. Όπως και ανωτέρω αναφέρθηκε, παρόλη την αρχική άρνηση των Αμερικανικών Δικαστηρίων να αποδεχτούν και να εφαρμόσουν τις αρχές του Common Law, αυτές εγκαθιδρύθηκαν στη νομολογία τους, χαράσσοντας το δρόμο για την εφαρμογή του κανόνα της λογικής στην ερμηνεία του Νόμου Sherman.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΩΝ

Η.Π.Α.

Το Δίκαιο του Ανταγωνισμού αναπτύχθηκε πρωταρχικά στις Η.Π.Α., λόγω των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που επικρατούσαν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα οι οποίες είχαν επηρεαστεί από τις αρχές του καπιταλισμού και της απελευθέρωσης της αγοράς από περιορισμούς και την εποπτεία εκ μέρους του Κράτους.

Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι το Δίκαιο του Ανταγωνισμού γεννήθηκε στις Η.Π.Α., ως μια προσπάθεια να ρυθμιστεί η ελεύθερη αγορά, η οποία, κατά την ιστορική αυτή στιγμή μόνο στις Η.Π.Α. είχε υπόσταση, αφού εκεί υπήρχε πληθώρα μεγάλων εταιρειών με ευρεία εμπορική δραστηριότητα, οι οποίες ήταν μεταξύ τους ανταγωνιστικές.

Α/. Ο ΑΝΤΙΜΟΝΟΠΩΛΙΑΚΟΣ ΝΟΜΟΣ SHERMAN

Το πρώτο νομοθέτημα το οποίο έθετε κανόνες για τη ρύθμιση των ανταγωνιστικών πράξεων ήταν ο Νόμος Sherman της 2ας Ιουλίου 1890¹⁶. Ο νόμος αυτός καθιέρωνε την απόλυτη απαγόρευση οποιουδήποτε περιορισμού στο εμπόριο εντός της αγοράς. Στην ουσία, ο νόμος ενσωμάτωνε ήδη υπάρχουσες αρχές, οι οποίες είχαν διαμορφωθεί στα πλαίσια του Αγγλοσαξωνικού Δικαίου (*Common Law*), θεσιπίζοντας με την ψήφισή του ένα σαφές νομοθετικό πλαίσιο για την απαγόρευση των αντι-ανταγωνιστικών πρακτικών.

Ο Νόμος Sherman θέσπιζε απόλυτη απαγόρευση των αντι-ανταγωνιστικών πρακτικών, ήτοι συμφωνιών, συμπράξεων υπό μορφή

¹⁶ Το Αντιμονοπωλιακό Δίκαιο των Η.Π.Α. συμπληρώνεται από τις: *Federal Trade Commission (F.T.C.) Act του 1914, Clayton Antitrust Act του 1914 και Robinson Patman Act του 1936.*

«trust» ή μη, οι οποίες περιόριζαν το διαπολιτειακό εμπόριο ή το εμπόριο με αλλοδαπά κράτη. Το άρθρο 1 του νόμου ορίζει ότι: «Οποιαδήποτε συμφωνία, συνεργασία υπό τη μορφή trust ή άλλως, ή σύμπραξη, προς περιορισμό του εμπορίου μεταξύ των διαφόρων Πολιτειών, ή με αλλοδαπά κράτη, δηλώνεται δια του παρόντος ότι είναι παράνομο (και αποτελεί πλημμέλημα που τιμωρείται με πρόστιμο ή φυλάκιση ή και τα δύο)». Παρακάτω, το αρ. 2 ορίζει ότι: «Όποιος δημιουργεί μονοπώλιο ή προσπαθήσει να δημιουργήσει μονοπώλιο, ή να συνεργαστεί ή να συμπράξει με οποιοδήποτε άλλο άτομο ή άτομα, προκειμένου να δημιουργήσουν μονοπώλιο σε οποιοδήποτε είδος εμπορίου μεταξύ των διαφόρων Πολιτειών, ή με αλλοδαπά κράτη, θα κρίνεται ένοχος για πλημμέλημα (που τιμωρείται με πρόστιμο ή φυλάκιση ή και τα δύο).¹⁷

Οι πρακτικές αυτές θεωρούντο αντικειμενικά παράνομες πράξεις, ήτοι καθεαυτές παράνομες πράξεις. Δεν χρειαζόταν η αποδείξη ύπαρξης πρόθεσης ή μη, ή απόδειξης ύπαρξης ζημιογόνου για τον ανταγωνισμό αποτελέσματος. Με τις ανωτέρω προϋποθέσεις, αρκούσε να αποδειχθεί η ύπαρξη και μόνο μιας τέτοιας πρακτικής προκειμένου να θεωρηθεί ότι αντίκειται στην απαγόρευση του Νόμου Sherman.

Στο δεύτερο κεφάλαιο δε, απαγορευόταν και ποινικοποιείτο η οικειοθελής απόκτηση ή διατήρηση μονοπωλίου. Στην περίπτωση αυτή, η ύπαρξη του μονοπωλίου δεν θεωρείτο παράνομη πράξη, κρινόταν όμως, με βάση ποιοτικά κριτήρια, το εύρος του περιορισμού του εμπορίου στον οποίο οδηγεί, ώστε να αποδειχθεί αν αποτελεί αντι-ανταγωνιστική πρακτική και άρα αν αντίκειται στο Νόμο Sherman.

Ωστόσο, η απόλυτη απαγόρευση που εισήγαγε ο Νόμος Sherman σε πολλές περιπτώσεις αποδείχθηκε ιδιαίτερα αυστηρή και οδηγούσε σε

¹⁷ Section 1: Every contract, combination in the form of trust or otherwise, or conspiracy, in restraint of trade or commerce among the several States, or with foreign nations, is hereby declared to be illegal (and is misdemeanor punishable by fine or imprisonment or both).

Section 2: Every person who shall monopolize or attempt to monopolize, or combine, or conspire with any other person or persons, to monopolize any part of trade or commerce among the several States, or with foreign nations, shall be deemed guilty of a misdemeanor (punishable by fine or imprisonment or both).

αδιέξοδο τα Δικαστήρια που την εφάρμοζαν, καθώς, συγκεκριμένες συμφωνίες μεταξύ εταιριών οι οποίες θεωρητικά ενείχαν περιορισμό του εμπορίου, δεν ήταν πάντοτε επιβλαβείς για την αγορά, αντιθέτως, υπό ορισμένες συνθήκες προωθούσαν το εμπόριο¹⁸.

Προκειμένου να μετριαστεί η απόλυτη απαγόρευση των συμφωνιών μεταξύ των εταιριών, το Ανώτατο Δικαστήριο διαμόρφωσε τον «κανόνα της λογικής» ή της «ευλόγου αιτίας» («rule of reason»). Ο «κανόνας της λογικής» υιοθετήθηκε από τα Αμερικανικά Δικαστήρια ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα. Πληθώρα αποφάσεων του Αμερικανικού Ανωτάτου Δικαστηρίου (*Supreme Court of the United States*) αναφέρονται στον «κανόνα της λογικής» ως κριτήριο για τον χαρακτηρισμό μιας συμφωνίας μεταξύ ανταγωνιστών ως επιίπτουσας στην απαγόρευση του κεφαλαίου 1 του Νόμου Sherman και ως εκ τούτου παράνομης και ανίσχυρης. Ο κανόνας της λογικής εμφανίστηκε ως αντιστάθμισμα της απόλυτα γραμματικής ερμηνείας του Νόμου Sherman, κατά την οποία κανένα περιθώριο δεν υπήρχε στην απαγόρευση περιορισμού του εμπορίου.

¹⁸ Βλ. σχετ. Α. Κοτσιρή, *Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου και Ελεύθερου*, 3^η έκδοση, Εκδόσεις Π. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2000, σελ. 373 επ., Robert Kovar, "Le droit communautaire de la concurrence et la "règle de raison", *Rev.T.D.E.* 23 (2), 1987, σελ. 237 επ., Pietro Manzini "The European rule of reason-Crossing the sea of doubt", *E.C.L.R.* 2002 23 (8) σελ. 392 και I. Forrester and Ch. Norall, "The laicization of Community Law: Self-help and the rule of reason: How competition Law is and could be applied", *C.M.L.Rev.*, 21 (1984), σελ. 20.

Β/. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ.

1/. Η γραμματική ερμηνεία του Νόμου Sherman - Η υπόθεση Trans-Missouri.

Ο Νόμος Sherman αρχικά ερμηνευόταν γραμματικά χωρίς περιθώρια απαλλαγής από την απαγόρευση που εισήγαγε. Ο τρόπος ερμηνείας του κειμένου αυτού αποτέλεσε μήλο της έριδος, αφού δημιουργήθηκαν και διαφορετικά στρατόπεδα αυτών που υποστήριζαν τη γραμματική ερμηνεία και όσων υποστήριζαν μια πιο φιλελεύθερη ερμηνεία με κριτήριο τον κανόνα της λογικής.

Αρχικά, το Ανώτατο Δικαστήριο επέμενε στη γραμματική ερμηνεία του Νόμου. Μία πολύ σημαντική απόφαση, στην οποία φαίνεται η απαρχή της σύγκρουσης των αρχών της γραμματικής ερμηνείας του Νόμου, η οποία ίσχυε μέχρι τότε και της πιο φιλελεύθερης ερμηνείας, η οποία χρησιμοποιεί το κριτήριο του δικαιολογημένου περιορισμού (*επηρεασμένη πάντα από την αρχή του «περιορισμού του εμπορίου» της νομολογίας των βρετανικών Δικαστηρίων, βλ. ανωτέρω υπό Ι*) αποτελεί η απόφαση *Trans-Missouri*¹⁹.

Η υπόθεση αυτή αφορούσε συμφωνίες που περιόριζαν το εμπόριο αναφορικά με υπηρεσίες μεταφοράς σιδηροδρόμων, το Δικαστήριο δε, κλήθηκε να κρίνει εάν ο Νόμος Sherman τυγχάνει εφαρμογής στις υπηρεσίες σιδηροδρόμων, κάτι που αρνούνταν οι εναγόμενοι. Το Δικαστήριο, βάσει των δεδομένων της υπόθεσης, αποτύπωσε τον κανόνα ότι ο Νόμος Sherman εφαρμόζεται σε κάθε συμφωνία η οποία μπορεί να περιορίζει τον ανταγωνισμό, χωρίς καμία διάκριση. Αιτιολόγησε δε την άποψη αυτή λέγοντας ότι το Κογκρέσο, το αρμόδιο νομοθετικό όργανο το οποίο ψήφισε το νόμο θέλησε τη

¹⁹ *U.S. v. Trans-Missouri Freight Association*, 166 U.S. 290 (1897)

θέσπιση απόλυτης απαγόρευσης και άρα παρείλκε μια διαφορετική στάση εκ μέρους του Δικαστηρίου. Αν δημιουργείτο θέμα τροποποίησης του Νόμου Sherman, αυτό αφορούσε αποκλειστικά το Κογκρέσο κι όχι το ίδιο το Δικαστήριο.

Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο απάντησε στην ερώτηση αν στο Νόμο Sherman εμπίπτουν μόνο οι συμφωνίες που *αδικοιολόγητα* περιορίζουν τον ανταγωνισμό, ενώ όσες εισάγουν περιορισμό δικαιολογημένα, εκφεύγουν του νομικού πλαισίου του. Το Δικαστήριο αρνήθηκε το διαχωρισμό αυτό, μεταξύ δικαιολογημένου και μή περιορισμού, κρίνοντας ότι όλες αδιακρίτως οι συμφωνίες εμπίπτουν στην απαγόρευση του Νόμου Sherman.

Παρόλη όμως την τελική κρίση του Δικαστηρίου, υπήρξε στην απόφαση αυτή η σκέψη ενός Δικαστή, η οποία υποστήριζε την ελαστική εφαρμογή του Νόμου Sherman, σκέψη, η οποία αφ' ενός αποτύπωνε την τάση που υπήρχε για μια διαφορετική αντιμετώπιση των συμφωνιών μεταξύ ανταγωνιστών, αφετέρου, αποτέλεσε την απαρχή της μεταστροφής της νομολογίας του Δικαστηρίου.

Πράγματι, η άποψη του Δικαστή White στηρίχθηκε στη διάκριση των συμφωνιών μεταξύ ανταγωνιστών ανάλογα με το αν ο περιορισμός στο εμπόριο ήταν δικαιολογημένος ή όχι. Η άποψη αυτή έθετε το κριτήριο της «ευλόγου αιτίας», σε κάθε εξέταση περιορισμού του εμπορίου, ώστε να μην κρίνονται όλες οι συμφωνίες συλλήβδην παράνομες, αλλά να διακρίνονται ανάλογα με το αν δικαιολογείται ο περιορισμός που δημιουργούν. Τη σκέψη του αυτή, ο Δικαστής White, θεμελίωσε στην αρχή του «περιορισμού του εμπορίου», όπως αυτή είχε νομολογηθεί από τα βρετανικά Δικαστήρια, αναφερόμενος μάλιστα την απόφαση *Nordenfelt v. Maxim Nordenfelt Guns and Ammunition Co*, δείχνοντας προτίμηση στην πιο ευνοϊκή προσέγγιση του Κοινού Δικαίου όσον αφορά τον περιορισμό του εμπορίου.

Το Ανώτατο Δικαστήριο δεν ενστερνίστηκε βέβαια την άποψη του Δικαστή White, η αποτύπωση όμως και μόνο της σκέψης αυτής

παρέσχε ψήγματα της μεταστροφής της νομολογίας του Δικαστηρίου προς τον κανόνα της λογικής, τον οποίο υιοθέτησε σε μεταγενέστερες αποφάσεις του.

2/. Η έννοια των παρεπόμενων περιορισμών (ANCILLARY RESTRAINTS) - Η υπόθεση Addyston Pipe and Steel Co.

Η υπόθεση *Addyston Pipe and Steel Co.*²⁰ αποτέλεσε την αφορμή για την εφαρμογή από τα αμερικανικά Δικαστήρια για πρώτη φορά του κανόνα της λογικής, στα πλαίσια του Νόμου Sherman. Η υπόθεση αυτή αφορούσε μία οριζόντια συμφωνία μεταξύ έξι παραγωγών χυτοσιδήρου, οι οποίοι εκπροσωπούσαν, την εποχή εκείνη, τα δύο τρίτα (2/3) της εγχώριας παραγωγής. Η συμφωνία αφορούσε το μοίρασμα των αγορών μεταξύ των μερών και τον καθορισμό τιμών, για τα οποία, υποστηρίχθηκε εκ μέρους τους στο Δικαστήριο ότι θα έπρεπε να κριθούν νόμιμα, αφού οι καθορισμένες τιμές ήταν δικαιολογημένες και λογικές. Να σημειωθεί ότι μια τέτοια προσέγγιση εκ μέρους των μερών ήταν αναμενόμενη, αφού υπό το βάρος του δεδικασμένου της υπόθεσης *Trans-Missouri*, είχαν το φόβο ότι η συμφωνία τους θα κριθεί απαγορευμένη και παράνομη²¹.

Το Δικαστήριο δεν αποδέχθηκε τον ισχυρισμό αυτό των εναγομένων, αποφαινόμενο ότι η συμφωνία αυτή μόνον σκοπό είχε τον περιορισμό του ανταγωνισμού και τον καθορισμό τιμών, τα οποία δε θα μπορούσε να δικαιολογηθούν σε καμία περίπτωση, αφού οδηγούσαν αναμφίβολα σε μονοπώλιο. Μάλιστα, ο Δικαστής TAFT, ακολουθώντας σαφώς το σκεπτικό της απόφασης *Trans-Missouri*, απέρριψε τη εφαρμογή της έννοιας του δικαιολογημένου περιορισμού,

²⁰ *U.S. v. Addyston Pipe and Steel Co*, 85 Fed. 271 (6th Cir.1898)

²¹ Βλ. D. Fasquelle, *Droit américain et droit communautaire des ententes: étude de la règle de raison*, Paris GLN Joly Editions, 1992, σελ. 8

αναφέροντας επι λέξει ότι «η αποδοχή ενός τέτοιου ορισμού ανοίγει πανιά στη θάλασσα της αμφιβολίας».

Κάνοντας όμως ένα βήμα παραπέρα από την απόφαση *Trans-Missouri*, το Δικαστήριο αποδέχθηκε ότι κάποιοι περιορισμοί του ελεύθερου ανταγωνισμού είναι μερικές φορές απαραίτητοι για την πραγματοποίηση μιας συμφωνίας που κατά τα άλλα, είναι σύμφωνη με το Νόμο Sherman. Προκειμένου να τους διακρίνει από τους περιορισμούς που έχουν κυρίαρχο αντι-ανταγωνιστικό σκοπό, τους ονόμασε παρεπόμενους περιορισμούς (*ancillary restraints*). Το στοιχείο που διακρίνει τους περιορισμούς αυτούς είναι ο *παρεπόμενος* και *βοηθητικός* χαρακτήρας τους ως προς τον κύριο σκοπό της εκάστοτε συμφωνίας. Επιπλέον, χρειάζεται να αποτελούν *αναγκαίο μέσο* προκειμένου να μπορέσει η συμφωνία να λειτουργήσει και να προστατεύονται τα μέρη εκατέρωθεν από κάποια τυχόν παράνομη συμπεριφορά τους.

Με την απόφαση αυτή, είναι φανερό ότι άλλαξε ριζικά η ερμηνεία του Νόμου Sherman, η οποία συνδυάστηκε με τις αρχές του Αγγλοσαξωνικού Δικαίου, ώστε να καμφθεί η απόλυτη απαγόρευση που εισήγαγε ο Νόμος και δοθεί μια πιο ελαστική και περιορισμένη εφαρμογή του στις συμφωνίες των ανταγωνιστών.

3/. Η υιοθέτηση του κανόνα της λογικής από τη νομολογία των αμερικανικών Δικαστηρίων - Οι υποθέσεις *Standard Oil* και *American Tobacco*.

Οι αποφάσεις οι οποίες άμεσα εφήρμοσαν τον κανόνα της λογικής και τον αναγνώρισαν ως αρχή του Δικαίου του Ανταγωνισμού ήταν οι *Standard Oil*²² και η *American Tobacco*²³. Στις αποφάσεις αυτές,

²²*Standard Oil Co. v. U.S.*, 221 U.S. 1 (1911)

το κριτήριο της ευλόγου αιτίας σχετικά με τον περιορισμό στο εμπόριο που δημιουργεί μια συμφωνία αναγορεύεται θεμελιώδες και βασικό. Η απαγόρευση του Νόμου Sherman οριοθετείται από το κριτήριο της «λογικής», το οποίο ορίζεται κάθε φορά από το Δικαστή, δυνάμει των των αρχών που διέπουν την πολιτική ανταγωνισμού και το πνεύμα του νόμου.

Στην υπόθεση *Standard Oil*, χωρίς να υφίσταται κάποια συμφωνία μεταξύ ανταγωνιστών, η εταιρεία είχε συγκεντρώσει μετοχές από το σύνολο των εταιρειών πετρελαίου, καλύπτοντας σημαντικό μέρος της αγοράς και αποκτώντας σημαντική δύναμη. Το Δικαστήριο απεφάνθη ότι, παρόλο που η εταιρεία *Standard Oil* δεν είχε ηθελημένα δημιουργήσει μονοπώλιο στο πετρέλαιο, η συγκέντρωση τέτοιας οικονομικής δύναμης δεν μπορούσε παρά να οδηγήσει σε περιορισμό των υπολοίπων εταιρειών από τον ανταγωνισμό.

Συνεπώς, θεωρήθηκε άνευ ευλόγου αιτίας η συγκέντρωση της οικονομικής δύναμης, αφού δεν προστάτευε την εταιρεία με κάποιο τρόπο, αλλά αντίθετα, περιόριζε έντονα το εμπόριο²⁴. Στην απόφαση αυτή, το κριτήριο της ευλόγου αιτίας έκρινε τη δυνατότητα που παρείχε ο περιορισμός να παράγει μονοπώλιο κι όχι το αν είχε παρεπόμενη φύση, εντός των πλαισίων μιας κατά τα άλλα νόμιμης συμφωνίας²⁵. Δόθηκε, συνεπώς, σημασία στα πιθανά μονοπωλιακά αποτελέσματα του περιορισμού, παρά στη φύση του περιορισμού ως παρεπόμενου, όπως στην απόφαση *Addyston Pipe*.

Στην απόφαση *American Tobacco*, το Δικαστήριο έκλινε προς την αναζήτηση, για κάθε όρο συμφωνίας που επιβάλλει περιορισμό, ενός ισοζυγίου των αποτελεσμάτων που προωθούν τον ανταγωνισμό και αυτών που τον περιορίζουν. Εάν τα πρώτα είναι πιο σημαντικά, τότε,

²³ *U.S. v. American Tobacco*, 221 U.S. 106 (1911)

²⁴ Βλ. Κοτσιρή, *Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου και Ελεόθερου*, 3^η έκδοση, Εκδόσεις Π. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2000, σελ. 373 επ.

²⁵ *Manzini Pietro, The European Rule of Reason- Crossing the sea of Doubt, European Community Law Review*, 2002, σελ. 393

παρόλη την ύπαρξη όρου που εισάγει περιορισμό, η συμφωνία δικαιολογείται και εκφεύγει της απαγόρευσης του κεφαλαίου 1 του Νόμου Sherman²⁶.

Στη συνέχεια, η σημασία των αποτελεσμάτων που μπορεί να παραχθούν από έναν υφιστάμενο όρο που περιορίζει το εμπόριο, τονίσθηκε στην απόφαση *National Society of Professional Engineers*²⁷, στην οποία το Ανώτατο Δικαστήριο απεφάνθη ότι υπάρχουν δύο είδη συμφωνιών: αφενός οι συμφωνίες των οποίων το αντικείμενο είναι *ξεκάθαρα αντι-ανταγωνιστικό*, ώστε δεν χρήζουν ιδιαίτερης μελέτης προκειμένου να χαρακτηριστούν παράνομες. Αφετέρου, υπάρχουν συμφωνίες, για τις οποίες χρειάζεται να μελετηθούν τα πραγματικά περιστατικά και γεγονότα που σχετίζονται με τη συμφωνία αυτή, οι προϋποθέσεις του περιορισμού και η αιτία για την οποία επιβλήθηκε. Η εξέταση των ανωτέρω στοιχείων αναδεικνύει την ένταση του περιορισμού.

Είναι προφανές ότι και στις δύο προηγούμενες αποφάσεις, το Ανώτατο Δικαστήριο καθοδηγεί το κριτήριο της ευλόγου αιτίας προς τα *αποτελέσματα* που μπορεί να παράγει ο περιορισμός που επιβάλλεται σε κάποια συμφωνία, ενώ σε παλαιότερες αποφάσεις αναζητούσε τον *παρεπόμενο ή μή χαρακτήρα* του εντός της συμφωνίας. Επιπλέον, οι αποφάσεις αυτές εισάγουν ένα διαχωρισμό των συμφωνιών, σε αυτές που προφανώς περιορίζουν το εμπόριο -άρα παρέλκει για αυτές περαιτέρω εξέταση των ιδιαίτερων συνθηκών τους- και των συμφωνιών που είναι απαραίτητη η περαιτέρω εξέταση προκειμένου να αποφανθεί περί του δικαιολογημένου ή μή, του περιορισμού.

Αυτός ο διαχωρισμός ενέχει μία *per se* κρίση περί των συμφωνιών, ήτοι μία εξ αρχής «καταδίκη» των συμφωνιών που προφανώς περιορίζουν το εμπόριο, στις οποίες δεν παρέχεται καμία

²⁶ *Kovar Robert, Le droit communautaire de la concurrence et "la règle de raison", Rev.T.D.E. 23 (2), avr.- juin 1987, σελ. 238*

²⁷ *National Society of Professional Engineers v. U.S., 435 U.S. 639 (1978)*

δικαιολόγηση περί του περιορισμού που επιβάλλουν²⁸. Αποτελούν οι ανωτέρω αποφάσεις προάγγελο της *per se* θεωρίας, η οποία εισήχθη σε μεταγενέστερες αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Άλλη μία σημαντική απόφαση που διαμόρφωσε περαιτέρω τον κανόνα της λογικής ήταν η *Board of Trade Of Chicago v. U.S.*²⁹. Σε αυτή, το Δικαστήριο διευκρίνισε και εμπλούτισε τον κανόνα της λογικής, δεχόμενο ότι καταρχήν, κάθε συμφωνία περιορίζει το εμπόριο, πρέπει όμως σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση να διευκρινίζονται οι ιδιαίτερες συνθήκες υπό τις οποίες συνάπτεται η συμφωνία. Αυτές μπορεί να είναι το είδος του περιορισμού, τα αναμενόμενα αποτελέσματά του, καθώς επίσης και τα αίτια για τα οποία συμφωνήθηκε.

Με το σκεπτικό αυτό εντάχθηκε το κριτήριο της δικαιολόγησης, άλλως της ύπαρξης ευλόγου αιτίας αναφορικά με τον περιορισμό, κριτήριο ικανό να απαλλάξει τη συμφωνία μεταξύ ανταγωνιστών από το χαρακτηρισμό ως αντι-ανταγωνιστική, άρα απαγορευμένη.

4/. Η *per se* θεωρία

Παράλληλα με την ανάπτυξη και τη διάπλαση του κανόνα της λογικής, αναπτύχθηκε από τα Δικαστήρια των Η.Π.Α. και η θεωρία των *per se* αντιανταγωνιστικών πράξεων, η οποία παραδοσιακά θεωρείται ως ο αντίποδας του κανόνα της λογικής³⁰. Η θεωρία αυτή συνίσταται στο χαρακτηρισμό κάποιων πράξεων ως αντιανταγωνιστικών από τη φύση τους, λόγω του ότι οι συμφωνίες ή πράξεις αυτές θεωρούνται ότι πάντοτε περιορίζουν τον ανταγωνισμό. Για το λόγο αυτό, κατά τον έλεγχο τέτοιων συμφωνιών, τα Δικαστήρια δεν μελετούν τις ιδιαίτερες νομικές και οικονομικές συνθήκες κάτω από

²⁸ Pietro, Manzini, ό.π. σελ. 393

²⁹ *Board of Trade of Chicago v. U.S.*, 246 U.S. 231 (1918)

³⁰ Βλ. D. Fasquelle, ό.π., σελ. 74 επ.

τις οποίες συνήφθησαν (ήτοι βάσει του κανόνα της λογικής), ούτε το περιεχόμενό τους, αλλά τις απαγορεύουν ως περιοριστικές καθεαυτές (*per se*). Τέτοιες συμφωνίες είναι κυρίως οι συμφωνίες για τον καθορισμό τιμών των προϊόντων μεταξύ προμηθευτών και μεταπωλητών και οι συμφωνίες κατανομής της αγοράς σε περιοχές³¹.

Αναφορικά με τη νομική αντιμετώπιση των συμφωνιών αυτών, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η θεωρία *per se* απαιτεί από τον ενάγοντα μόνο την απόδειξη της ύπαρξης τέτοιων συμφωνιών. Παρέλκει η απόδειξη του περιορισμού του ανταγωνισμού από τη συμφωνία, ο οποίος συνάγεται από μόνη την απόδειξη ότι τέτοια συμφωνία υπάρχει³².

Η *per se* θεωρία εμφανίστηκε στη νομολογία των αμερικανικών Δικαστηρίων ως όρος, κατά τη δεκαετία του 1940. Η έννοια, όμως, των συμφωνιών που καθεαυτές περιορίζουν τον ανταγωνισμό και θεωρούνται πάντοτε αντιανταγωνιστικές είχε ήδη εμφανιστεί σε προγενέστερες αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου, όπως η υπόθεση *Arnold Schwinn* (1911) και η *Dr. Miles* (1919), οι οποίες αναλύονται κατωτέρω. Αρχικά, όμως εισήχθη στην υπόθεση *U.S. v. Trenton Potteries*³³. Στην υπόθεση αυτή, η εταιρεία «Sanitary Potters Association» είχε τον έλεγχο ποσοστού 80% της αγοράς κεραμικών και ειδών υγιεινής των Η.Π.Α. Η εταιρεία προέβη σε καθορισμό των τιμών της, περιορίζοντας παράλληλα τις πωλήσεις των ειδών της, γεγονός που προσέβαλε η Κυβέρνηση. Κατά τη διαδικασία, η εταιρεία υποστήριξε ότι η απόφασή της θα ήταν απαγορευμένη μόνο αν κρινόταν αδικαιολόγητη, σύμφωνα με τον κανόνα της λογικής. Η Κυβέρνηση προέταξε, άποψη που δέχθηκε και το Δικαστήριο, ότι δεν τυγχάνει εφαρμογής ο κανόνας της λογικής στον καθορισμό τιμών

³¹ Βλ. Α. Κοτοίρη, «Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου και Ελεύθερου», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, έκδοση γ', σελ. 373 επ.

³² Βλ. D. Fasquelle, ό.π., υποσημ. 255, με περαιτέρω αναφορά σε *Dunfee* και *Gibson*

³³ 273 U.S. 392

(price fixing), γιατί αυτός καθεαυτός περιορίζει τον ανταγωνισμό και γι αυτό είναι πάντοτε απαγορευμένος³⁴.

Επίσης, το Ανώτατο Δικαστήριο μετεξέλιξε τη θεωρία *per se*, αποδίδοντάς της συγκεκριμένες προϋποθέσεις εφαρμογής. Με τον τρόπο αυτό, η απόλυτη θεωρία που απαγόρευε συμφωνίες λόγω της φύσης τους και μόνο, στηρίχθηκε στην ύπαρξη προϋποθέσεων. Αυτή η διάπλαση της θεωρίας ονομάστηκε *τροποποιημένη per se θεωρία (modified per se rule)*. Εφαρμόστηκε ενόψει των λεγόμενων *συνδεδεμένων πωλήσεων (tying arrangements)*, ήτοι συμφωνιών που εξαρτούν την πώληση ή αγορά ενός προϊόντος από αυτήν (πώληση ή αγορά) ενός άλλου προϊόντος. Στην υπόθεση *Northern Pacific Railways*, μία εταιρεία σιδηροδρόμων είχε στην κυριότητά της εκτάσεις που αποτελούσαν βασικές διευκολύνσεις³⁵. Η εταιρεία επέβαλλε στους αγοραστές και μισθωτές των εκτάσεων αυτών να χρησιμοποιούν το τρένο για τη μεταφορά των εμπορευμάτων τους. Το Ανώτατο δικαστήριο δεν απαγόρευσε τις συμφωνίες αυτές συνδεδεμένων πωλήσεων καθεαυτές, αλλά έθεσε δύο προϋποθέσεις που αν πληρούντο, τότε μόνο οι συμφωνίες ήταν αντιανταγωνιστικές: καταρχάς, η εταιρεία που επέβαλλε την συνδεδεμένη πώληση θα έπρεπε να κατέχει σημαντική οικονομική δύναμη και περαιτέρω, θα έπρεπε να καταχράται αυτής της οικονομικής δύναμης στην επιβολή της συμφωνίας, ήτοι να τη χρησιμοποιεί για να πιέσει τους αγοραστές της. Παρόλη την προσπάθεια ελαστικοποίησης της θεωρίας, η τροποποιημένη *per se* θεωρία, η οποία συνδέθηκε με την έννοια των συνδεδεμένων πωλήσεων, οδήγησε στα ίδια αποτελέσματα με την καθεαυτή *per se* θεωρία, ήτοι την απόλυτη απαγόρευση των συνδεδεμένων πωλήσεων.

³⁴ Βλ. Α. Κοτσίρη, *ό.π.*, *υποσημ.* 25, σελ. 375

³⁵ Η έννοια των βασικών διευκολύνσεων αφορά κυρίως εγκαταστάσεις ή άλλα μέσα που κατέχει και διαχειρίζεται κάποιος ανταγωνιστής, τα οποία αποτελούν απαραίτητο μέσο για τους υπόλοιπους ανταγωνιστές προκειμένου να μπορέσουν να εισχωρήσουν στην αγορά και το οποίο ο πρώτος έχει υποχρέωση να το διαθέτει στους δευτέρους.

Η *per se* θεωρία εφαρμόστηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο μέχρι πρόσφατα (βλ. υποθέσεις *Monsanto* και *Sharp* κατωτέρω), αλλά σταδιακά, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, έχανε έδαφος ενόψει του κανόνα της λογικής, αφού η ερμηνευτική του προσέγγιση ευνοούνταν από την πλειοψηφία της θεωρίας και της Σχολής του Σικάγο³⁶.

5/. Η εφαρμογή του κανόνα της λογικής στους μη τιμολογιακούς κάθετους περιορισμούς – Η υπόθεση *Sylvania*

Στο πεδίο των κάθετων γεωγραφικών περιορισμών³⁷, το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. αρνείται για πολύ καιρό να εφαρμόσει είτε τον κανόνα της *per se* απαγόρευσης, ή τον κανόνα της λογικής. Εν τέλει, η νομολογία του μετεστράφη με την απόφαση *Continental T.V. Inc. κατά G.T.E. Sylvania Inc*³⁸, όπου τάχθηκε υπέρ της δευτέρης.

Αρχικά, το Ανώτατο Δικαστήριο είχε εκφρασθεί υπέρ της *per se* θεωρίας αναφορικά με τους κάθετους περιορισμούς στην υπόθεση *U.S. κατά Arnold Schwinn & Co*³⁹. Στην υπόθεση αυτή, το Δικαστήριο θεώρησε *per se* απαγορευμένες τις συμφωνίες που επιβάλλουν γεωγραφικούς περιορισμούς ή περιορισμούς κύκλου πελατείας. Η υπόθεση αυτή αφορούσε την εταιρεία *Arnold Schwinn*, μία από τους μεγαλύτερους κατασκευαστές ποδηλάτων στις Η.Π.Α., η οποία είχε συνάψει συμφωνίες αποκλειστικής διανομής, στις οποίες επέβαλλε σε κάθε αποκλειστικό διανομέα να πωλεί τα προϊόντα της σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, απαγορεύοντάς τους παράλληλα να τα πωλούν

³⁶ Όπ., σελ. 76 επ.

³⁷ Ως κάθετος γεωγραφικός περιορισμός νοείται κυρίως ο διαχωρισμός των αγορών μεταξύ προμηθευτή και των διανομέων του, ώστε καθένας να δραστηριοποιείται σε διαφορετική περιοχή, συμφωνία που οδηγεί σε στεγανοποίηση των αγορών, αφού εμποδίζεται η ελεύθερη εισροή ανταγωνιστών σε αυτή.

³⁸ 433 U.S. 36 (1977)

³⁹ 388 U.S. 365 (1967)

εκτός της περιοχής αυτής. Επιπλέον, απαγορευόταν η πώληση ή μεταπώληση ποδηλάτων σε διανομείς που δεν ανήκαν στο επίσημο δίκτυο διανομών της.

Το Δικαστήριο προέβη στη διάκριση των συμβάσεων αυτών, με κριτήριο το αν οι διανομείς διατηρούσαν την κυριότητα των προϊόντων και άρα έπαιρναν επιχειρηματικό ρίσκο για την πώλησή τους, ή αν αποτελούσαν απλούς μεσίτες μεταξύ της κατασκευάστριας εταιρείας και των τελικών καταναλωτών, αφού η κυριότητα των προϊόντων παρέμενε στην εταιρεία. Στην πρώτη περίπτωση, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι εν λόγω συμφωνίες ήταν *per se* απαγορευμένες, αντίθετα με τη δεύτερη περίπτωση. Σύμφωνα με την απόφαση, στηρίχθηκε στις αρχές του Κοινού Δικαίου, το οποίο προωθούσε την ελευθερία των συμβάσεων, η οποία εμποδιζόταν από την επιβολή ανάλογων περιοριστικών όρων.

Η κριτική για την εν λόγω απόφαση του Δικαστηρίου ήταν ευρεία, ακόμα και από κάποιους δικαστές της σύνθεσης. Κρίθηκε ότι το Δικαστήριο απέφυγε την ανάλυση των οικονομικών συνθηκών και επιπτώσεων των υπό κρίση συμφωνιών, παράγοντες που ήταν σημαντικοί προκειμένου να διαπιστωθεί το αντι-ανταγωνιστικό αποτέλεσμά τους. Υποστηρίχθηκε, επιπλέον ότι η απόφαση αυτή θα έφερνε τα αντίθετα αποτελέσματα, γιατί ενώ θεωρητικά στηριζόταν στις αρχές του Κοινού Δικαίου και της ελευθερίας των συμβάσεων, η πραγματικότητα της αγοράς θα ωθούσε τους κατασκευαστές να δημιουργήσουν δικά τους δίκτυα διανομής, να άρουν τις συμφωνίες με μικρότερες εταιρείες διανομής, αποκλείοντας με τον τρόπο αυτό τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις από τα δίκτυα διανομής των μεγάλων εταιρειών⁴⁰.

⁴⁰ Βλ. Lianos Ioannis, *La transformation du droit de la concurrence par le recours à l'analyse économique*, Editions Ant. N. Sakkoulas – Etablissements Emile Bruylant S.A.nt., 2007, σελ. 574

Το Δικαστήριο υιοθέτησε τελικά τον κανόνα της λογικής στους κάθετους περιορισμούς, στην υπόθεση *Continental T.V. Inc. κατά G.T.E. Sylvania Inc*, γνωστή ως υπόθεση “*Sylvania*”.

Αντικείμενο της υπόθεσης ήταν συμφωνίες διανομής της εταιρείας *Sylvania*, η οποία επέβαλλε γεωγραφικούς περιορισμούς στους διανομείς της. Οι διανομείς μπορούσαν να πωλήσουν μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές, εκ των προτέρων εγκεκριμένες από τον κατασκευαστή στη συμφωνία. Είχαν όμως τη δυνατότητα να πωλήσουν σε οποιονδήποτε αγοραστή.

Το Δικαστήριο εξομοίωσε τους ανωτέρω όρους με γεωγραφικούς ή πελατειακούς περιορισμούς και δέχθηκε ότι οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να κρίνονται βάσει του κανόνα της λογικής, διότι παρόλο που μείωναν τον ενδοσηματικό ανταγωνισμό (ήτοι *μεταξύ των διανομέων του ίδιου προϊόντος*), διευκόλυναν τον εξωσηματικό ανταγωνισμό (*μεταξύ των διαφορετικών προμηθευτών/προϊόντων*). Πράγματι, με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο απομακρύνθηκε από την άκρως φορμαλιστική ερμηνεία του Νόμου Sherman, την οποία είχε ακολουθήσει στην υπόθεση *Arnold Schwinn* και προσανατολίστηκε σε μια οικονομική ανάλυση⁴¹ των αποτελεσμάτων των κάθετων γεωγραφικών περιορισμών. Προέταξε μάλιστα τη σημασία του ανταγωνισμού μεταξύ προμηθευτών, από αυτόν μεταξύ των διανομέων του ίδιου προϊόντος, γιατί ο πρώτος βοηθά την αγορά να αναπτυχθεί και είναι το κύριο μέλημα της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας⁴².

Η νομολογία που δημιουργήθηκε από την υπόθεση, όμως, οδήγησε σε αβεβαιότητα, δεδομένου ότι το Δικαστήριο δεν

⁴¹ Η οικονομική ανάλυση αντισταθμίζει αφενός τα αρνητικά αποτελέσματα μιας συμφωνίας και αφετέρου τις αποτελεσματικότητες που προκύπτουν από αυτή, ήτοι το πώς κατανέμει τα αγαθά μεταξύ των διάφορων οικονομικών φορέων και πόσο εύλογα γίνεται χρήση των συντελεστών της παραγωγής, βλ. ανωτέρω υπό Εισαγωγή/Ι. Από τα στοιχεία αυτά προκύπτουν τα ανταγωνιστικά της πλεονεκτήματα, που δύνανται να δικαιολογήσουν τυχόν περιορισμούς που επιβάλλει.

⁴² S. Martin, “United States: A Rule of Reason for Vertical Price Fixing-Part One”, *The Metropolitan Corporate Counsel*, 24.10.2007.

διαμόρφωσε κάποιο πλαίσιο ανάλυσης για την εφαρμογή του κανόνα της λογικής. Για το λόγο αυτό παρατηρήθηκαν στην μετέπειτα νομολογία διαφορετικές εκδοχές στάθμισης των θετικών και αρνητικών συνεπειών των κάθετων συμφωνιών στον ανταγωνισμό. Μεταξύ αυτών επικράτησε η εκδοχή που ξεκινά από την έρευνα της θέσης του προμηθευτή στη σχετική αγορά (market power screens) και εφόσον μεν, αυτή δεν δικαιολογεί επιφυλάξεις για τη λειτουργία του ανταγωνισμού μεταξύ, αξιολογεί τον περιορισμό ως σύννομο. Σε αντίθετη περίπτωση εξετάζει, κατά πόσο ο εν λόγω περιορισμός έχει κάποια αξία (redeeming virtues) που θα μπορούσε να τον δικαιολογήσει. Εφόσον αποδειχθεί ότι ήταν πράγματι δικαιολογημένος, ο περιορισμός απαγορεύεται, μόνον όταν αποδεικνύεται ότι έχει αρνητικά αποτελέσματα στον ανταγωνισμό μεταξύ προμηθευτών.

Η μεταστροφή του Ανωτάτου Δικαστηρίου προς την κατεύθυνση του κανόνα της λογικής για τους γεωγραφικούς και πελατειακούς κάθετους περιορισμούς (τους λεγόμενους και μη τιμολογιακούς περιορισμούς, ήτοι όσους δεν αφορούν τις τιμές των προϊόντων), είχε ως αποτέλεσμα την αποδοχή τους, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων. Όπως παρατηρείται, η στάση της νομολογίας δεν διαφοροποιείται ουσιαστικά από την *per se* αποδοχή τους.

6/. Η εφαρμογή του κανόνα της λογικής και στους τιμολογιακούς κάθετους περιορισμούς – Η υπόθεση Dr. Miles και State Oil.

Η υπόθεση «*Sylvania*» αποτέλεσε περαιτέρω τη βάση για την εφαρμογή του κανόνα της λογικής και στους τιμολογιακούς περιορισμούς, ήτοι την επιβολή εκ μέρους του προμηθευτή όρων για κατώτατες τιμές μεταπώλησης των προϊόντων, οι οποίοι, όπως είναι

προφανές, εμποδίζουν τον ανταγωνισμό και στεγανοποιούν την αγορά, με τη διατήρηση υψηλών τιμών στα προϊόντα. Στην υπόθεση *Dr. Miles Medical Co. v. John Park & Sons Co.*⁴³, το Ανώτατο Δικαστήριο θεώρησε *per se* απαγορευμένο τον μεταξύ προμηθευτή και διανομέα συμβιβαστικό περιορισμό της τιμής μεταπώλησης. Λίγα χρόνια αργότερα το Δικαστήριο διευκρίνισε στην υπόθεση *U.S. v. Colgate & Co.*⁴⁴ ότι ο κανόνας της *per se* απαγόρευσης περιορίζεται σε συμβατικές σχέσεις και δεν ισχύει για μονομερή συμπεριφορά του προμηθευτή. Δεν ισχύει δηλαδή σε περιπτώσεις, όπου ο προμηθευτής απλώς ανακοινώνει εκ των προτέρων στον έμπορο τους όρους συνεργασίας και δεν επιχειρεί να αναμιχθεί στην τιμολογιακή του πολιτική.

Το πεδίο εφαρμογής της «*Dr. Miles*» περιορίστηκε από την *Monsanto Co. v. Spray-Rite Service Corp.*⁴⁵ και την *Bussiness Electronics Corp. v. Sharp Electronics Corp.*⁴⁶. Στην πρώτη («*Monsanto*»), το Ανώτατο Δικαστήριο διευκρίνισε ότι παράβαση του αρ. 1 του Νόμου Sherman συνιστά ο τιμολογιακός περιορισμός που εισάγεται όχι με μονομερή συμπεριφορά, αλλά συμβατικά. Στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο έκρινε ότι η καταγγελία μιας σύμβασης διανομής, λόγω της τιμολογιακής πολιτικής που ακολουθούσε ο διανομέας, συνιστά *per se* παράβαση του αρ. 1 του Νόμου Sherman, επειδή πιθανολόγησε ότι υπήρχε συμφωνία μεταξύ του προμηθευτή και των λοιπών διανομέων για τον καθορισμό της τιμής μεταπώλησης. Πιθανολόγησε, δηλαδή, ότι ο προμηθευτής και οι διανομείς είχαν ενσυνείδητα αναλάβει την υποχρέωση τήρησης ενός κοινού σχεδίου προς επιδίωξη παράνομου σκοπού.

Στη δεύτερη («*Sharp*»), το Δικαστήριο έκανε δεκτό ότι μία συμφωνία μεταξύ ενός διανομέα και του προμηθευτή για καταγγελία

⁴³ 220 U.S. 373 (1911)

⁴⁴ 250 U.S. 300 (1919)

⁴⁵ 465 U.S. 752 (1984)

⁴⁶ 485 U.S. 717 (1988)

της σύμβασης άλλου διανομέα, που αποκλίνει από την τιμολογιακή πολιτική του προμηθευτή, είναι *per se* απαγορευμένη, μόνον όταν αποδεικνύεται ότι μεταξύ του προμηθευτή και του πρώτου διανομέα, υπάρχει ρητή ή σιωπηρή συμφωνία που καθορίζει συγκεκριμένο επίπεδο τιμών.

Έμμεσο περιορισμό του πεδίου της «*Dr. Miles*» συνιστά επίσης και μία άλλη υπόθεση, η *State Oil Co. v. Khan*⁴⁷, η οποία, ανατρέποντας την απόφαση *Albrecht v. Herald Co.*⁴⁸, έκρινε ότι ο καθορισμός ανώτατης τιμής μεταπώλησης δεν είναι *per se* απαγορευμένος, αλλά πρέπει να κρίνεται βάσει του κανόνα της λογικής, δηλαδή, ύστερα από ανάλυση της επίδρασης της υπό κρίση συμφωνίας στον ανταγωνισμό, στο πλαίσιο της οποίας συνεκτιμώνται οι ιδιαιτερότητες της αγοράς, η ιστορία της εν λόγω συμφωνίας και οι λόγοι που την απαγορεύουν.

7/. Η νέα διάσταση του κανόνα της λογικής στους κάθετους περιορισμούς – Η υπόθεση Leegin

Η πλέον πρόσφατη απόφαση, η οποία θέτει σε συγκεκριμένες βάσεις τη νομολογιακή αντιμετώπιση των τιμολογιακών περιορισμών είναι η *Leegin Creative Leather Products, Inc. v. PSKS, Inc.*⁴⁹. Σε αυτή, το Ανώτατο Δικαστήριο εξομοίωσε πλέον την αντιμετώπιση τιμολογιακών και μη τιμολογιακών κάθετων περιορισμών. Η μεταστοφή του Δικαστηρίου δια της αποφάσεως αυτής είναι εντυπωσιακή, μετά από μακρά παράδοση της αντιμετώπισης των τιμολογιακών περιορισμών (ήτοι κυρίως τον καθορισμό τιμών μεταπώλησης-*resale price maintenance*) ως καθεαυτών απαγορευμένων.

⁴⁷ 522 U.S. 3 (1997)

⁴⁸ 390 U.S. 145 (1968)

⁴⁹ Υποθ. 06-480 της 28.06.2007

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, η εταιρεία *Leegin*, δραστηριοποιούμενη στην αγορά δερμάτινων προϊόντων, αρνήθηκε να συνεχίσει να πωλεί στην εταιρεία *PSKS Inc* προϊόντα της, επειδή η τελευταία μεταπώλησε προϊόντα της *Leegin* με έκπτωση, που έφτανε κάτω από τις προτινόμενες τιμές που όριζε για τους διανομείς της.

Η εταιρεία *PSKS Inc* κατηγόρησε τη *Leegin* ότι είχε συνάψει συμφωνία επιβολής κατώτατων τιμών μεταπώλησης με τους διανομείς της και ως εκ τούτου είχε εμπλακεί σε κάθετο περιορισμό του ανταγωνισμού και παραβίαση του Νόμου *Sherman*. Η *Leegin* υποστήριξε ότι η συμφωνία αυτή ήταν δικαιολογημένη, σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά υπό τα οποία είχε συναφθεί και προέτεινε την εφαρμογή του κανόνα της λογικής στην περίπτωση της. Το Δικαστήριο δέχθηκε να εφαρμόσει τον κανόνα της λογικής στη συγκεκριμένη συμφωνία, αντιτιθέμενη σε νομολογία δεκαετιών του ιδίου(αν και αξίζει να σημειωθεί ότι επικράτησε με ισχνή πλειοψηφία.5-4).

Ο κύριος λόγος της μεταστροφής και της εφαρμογής του κανόνα της λογικής στους τιμολογιακούς περιορισμούς είναι ότι σύμφωνα με το νομολογιακό δεδομένο της «*Dr. Miles*», οι κάθετες συμφωνίες αντιμετωπίζονταν ως οριζόντιες συμφωνίες μεταξύ διανομέων, ενώ το Δικαστήριο σε πιο πρόσφατες αποφάσεις του είχε επισημάνει τη διαφορά οικονομικών αποτελεσμάτων μεταξύ κάθετων και οριζόντιων περιορισμών. Για να αιτιολογήσει την ανάγκη εγκατάλειψης του κανόνα της *per se* απαγόρευσης των συμφωνιών καθορισμού της τιμής μεταπώλησης, το Δικαστήριο παρέπεμψε στην οικονομική θεωρία και στα επιχειρήματά της περί της θετικής επίδρασης ανάλογων συμφωνιών στον ανταγωνισμό μεταξύ προμηθευτών. Τα επιχειρήματα δεν διαφοροποιούνται ουσιωδώς από εκείνα που δικαιολογούν τους κάθετους μη τιμολογιακούς περιορισμούς (που είχαν κριθεί στην *Sylvania*) και συνοψίζονται αφενός, στη βελτίωση και τη διεύρυνση των

προσφερόμενων προς τον καταναλωτή υπηρεσιών και αφετέρου στη διευκόλυνση της εισόδου στην αγορά νέων προμηθευτών⁵⁰.

Το Δικαστήριο, παράλληλα αναγνώρισε ότι ο καθορισμός της τιμής μεταπώλησης μπορεί να είναι επικίνδυνος για τον ανταγωνισμό. Χρήσιμο κριτήριο για την αξιολόγηση του κινδύνου, θεώρησε τον αριθμό των προμηθευτών που υιοθετούν αυτή την πρακτική. Όταν η πρακτική αυτή υιοθετείται από μερικούς μόνο προμηθευτές, οι οποίοι δεν έχουν ισχύ στην αγορά, ο καθορισμός τιμής μεταπώλησης δεν είναι πιθανό ότι θα διευκολύνει σύμπραξη των προμηθευτών, αφού μια τέτοια σύμπραξη βρίσκεται υπό την ανταγωνιστική πίεση των λοιπών προμηθευτών της αγοράς. Επίσης, δεν είναι πιθανή μία σύμπραξη διανομέων, όταν μόνον ένας προμηθευτής καθορίζει τιμές μεταπώλησης, αφού οι καταναλωτές θα μπορούν να στραφούν προς φθηνότερα προϊόντα άλλων προμηθευτών, εξουδετερώνοντας, έτσι, τα κέρδη των διανομέων που προκύπτουν από τη σύμπραξη.

Όσον αφορά τους τιμολογιακούς και μη τιμολογιακούς κάθετους περιορισμούς, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπάρχει πειστική οικονομική εξήγηση για τη διαφορετική νομική αντιμετώπισή τους. Επιπλέον, οι μη τιμολογιακοί περιορισμοί μπορούν να αποδειχθούν λιγότερο αποτελεσματικοί ως προς την παροχή κινήτρων, για την παροχή από το διανομέα των υπηρεσιών που επιθυμεί ο προμηθευτής και περισσότερο επιβλαβείς για τον ανταγωνισμό μεταξύ διανομέων του ιδίου δικτύου, δεδομένου ότι είναι δυνατόν να περιορίζουν και τον μεταξύ τους ανταγωνισμό παροχής υπηρεσιών⁵¹.

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η θεωρία που διακρίνει μεταξύ τιμολογιακών και μη τιμολογιακών περιορισμών, είναι εσφαλμένη και εισάγοντας νομικές διακρίσεις που λειτουργούν ως «παγίδες για τους ανυποψίαστους», εξυπηρετεί μάλλον

⁵⁰ Βλ. Δ. Τζογανάντου, σχολιασμός απόφασης *Leegin Creative Leather Products, Inc. v. PSKS Inc.*, σε Δ.Ε.Ε. 7/2007 (έτος 13^ο), σελ. 797 επ.

⁵¹ *Martin Scott, United States: A Rule of Reason for Vertical Price Fixing-Part One, The Metropolitan Corporate Council, 24 October 2007*

τα συμφέροντα των νομικών παρά εκείνα των καταναλωτών, αφού επιβάλλει στους προμηθευτές να αναζητήσουν λύσεις «δεύτερης επιλογής», προκειμένου να επιτύχουν τους εύλογους επιχειρηματικούς τους στόχους⁵².

Η σημασία της ανωτέρω απόφασης είναι προφανής, αφού, όπως αναφέρθηκε, μετέστρεψε τη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου ως προς την εφαρμογή του κανόνα της λογικής στους τιμολογιακούς περιορισμούς. Μετά την απόφαση αυτή, δεν είναι παράτολμο να πούμε ότι, ο κανόνας της λογικής αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο του Αντιμονοπωλιακού Δικαίου των Η.Π.Α., ο οποίος ολοένα και περισσότερο εγκαθιδρύεται τόσο στην Αμερική, αλλά και στην Ευρώπη. Μετά δε από την απόφαση αυτή, δεν είναι απίθανη και μία μεταστροφή του Δ.Ε.Κ. ως προς την αντιμετώπιση των τιμολογιακών περιορισμών, τους οποίους θεωρεί *per se* απαγορευμένους. Θα μπορούσε η απόφαση αυτή να επηρεάσει και την Ευρωπαϊκή Ένωση να κρίνει τους τιμολογιακούς περιορισμούς βάσει του κανόνα της λογικής, ήτοι ανάλογα με τις συνθήκες της αγοράς εντός των οποίων συνήφθησαν⁵³.

⁵³ Βλ. Τζουγανάτου, ό.π., σελ. 800

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Ο ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Α/. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ (Δ.Ε.Κ.).

Στο πεδίο του ευρωπαϊκού δικαίου ανταγωνισμού, η αποδοχή του κανόνα της λογικής έχει πολλάκις αμφισβητηθεί, κατά το πέρασμα των χρόνων, πλέον όμως θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχει γίνει μερικώς αποδεκτός, όχι όμως ρητά⁵⁴, αλλά εν τοις πράγμασι, με συνεκτίμηση ως συνόλου των θετικών και αρνητικών συνεπειών μιας σύμπραξης⁵⁵. Το ευρωπαϊκό δίκαιο ανταγωνισμού, παρόλο που συχνά χρησιμοποιεί το κριτήριο της ευλόγου αιτίας, όχι ρητά, αλλά δια της λογικής εκτίμησης της βούλησης των μερών ή των αποτελεσμάτων μιας συμφωνίας, δεν έχει επίσημα ενστερνιστεί τον κανόνα της λογικής. Αυτό συμβαίνει διότι κατά τη ιστορική εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ενιαίας αγοράς, διαπλάστηκαν διαφορετικές αρχές και κανόνες προκειμένου να ρυθμιστεί η επίδραση των αντι-ανταγωνιστικών πράξεων.

Είναι δε σημαντικό να σημειώσουμε ότι οι αντι-ανταγωνιστικοί κανόνες στην Ε.Ε. διαπλάστηκαν από ένα θεσμικό όργανο, την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, η οποία ήταν η μόνη αρμόδια να ελέγχει και να ρυθμίζει την ανεμπόδιστη λειτουργία της ενιαίας αγοράς. Το όργανο αυτό, προκειμένου να μπορέσει να ελέγξει την ενιαία αγορά έπρεπε να θέσει συγκεκριμένους κανόνες, να οριοθετήσει

⁵⁴ Βλ. Α. Κοτσίρη, *Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου και Ελεύθερου*, 3η έκδοση, Εκδόσεις Π. Σάκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2000, σελ. 373 επ.

⁵⁵ Οπ., σελ. 373 επ.

εξ αρχής τις αποδεκτές ή μη ανταγωνιστικές πρακτικές, καθήκον το οποίο μπορούσε να ολοκληρωθεί μόνο με τη θέσπιση κανόνων παράγωγου κοινοτικού δικαίου, ήτοι κανονισμούς ή οδηγίες⁵⁶.

Αντίθετα στην Αμερική, η ιστορική συγκυρία κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όπως αναφέρεται ανωτέρω (βλ. *υπό Εισαγωγή/Ι*), οδήγησε στη διαμόρφωση του Δικαίου του Ανταγωνισμού από τα Δικαστήρια και τη νομολογία τους, μέσα στα πλαίσια της οποίας μπόρεσε να αναπτυχθεί η αρχή του κανόνα της λογικής, όπως επίσης και το σύνολο του Δικαίου του Ανταγωνισμού διαπλάστηκε από τη δικαστηριακή πρακτική.

Επιπλέον, στις Ηνωμένες Πολιτείες, αρχικά εμφανίστηκε η ανάγκη να καμφθούν νομοθετικά τα μονοπώλια που πίεζαν την διαπολιτειακή αγορά, ώστε ψηφίστηκε ο Νόμος Sherman και στη συνέχεια, κρίθηκε απαραίτητος ο μετριασμός της απόλυτης απαγόρευσης των συμφωνιών που εισήγαγε ο Νόμος αυτός, με συνέπεια να αναπτυχθεί σταδιακά ο κανόνας της λογικής. Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Δίκαιο του Ανταγωνισμού βασίστηκε στα άρθρα 85 και 86 ΣυνθΕΟΚ, (*νυν αρ. 81 και 82*), που αναφέρονται στις αντι ανταγωνιστικές συμπεράξεις και την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης αντίστοιχα.

1/. Η σχέση του κανόνα της λογικής με το αρ. 81 ΣυνθΕΚ

Το αρ. 81 προβλέπει στην πρώτη παράγραφο του, απόλυτη απαγόρευση κάθε σύμπραξης που δύναται να επηρεάσει το ενδοκοινοτικό εμπόριο, ενώ στην παράγραφο 3 εισάγει την εξαίρεση στην πρώτη παράγραφο, δια της δυνατότητας απαλλαγής μιας

⁵⁶ Βλ. *R. Kouar, ό.π., σελ. 242 επ.*

σύμπραξης, υπό ορισμένες προϋποθέσεις⁵⁷. Οι προϋποθέσεις αυτές έχουν χαρακτήρα «οικονομικό» και επιτάσσουν τη στάθμιση αφενός των οικονομικών πλεονεκτημάτων που συνεπάγεται η περιοριστική σύμπραξη και αφετέρου των περιοριστικών αποτελεσμάτων που έχει στον ανταγωνισμό. Εάν το αποτέλεσμα αυτής της στάθμισης πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων (γνωστό και ως «bilan économique») είναι θετικό, τότε η παράγραφος 3 τυγχάνει εφαρμογής και δίδεται η απαλλαγή. Οικονομικά αποτελέσματα της περιοριστικής σύμπραξης, τα οποία θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη αποτελούν, καταρχήν, η συμβολή της σύμπραξης στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων ή στην προώθηση της τεχνικής ή οικονομικής προόδου. Επιπλέον, τα οικονομικά πλεονεκτήματα θα πρέπει να συνδέονται άμεσα και αιτιωδώς με την περιοριστική σύμπραξη. Αυτό συμβαίνει όταν για παράδειγμα μία σύμβαση μεταφοράς τεχνολογίας επιτρέπει στους δικαιοδόχους να παράγουν νέα βελτιωμένα προϊόντα ή όταν η συμφωνία διανομής επιτρέπει τη διανομή προϊόντων με χαμηλότερο κόστος.

⁵⁷ 1. Είναι ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική, που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς και ιδίως εκείνες οι οποίες συνίστανται: α) Στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής, β) στον περιορισμό ή τον έλεγχο της παραγωγής, της διαθέσεως, της τεχνολογικής αναπτύξεως ή των επενδύσεων, γ) στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού, δ) στην εφαρμογή άνωθεν όρων επί ισοδυνάμων παροχών, έναντι των εμπορικών συναλλασσόμενων, με αποτέλεσμα να περιέρχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό, ε) στην εξάρτηση συνήθως συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσόμενων, πρόσθετων παροχών που εκ φύσεως ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών.

2. Οι απαγορευόμενες δυνάμει του παρόντος άρθρου συμφωνίες ή αποφάσεις είναι αυτοδικαίως άκυρες.

3. Οι διατάξεις της παραγράφου 1 είναι δυνατόν να κηρυχθούν ανεφάρμοστες: -σε κάθε συμφωνία ή κατηγορία συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων, -σε κάθε απόφαση ή κατηγορία αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων και, -σε κάθε εναρμονισμένη πρακτική ή κατηγορία εναρμονισμένων πρακτικών η οποία συμβάλλει στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων, ή στην προώθηση της τεχνικής ή οικονομικής προόδου, εξασφαλίζοντας συγχρόνως στους καταναλωτές δίκαιο τμήμα από το όφελος που προκύπτει, και η οποία: α) δεν επιβάλλει στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις περιορισμούς μη απαραίτητους για την επίτευξη των στόχων αυτών και β) δεν παρέχει στις επιχειρήσεις αυτές τη δυνατότητα καταργήσεως του ανταγωνισμού επί σημαντικού τμήματος των σχετικών προϊόντων».

Παρόλα τα ανωτέρω, το Δ.Ε.Κ. ήταν εκείνο που ξεκίνησε να αποδέχεται την εφαρμογή του κανόνα της λογικής, εντάσσοντάς τον στους κανόνες ερμηνείας του παράγωγου κοινοτικού δικαίου που παρήγαγε η Επιτροπή. Πράγματι, με το πέρασμα των χρόνων, ο κανόνας της λογικής αποκτά όλο και περισσότερο χώρο στη διάπλαση του ευρωπαϊκού δικαίου του ανταγωνισμού από το Δ.Ε.Κ.

Ήδη από τη δεκαετία του 1960, στην απαρχή της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.) και της Συνθήκης της Ρώμης, ακούγονταν φωνές που υποστήριζαν ένθερμα την εφαρμογή του κανόνα της λογικής σε συνδυασμό με το τότε άρθρο 85§1,3 της Συνθήκης. Πολύ σημαντική ήταν η συνδρομή του René Joliet, Καθηγητή Νομικής Σχολής στο Παν/μιο της Λιέγης και μετέπειτα Δικαστή στο Δ.Ε.Κ., ο οποίος εισήγαγε για πρώτη φορά στο βιβλίο του *«The Rule of reason in Antitrust Law»* («Ο Κανόνας της Λογικής στο Αντιμονοπωλιακό Δίκαιο») την ιδέα της χρησιμοποίησης του κανόνα αυτού του αμερικανικού αντιμονοπωλιακού δικαίου στα πλαίσια του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού.

Ο Joliet υποστήριξε ότι θα έπρεπε να εφαρμόζεται ο κανόνας της λογικής στα πλαίσια του ελέγχου των συμπράξεων των επιχειρήσεων του αρ. 85§1, ώστε να μην οδηγούμαστε σε απόλυτη απαγόρευση κάθε σύμπραξης, αλλά να αναλύονται οι κάθετες και οριζόντιες συμπράξεις, βάσει της αρχής της «ευλόγου αιτίας». Αυτό έπρεπε να γίνει, διότι, σύμφωνα με αυτόν, οι προϋποθέσεις της παραγράφου 3 του αρ. 85, προκειμένου να αποδοθεί απαλλαγή σε κάποια σύμπραξη, ήταν πολύ δύσκολο να υπάρχουν σωρευτικά, γεγονός το οποίο οδηγούσε στην απαγόρευση συμπράξεων που δεν περιόριζαν σημαντικά τον ανταγωνισμό⁵⁸ και άρα θα μπορούσαν με κάποιο τρόπο να ισχύσουν.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι πολλές σκέψεις προκάλεσε η σχέση μεταξύ του κανόνα της λογικής και της πρόβλεψης του αρ. 81§3.

⁵⁸ Βλ. D. Fasquelle, *Droit américain et droit communautaire des ententes: étude de la règle de raison*, Paris GLN Joly Editions, 1992, σελ. 3

Πράγματι, μία αρχική θεώρηση των δύο θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι βασίζονται στην ίδια νομική βάση, ήτοι την απαλλαγή (κατά το αρ. 81§3) ή τη δικαιολόγηση (κατά τον κανόνα της λογικής) των περιορισμών που επιβάλλουν συμπράξεις ανταγωνιστών. Υπήρξε όμως και η άποψη ότι τα ανωτέρω δεν είναι όμοια από καμία σκοπιά, αφού ο μεν κανόνας της λογικής προσεγγίζει τις περιοριστικές ρήτρες αντισταθμίζοντας πλεονεκτήματα και περιορισμούς στο πεδίο του ανταγωνισμού, ενώ το αρ. 81§3 σταθμίζει πλεονεκτήματα και περιορισμούς σε οικονομικό επίπεδο⁵⁹.

Άλλωστε, ο κανόνας της λογικής αποτελεί μία γενική αρχή που εφαρμόζεται από το Δικαστήριο, στα πλαίσια του ελέγχου συμπράξεων της παραγράφου 1 του αρ. 81. Δυνατότητα όμως χορήγησης απαλλαγής της παραγράφου 3 έχει επιφυλάξει η Επιτροπή μόνο για την ίδια και όχι για το Δικαστήριο⁶⁰. Για το λόγο αυτό, είναι απαραίτητη μία γενική αρχή που να επιτρέπει και στο Δικαστήριο να χορηγεί εξαίρεση στην απόλυτη απαγόρευση της παραγράφου 1, όταν «δικαιολογείται» η ύπαρξη περιοριστικών συμφωνιών και ρητρών.

Με τον τρόπο αυτό, υποστηρίζει ο D. Fasquelle, θα μπορούσε το Δικαστήριο να συμμετάσχει μαζί με την Επιτροπή στην θέσπιση της πολιτικής ανταγωνισμού της Κοινότητας, η οποία θα εξέταζε τις συμπράξεις εντός των πραγματικών συνθηκών στις οποίες συνάπτονται και θα τις έκρινε σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Κάτι τέτοιο θα ήταν προτιμότερο από τη δομή του ελέγχου των συμπράξεων βάσει του αρ 81, η οποία υιοθετεί την πλήρη απαγόρευση όλων των περιοριστικών συμπράξεων, για να τις απαλλάξει ύστερα βάσει της παραγράφου 3⁶¹.

⁵⁹ Βλ. σχετ. R. Kovar, *όπ.*, σελ. 241 επ.

⁶⁰ Jan Peeters, «*The Rule of reason revisited: Prohibition on restraints of competition in the Sherman Act and the E.E.C. Treaty*», A.J.C.L. 37, 1989, σελ. 523

⁶¹ Βλ. D. Fasquelle, *όπ.*, σελ. 4

2/. Η χρήση του κανόνα της λογικής στη νομολογία του Δ.Ε.Κ.

i) Η έννοια της στάθμισης των αντι-ανταγωνιστικών συνεπειών (anti competitive practices) και των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων (pro competitive practices) της συμφωνίας.

Όταν μια σύμπραξη που θα μπορούσε να υποβληθεί στην απαγόρευση του άρ. 81 § 1 έχει περισσότερα θετικά αποτελέσματα για τον ανταγωνισμό απ' όσα αρνητικά, αίρεται ο απαγορευμένος χαρακτήρας της. Η κρίση περί των αποτελεσμάτων γίνεται *in concreto*, ανάλογα με την εκάστοτε κρινόμενη υπόθεση.

Πλούσια είναι η νομολογία του Δ.Ε.Κ. με την οποία αναπτύχθηκε η ανωτέρω έννοια, αλλά ενδιαφέρουσα είναι επίσης, η διαδρομή μέχρι την αποδοχή της στάθμισης συνεπειών και πλεονεκτημάτων της συμφωνίας.

Α) Στην υπόθεση *Société Technique Minière*⁶², το Δ.Ε.Κ. εισήγαγε μία πιο ελαστική ερμηνεία του αρ. 85§1 (νυν αρ. 81§1 ΣυνθΕΚ). Αντί της απόλυτης απαγόρευσης μιας σύμπραξης η οποία περιέχει περιορισμό του ανταγωνισμού, έκλινε προς την εξέταση της φύσης του περιορισμού και της επίρειάς του στο ενδοκοινοτικό εμπόριο, εντός του οικονομικού του σκοπού⁶³. Συγκεκριμένα, επί λέξει αναφέρει «εντός του παιχνιδιού του ανταγωνισμού»⁶⁴. Επί τη βάση αυτή, το Δ.Ε.Κ. απέρριψε την άποψη ότι οι συμφωνίες αποκλειστικής αντιπροσωπείας αντίκεινται *per se* στο αρ. 85§1 (νυν αρ. 81§1 ΣυνθΕΚ), επειδή παράγουν παράλληλα προφανή θετικά αποτελέσματα, τα οποία προάγουν το εμπόριο.

Η ερμηνεία αυτή προσιדיάζε στον κανόνα της λογικής, αφού μετρίαζε την απόλυτη απαγόρευση διαμέσω της εξέτασης της οικονομικής αποτελεσματικότητας του περιορισμού. Η στροφή αυτή

⁶² Δ.Ε.Κ. 30.06.1966, απόφ. 56/1965, *Société Technique Minière*, Συλλ. 1968, σελ. 313

⁶³ *Robert, Kouar*, ό.π., σελ. 244

⁶⁴ Ό.π., σελ. 244

στη νομολογία του Δ.Ε.Κ. δικαιολογείται από την ίδια τη διατύπωση του αρ. 81§1, §3, το οποίο απέδιδε αποκλειστικά στην Επιτροπή την αρμοδιότητα να δίδει απαλλαγές σε συμφωνίες που περιείχαν περιορισμό του εμπορίου. Με τη διατύπωση αυτή, εξέφευγε της αρμοδιότητας του Δ.Ε.Κ. να απαλλάξει το ίδιο μία συμφωνία από την απαγόρευση του αρ. 81§1, περιορίζοντας σημαντικά τη δικαιοδοσία του. Αναγκαστικά, λοιπόν, στράφηκε το Δ.Ε.Κ. στην υιοθέτηση κανόνων που ελέγχουν την οικονομική αποτελεσματικότητα μιας συμφωνίας, ώστε να μπορέσει δια αυτών να αποφανθεί περί της αντίθεσης μιας σύμπραξης στο αρ. 81§1⁶⁵.

Β) Επίσης, στην απόφαση *Brasserie de Haecht*, το Δ.Ε.Κ. διατύπωσε την άποψη ότι οι συμπράξεις θα πρέπει να εξετάζονται «επί τη βάση των πραγματικών και νομικών συνθηκών, υπό τις οποίες δημιουργούνται», ώστε να προκύψει αν μπορούν να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των Κρατών-Μελών. Δεν μπορούν να αποξενωθούν από τις συνθήκες αυτές.

ii) Η υπόθεση Consten&Grunding

Κατά την ίδια όμως χρονική περίοδο, το Δ.Ε.Κ. εξέδωσε και την απόφαση *Consten&Grunding*⁶⁶, η οποία διαφοροποιούνταν πλήρως από τις απόψεις της *Société Technique Minière* και η οποία θεωρείται θεμελιώδης στην νομολογία του Δ.Ε.Κ.

Στην υπόθεση αυτή, η εταιρεία *Consten* ήταν αποκλειστικός διανομέας των προϊόντων της εταιρείας *Grunding* στη Γαλλία και είχε δεσμευθεί να μην προμηθεύσει εκτός ή εντός των συνόρων της Γαλλίας κανένα προϊόν της τελευταίας. Η *Grunding* από την πλευρά της

⁶⁵ *Pietro Manzini*, ό.π. σελ. 394

⁶⁶ Δ.Ε.Κ. 28.01.1986, συνεκδικασθείσες υποθ. 56 και 58/1964, *Pronuptia de Paris GmbH κατά Pronuptia de Paris Irmgard Schillgalis*, Συλλογή 1986, σελ. 353.

δεσμεύθηκε να μην προμηθεύσει προϊόντα της εντός της Γαλλίας, παρά μόνο στην *Consten*. Η συμφωνία μεταξύ τους οδηγούσε στον πλήρη γεωγραφικό περιορισμό της διανομής των προϊόντων της *Grunding* εντός της Γαλλίας, ενώ παράλληλα, αντίστοιχες συμφωνίες ίσχυαν και με τους αποκλειστικούς διανομείς της *Grunding* στα υπόλοιπα Κράτη-Μέλη. Με τον τρόπο αυτό, η *Grunding* εξασφάλιζε ότι οι αποκλειστικοί διανομείς των προϊόντων της δεν θα προέβαιναν σε παράλληλες εισαγωγές στα κράτη- μέλη, ώστε να ελέγχει απόλυτα τη διανομή των προϊόντων της σε κάθε κράτος μέλος.

Το Δ.Ε.Κ. απεφάνθη ότι η συμφωνία αυτή αποκλειστικής διανομής ενέπιπτε πλήρως στην απαγόρευση του αρ. 81§1 (τότε 85§1), αφού περιόριζε κατάφωρα τους εμπορικούς διαύλους μεταξύ των κρατών-μελών. Επιπλέον, απέρριψε το ενδεχόμενο στάθμισης των αντι-ανταγωνιστικών συνεπειών και των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων της σύμπραξης, ώστε να δικαιολογηθεί ο περιορισμός που επέβαλε.

Βέβαια, η αυστηρή αυτή ερμηνεία του αρ. 81§1 από το Δ.Ε.Κ. δικαιολογείται, διότι η υπόθεση αυτή αφορούσε μία συμφωνία αποκλειστικής διανομής η οποία δημιουργούσε απόλυτο γεωγραφικό χωρισμό των αγορών, ο οποίος δεν άφηνε περιθώρια διαφυγής από τη αποκλειστική διανομή για τον κάθε διανομέα⁶⁷.

iii) Η υπόθεση Nungesser

Μία πολύ σημαντική απόφαση του Δ.Ε.Κ., η οποία έμεινε γνωστή ως υπόθεση του «Καλαμποκιού», αποτελεί η υπόθεση

⁶⁷ *Martin Mendelssohn, Stephen Rose, "Guide to the EC Block Exemption for Vertical Agreements", Kluwer Law International, 2002, σελ. 19 επ.*

Nungesser⁶⁸. Σε αυτή, το Δ.Ε.Κ. προσέγγισε ξεκάθαρα τον ερμηνευτικό κανόνα της λογικής, συνεχίζοντας την πορεία που είχε χαράξει με τις αποφάσεις *Société Technique Minière* και *Brasserie de Haecht*.

Αντικείμενο της υπόθεσης ήταν οι συμφωνίες παραχώρησης αποκλειστικής άδειας εκμετάλλευσης φυτικών ποικιλιών, προστατευόμενων με διπλώματα ευρεσιτεχνίας, οι οποίες είχαν συναφθεί μεταξύ του γαλλικού συνεταιρισμού INRA και του Eisele. Ο INRA ήταν ένας γαλλικός δημόσιος οργανισμός, επιφορτισμένος με την οργάνωση και δημοσίευση εργασιών επιστημονικής έρευνας που σχετίζονται με τη γεωργία. Στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων του, ο INRA δημιουργούσε νέα είδη υβριδικών σπόρων αραβοσίτου προς σπορά, τους οποίους προστάτευε με διπλώματα ευρεσιτεχνίας κι έπειτα σόναπτε συμβάσεις παραχώρησης άδειας εκμετάλλευσής τους σε διάφορα Κράτη μέλη. Η συγκεκριμένη υπόθεση αφορούσε σύμβαση που είχε συνάψει με τον Eisele, βάσει της οποίας ο αδειούχος αποκτούσε δικαίωμα να διαθέσει μέσω του εμπορίου τους σπόρους στους αγρότες της Γερμανίας. Για την εδαφική δε περιοχή της Γερμανίας, ο Eisele αποκτούσε δικαίωμα αποκλειστικής εκμετάλλευσης των υβριδικών αυτών σπόρων, ενώ παράλληλα ο INRA του μετεβίβασε το δικαίωμα δημιουργού νέου είδους για την Γερμανία, ώστε να μπορεί να κατοχυρώσει τις νέες αυτές ποικιλίες στις αρμόδιες Γερμανικές αρχές.

Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έκρινε ότι η σύμβαση αυτή περιόριζε τον ανταγωνισμό και ως εκ τούτου, ενέπιπτε στην απαγόρευση του αρ. 85§1 (νυν 81§1), διότι εμπόδιζε τους πιθανούς ανταγωνιστές του Eisele να εμπορεύονται τους σπόρους αυτούς στην αγορά της Γερμανίας.

Το Δ.Ε.Κ., λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες της εν λόγω σύμβασης αλλά κυρίως της ιδιότητας των σπόρων ως νέων

⁶⁸ Δ.Ε.Κ. 08.06.1982, υπόθ. 258/1978, L.C. Nungesser K.G. *Jurt Eisele* κατά Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Σουλ. 1982, 2015.

καλλιεργειών, έκρινε ότι η αποκλειστική άδεια εκμετάλλευσης δεν περιόριζε τον ανταγωνισμό και δεν ενέπιπτε στην απαγόρευση του αρ. 85§1, εφόσον η αποκλειστικότητα αποτελούσε τον μοναδικό τρόπο δέσμευσης εκ μέρους του αδειούχου.

Σημαντικό στοιχείο της υπόθεσης αυτής αποτελούσε η φύση των φυτικών αυτών ποικιλιών ως είδος νέας τεχνολογίας. Το Δ.Ε.Κ. θέλησε να ευνοήσει την είσοδο νέων τεχνολογιών και μεθόδων στην κοινή αγορά, οι οποίες μπορεί να είναι δαπανηρές και να απαιτούν σημαντικές επενδύσεις εκ μέρους του αδειούχου, ώστε η επιβολή περιορισμών να αποτελεί την μόνη εξασφάλισή του ενόπιον της δαπανηρής επένδυσης του. Άλλως, δεν θα αναλάμβανε εύκολα το ρίσκο να επενδύσει στο συγκεκριμένο προϊόν, αφού δεν θα τον συνέφερε εαν εισέρρεαν στην αγορά πολλοί ανταγωνιστές το ίδιο προϊόν⁶⁹.

Θεώρησε, λοιπόν, ότι σε αντίστοιχες περιπτώσεις, οι περιορισμοί που τίθενται από την αποκλειστική άδεια εκμετάλλευσης, όχι μόνο δεν περιόριζαν, αλλά αντίθετα προωθούσαν τον διακοινοτικό ενδοσηματικό ανταγωνισμό (ήτοι τον ανταγωνισμό μεταξύ των διαφορετικών προμηθευτών του ίδιου προϊόντος-σήματος), αφού εισάγονταν νέα προϊόντα και επιχειρήσεις στην αγορά⁷⁰. Με την απόφαση αυτή, ουσιαστικά καταδικάστηκε η κρατούσα έως τότε άποψη, η οποία υποστήριζε ότι η αποκλειστική άδεια εκμετάλλευσης ήταν καθαυτή περιοριστική του ανταγωνισμού⁷¹ και άρα per se αντι-ανταγωνιστική πράξη, χωρίς περιθώρια να επιτραπεί κάποιο είδος αποκλειστικής εκμετάλλευσης.

⁶⁹ Βλ. σκέψη υπ' αρ. 57 απόφασης

⁷⁰ Βλ. Γ. Καρύδη, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού, Ι. Θεμελιώδεις Ελευθερίες, Ανταγωνισμός-Κρατικές Ενισχύσεις*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004, σελ. 108.

⁷¹ Robert, Kovar, ό.π. σελ. 245-246

iii.α) Η έννοια των «ανοιχτών» και «κλειστών» όρων αποκλειστικότητας.

Το Δ.Ε.Κ. εισήγαγε στην υπόθεση αυτή διαχωρισμό μεταξύ των «ανοιχτών» και των «κλειστών» όρων αποκλειστικότητας, προκειμένου να προσδιορίσει το περιθώριο ανοχής των όρων που παρέχουν δικαίωμα αποκλειστικής εκμετάλλευσης. «Ανοιχτοί» όροι αποκλειστικότητας είναι όσοι αφορούν τη σχέση παραχωρησιούχου και αδειούχου και δεσμεύουν τον πρώτο να μην παραχωρήσει άλλες άδειες εκμετάλλευσης στην συγκεκριμένη περιοχή. Οι «κλειστοί» όροι αφορούν τις σχέσεις του παραχωρησιούχου με τρίτους και εισάγουν απαγορεύσεις προς τον πρώτο να δραστηριοποιείται σε άλλες περιοχές ή να παραχωρεί άδειες σε άλλους αδειούχους.

Ο ανωτέρω διαχωρισμός έγινε διότι, το Δ.Ε.Κ. θεώρησε ότι οι κλειστοί όροι αποκλειστικότητας ενέπυταν στην απαγόρευση του αρ. 85§1, σε αντίθεση με τους ανοιχτούς, οι οποίοι μπορούσαν να τύχουν απαλλαγής βάσει του 85§3. Πράγματι, το Δ.Ε.Κ. προσπάθησε να θεμελιώσει μία ελαστική αντιμετώπιση συγκεκριμένων όρων των συμβάσεων αποκλειστικής παραχώρησης, τους οποίους δεν θεωρούσε επιβλαβείς για τον ανταγωνισμό. Όπως σαφώς προκύπτει από το κείμενο της απόφασης (βλ. σκέψη 53), το Δικαστήριο έκρινε ότι οι συμβατικοί περιορισμοί, οι οποίοι δεσμεύουν μόνο τον παραχωρησιούχο και τον αδειούχο δεν βλάπτουν τον ανταγωνισμό, ενώ αντίθετα, οι όροι οι οποίοι δεσμεύουν τον παραχωρησιούχο να συνάψει συμφωνίες με άλλους αδειούχους είναι βλαπτικοί.

Οι τελευταίοι είναι συνήθως ρήτρες εδαφικής αποκλειστικότητας, ήτοι ρήτρες, οι οποίες θέτουν εδαφικό διαχωρισμό στη δραστηριότητα του παραχωρησιούχου και των αδειούχων του, με τέτοιο τρόπο, ώστε να επέρχεται διαχωρισμός των αγορών και στεγανοποίησή τους, αφού εμποδίζονται οι υπόλοιποι ανταγωνιστές να εισέλθουν στη συγκεκριμένη αγορά. Αυτές τις ρήτρες το Δ.Ε.Κ.

θεωρεί δίχως άλλο περιοριστικές του ανταγωνισμού και άρα εμπόπτουσες στην απαγόρευση του αρ. 85§1.

Εργαλείο για την επίτευξη του ανωτέρω διαχωρισμού αποτελεί ο *κανόνας της λογικής*, ο οποίος αναδεικνύει με βάση την οικονομική τους αποτελεσματικότητα, ποιοι όροι που επιβάλλουν περιορισμούς εξυπηρετούν τους σκοπούς της συμφωνίας και προωθούν τον ανταγωνισμό, ώστε να θεωρούνται δεκτικοί απαλλαγής⁷². Με τον τρόπο αυτό, το Δ.Ε.Κ. ενστερνίστηκε την έννοια του κανόνα της λογικής, στα πλαίσια της παραγράφου 1 του αρ. 85 (νυν 81), πριν χωρέσει εφαρμογή της απαλλαγής της παραγράφου 3 του ιδίου άρθρου. Χρησιμοποίησε τον κανόνα προκειμένου να κριθεί αν υπάρχει περίπτωση να εφαρμοστεί η απαλλαγή που προβλέπεται από τη Συνθήκη.

Επιπλέον, σημαντικό είναι να τονίσουμε ότι η ανωτέρω νομολογία του Δ.Ε.Κ. δεν περιορίστηκε στις περιπτώσεις όπου αντικείμενο της σύμπραξης ήταν οι νέες τεχνολογίες. Η εξέταση των συμπράξεων με βάση τις συγκεκριμένες πραγματικές και νομικές συνθήκες, υπό τις οποίες συνάπτονται, επεκτάθηκε και στις συμπράξεις που αφορούσαν πνευματικά δικαιώματα, όπως στην απόφαση *Coditel S.A.*

iv) Η υπόθεση Coditel S.A.⁷³

Στην απόφαση αυτή, κρίθηκε ότι μία συμφωνία αποκλειστικής άδειας εκμετάλλευσης ενός πνευματικού έργου (*κινηματογραφικού εν προκειμένω*), η οποία παρέχει τη δυνατότητα στον αδειούχο να προβάλει μόνος αυτός το έργο, αποκλείοντας, έτσι, κάθε τρίτο από την

⁷² I. Forrester and Ch. Norall, *ό.π.* σελ. 39.

⁷³ Δ.Ε.Κ. 06.10.1982, υπόθ. 262/1981, *Coditel S.A.*, *Compagnie generale pour la diffusion de la television* και άλλοι κατά *Cine-Vog Films SA* και άλλων, Συλλ. 1982, σελ. 2015.

προβολή του, δεν εμπίπτει άνευ ετέρου στην απαγόρευση του αρ. 81§1 (τότε 85§1).

iv.α) Ιστορικό:

Στην υπό κρίση περίπτωση, η βελγική εταιρεία διανομής κινηματογραφικών ταινιών Ciné-Vog απέκτησε από τη γαλλική εταιρεία «Les films La Boétie» το αποκλειστικό δικαίωμα δημόσιας προβολής στο Βέλγιο της ταινίας «Le Boucher». Παράλληλα, η δεύτερη εταιρεία μεταβίβασε το δικαίωμα τηλεοπτικής μεταδόσεως της ίδιας ταινίας στη γερμανική τηλεόραση. Την 5^η Ιανουαρίου 1971, η ταινία μεταδόθηκε στη γερμανική τηλεόραση και αναμεταδόθηκε από τρεις βελγικές εταιρείες τηλεοπτικής αναμεταδόσεως προς τους συνδρομητές τους στο Βέλγιο (εταιρείες Coditel). Η υπόθεση έφτασε ενώπιον του Δ.Ε.Κ. ύστερα από προδικαστικό ερώτημα του Cour de Cassation του Βελγίου που αφορούσε τη σύμβαση αποκλειστικής μετάδοσης της ταινίας στο Βέλγιο, η οποία είχε συναφθεί μεταξύ των εταιρειών Ciné-Vog και της παραγωγού Les films La Boétie, και των δικαιωμάτων της πρώτης που απέρρεαν από τη σύμβαση αυτή, τα οποία εθίγοντο από την αναμετάδοση της ταινίας από τις εταιρείες Coditel.

Το Δικαστήριο έκρινε καταρχήν, ότι η σύμβαση αποκλειστικής μετάδοσης προβολής κινηματογραφικής ταινίας δεν εμπίπτει καθεαυτή στην απαγόρευση του αρ. 85§1, αλλά θα πρέπει να συνεκτιμηθούν οι ιδιαίτερες νομικές και οικονομικές συνθήκες, στις οποίες συνήφθη.

iv.β) Η θεωρία της διάκρισης μεταξύ ύπαρξης και άσκησης των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Επιπλέον, στην υπό κρίση υπόθεση, το Δικαστήριο χρησιμοποίησε τη θεωρία της διάκρισης μεταξύ ύπαρξης και άσκησης των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η θεωρία αυτή

διατυπώθηκε αρχικά στην απόφαση *Consten&Grunding* προκειμένου να διαχωρίσει το Δικαστήριο τις περιπτώσεις που ένα δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας θίγει τον ανταγωνισμό από τις περιπτώσεις που λειτουργεί περιοριστικά. Πράγματι, η αναγνώριση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας εμπεριείχε μία προβληματική ως προς το αν η απονομή τους περιορίζει ή βοηθά τον ανταγωνισμό. Από τη μία πλευρά, η απονομή αποκλειστικών δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στα πλαίσια της Κοινής αγοράς προωθούσε την καινοτομία και τις επενδύσεις σε νέα προϊόντα, αφού παρείχε προνόμια στον κάτοχο του δικαιώματος. Από την άλλη, όμως, η αποκλειστική εκμετάλλευση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας από το δικαιούχο του θα μπορούσε να εμποδίζει τους ανταγωνιστές του να δραστηριοποιηθούν και να επενδύσουν, γεγονός το οποίο περιόριζε τον ανταγωνισμό⁷⁴.

Για τους ανωτέρω λόγους χρειαζόταν η εύρεση μίας ισορροπίας στην αποκλειστικότητα των δικαιωμάτων αυτών, ώστε να μην δημιουργούν ανυπέρβλητα εμπόδια στην κοινή αγορά και την ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων. Το Δ.Ε.Κ., στην προσπάθεια να αποφανθεί επί του θέματος αυτού, προέβη στη διάκριση της ύπαρξης και της άσκησης των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η αρχή αυτή πρεσβεύει ότι, αν και η Συνθήκη προβλέπει την ύπαρξη ενός δικαιώματος, μπορεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού να περιορίζει τον ανταγωνισμό, αν συντρέχουν οι οικονομικές ή νομικές περιστάσεις που έχουν ως αποτέλεσμα τον αισθητό περιορισμό του⁷⁵.

Το σκεπτικό της απόφασης στηρίζεται στη ίδια τη φύση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, τα οποία παρέχουν στο δικαιούχο την αποκλειστική άσκηση του δικαιώματος και τον προστατεύουν έναντι τρίτων. Θα πρέπει να εξεταστούν οι ιδιαίτερες

⁷⁴ Βλ. Επ. Σταματούδη, *Κοινωνικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού & Διανοητική Ιδιοκτησία, Κατάχρηση Δεσπόζουσας θέσης*, σελ. 59 επ.

⁷⁵ Βλ. σκέψη 17 απόφασης *Coditel*

πραγματικές και οικονομικές συνθήκες, υπό τις οποίες παρέχεται η αποκλειστικότητα εκμετάλλευσης, ώστε να κριθεί εάν θίγουν και περιορίζουν τον ανταγωνισμό.

Όπως διαφαίνεται, η σκέψη αυτή προβάλλει την εξέταση του οικονομικού πλαισίου στο οποίο λειτουργεί η αποκλειστικότητα, το οποίο μπορεί να δικαιολογήσει τους περιορισμούς οι οποίοι επιβάλλονται. Με το σκεπτικό αυτό γίνεται σαφής απομάκρυνση από την θεωρία ότι οι συμφωνίες αποκλειστικότητας είναι *per se* αντι-ανταγωνιστικές, ενώ και πάλι κερδίζει έδαφος (με το κριτήριο του «οικονομικού πλαισίου») ο κανόνας της λογικής⁷⁶. Συνεπώς εφαρμόζεται ο κανόνας της λογικής ως κριτήριο για το αν ένας όρος περιοριστικός του ανταγωνισμού μπορεί να εξαιρεθεί από την απαγόρευση του αρ. 81§1 της Συνθήκης, εξετάζοντας το οικονομικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργεί.

v) Η υπόθεση Remia B.V.⁷⁷

Μία επίσης πολύ σημαντική απόφαση του Δ.Ε.Κ. αποτελεί η σχετική με την υπόθεση Remia, στην οποία αναπτύχθηκε για άλλη μία φορά η θεωρία του «οικονομικού πλαισίου», δίνοντας χώρο στον κανόνα της λογικής να εφαρμοστεί στο κοινοτικό δίκαιο του ανταγωνισμού.

Στην υπόθεση αυτή, το Δ.Ε.Κ. ασχολήθηκε με τις διαδοχικές συμφωνίες μεταβίβασης επιχειρήσεων μεταξύ της εταιρείας Nutricia, de Rooj και Zuid-Hollandse. Η εταιρεία Nutricia είχε αγοράσει σε προγενέστερο χρόνο τις εταιρείες Remia BV, η οποία ειδικευόταν στην παρασκευή σαλτσών και την εταιρεία Luucks που ειδικευόταν στην παρασκευή καρυκευμάτων και αρτυμάτων. Τις ανωτέρω εταιρείες

⁷⁶ Robert Kovar, ό.π. σελ. 247

⁷⁷ Δ.Ε.Κ. 11.07.1985, υπόθ. 42/1984, Remia BV και άλλοι κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Συλλ. 1985, σελ. 2545.

μεταβίβασε αντίστοιχα στις εταιρείες de Rooj και Zuid-Hollandse με αντίστοιχες συμφωνίες (γνωστές ως «*συμφωνία σάλτσες*» και «*συμφωνία καρυκεύματα*» *αντίστοιχα*). Στις συμφωνίες αυτές περιέχοντο ρήτρες μη ανταγωνισμού, οι οποίες δέσμευαν για συγκεκριμένη χρονική περίοδο την εταιρεία Nutricia να απέχει από οποιαδήποτε παρεμφερή δραστηριότητα, προκειμένου να μπορέσουν οι αγοράστριες εταιρείες να καθιερώσουν τα αντίστοιχα σήματα στην αγορά.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι ενώ καταρχήν, οι ρήτρες απαγόρευσης ανταγωνισμού περιορίζουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό στην Κοινότητα, θα πρέπει, ωστόσο, να εκτιμηθούν εντός του γενικότερου *οικονομικού τους πλαισίου*, διότι μπορεί να κριθούν απαραίτητοι για την επίτευξη των στόχων της συμφωνίας. Αποδέχθηκε, συνεπώς τη νομιμότητα ρήτρας μη ανταγωνισμού με την προϋπόθεση, βέβαια, ότι έχει ορισμένη χρονική διάρκεια.

vi) Η θεωρία του «οικονομικού πλαισίου»

Η απόφαση αυτή εντάσσεται σε μια σειρά αποφάσεων του Δ.Ε.Κ., οι οποίες υιοθετούν τη θεωρία του «οικονομικού πλαισίου» ενός περιορισμού. Τόσο στην απόφαση Remia, όσο και στις προγενέστερες Consten&Grunding και Coditel, το Δικαστήριο εισήγαγε και σταδιακά προσδιόρισε τη θεωρία του οικονομικού πλαισίου. Με τη θεωρία αυτή, επιχείρησε να ερμηνεύσει την απαγόρευση του αρ. 81§1 με έναν τρόπο πιο ευρύ, εισάγοντας αποκλίσεις στην απόλυτη απαγόρευση κάθε περιορισμού του εμπορίου. Επιπλέον, όλα αυτά στα πλαίσια μόνο της παραγράφου 1 του άρθρου 81 της Συνθήκης, πριν χωρέσει εφαρμογή της εξαίρεσης της παραγράφου 3. Προκειμένου να εφαρμοστεί η παράγραφος 3, πρέπει να επιβεβαιωθεί η ύπαρξη περιορισμού του ανταγωνισμού από την εκάστοτε σύμπραξη και να χορηγηθεί

μετέπειτα εξαίρεση για τους λόγους που αναφέρονται ρητά στην παράγραφο 3.

Η θεωρία όμως του οικονομικού πλαισίου αποτελεί κριτήριο που αποφαινεται περί της ύπαρξης ή μη περιορισμού του ανταγωνισμού. Η θεωρία αυτή υπεισέρχεται στην φάση που κρίνεται αν ο περιορισμός περιορίζει αισθητά τον ανταγωνισμό, εισάγοντας, μία απόκλιση από την απόλυτη απαγόρευση της παραγράφου 1. Είναι φανερό ότι η δημιουργία της θεωρίας αυτής ήταν απαραίτητη, προκειμένου να απαλλαγεί το κοινοτικό δίκαιο από την αυστηρότητα και την ακαμψία μίας θεωρίας *per se* αντι-ανταγωνιστικών συμπράξεων, την οποία δημιουργεί η παράγραφος 1. Για το λόγο αυτό, άλλωστε, το Δ.Ε.Κ. αναγκάστηκε να αποδεχθεί τον κανόνα της λογικής των Δικαστηρίων των Ηνωμένων Πολιτειών, παρόλη την αρχική του άρνηση και να τον προσαρμόσει στα δεδομένα του.

Τα ανωτέρω διαφαίνονται εντονότερα σε μια άλλη σημαντική απόφαση του Δ.Ε.Κ., την απόφαση Pronuptia, την οποία θα εξετάσουμε αμέσως κατωτέρω, στην οποία το Δικαστήριο, ενόψει της έλλειψης νομολογιακών δεδομένων, υιοθέτησε άλλη μία έκφανση του κανόνα της λογικής, την έννοια των παρεπόμενων περιορισμών, επηρεασμένο από τη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α.

3/. Αποδοχή της έννοιας των παρεπόμενων περιορισμών (ancillary restraints).

Όπως ανωτέρω αναφέρθηκε (βλ. σχετ. υπό II/B), στο Δίκαιο Ανταγωνισμού των Η.Π.Α. διαμορφώθηκε η έννοια των παρεπόμενων περιορισμών (ancillary restraints).

Η έννοια αυτή αποτέλεσε στις Η.Π.Α. μία από τις εκφάνσεις του κανόνα της λογικής, σύμφωνα με την οποία, οι περιορισμοί, οι οποίοι στα πλαίσια μίας συμφωνίας είχαν παρεπόμενο και βοηθητικό

χαρακτήρα, ήταν δε απαραίτητοι για την επίτευξη της συμφωνίας, δεν ενέπιπταν στην απαγόρευση του Νόμου Sherman.

Το Δ.Ε.Κ. ακολούθησε τη νομολογία των αμερικανικών Δικαστηριών και ενστερνίστηκε την αρχή των παρεπόμενων περιορισμών.

ι) Η εφαρμογή του κανόνα της λογικής και των παρεπόμενων περιορισμών επί των κάθετων περιορισμών - Η υπόθεση Pronuptia.

Στην υπόθεση «*Pronuptia*», το Δ.Ε.Κ. έκανε χρήση της έννοιας αυτής προκειμένου να κρίνει τους όρους μιας σύμβασης δικαιόχρησης. Η υπόθεση αυτή είναι δε πολύ σημαντική, διότι επέδειξε τη στάση του Δ.Ε.Κ. προς την εφαρμογή του «κανόνα της λογικής», τον οποίο δεν υιοθέτησε άμεσα, αλλά δέχθηκε εμμέσως, δια της εφαρμογής της έννοιας των παρεπόμενων περιορισμών, αλλά και της έννοιας του «οικονομικού πλαισίου» της σύμβασης.

Στην υπό κρίση υπόθεση, η παραχωρήτρια εταιρεία Pronuptia de Paris με έδρα τη Φρανκφούρτη, θυγατρική γαλλικής εταιρείας με την ίδια επωνυμία, εμπορευόταν νυφικά και ενδύματα για γάμους εν γένει. Η ανωτέρω εταιρεία συνήψε συμφωνίες αποκλειστικής εκμετάλλευσης δικαιώματος σήματος με την εταιρεία Schillgallis, για την περιοχή του Αμβούργου, Ανόβερο και Oldenburg. Η υπόθεση έφτασε ενώπιον του Δ.Ε.Κ., μετά από προδικαστικό ερώτημα του Bundesgerichtshof, σχετικά με το αν εμπίπτουν στην απαγόρευση του αρ. 85§1 (νύν 81§1) οι ρήτρες αποκλειστικής εκμετάλλευσης δικαιώματος του σήματος Pronuptia de Paris που περιέχονταν στις ανωτέρω συμβάσεις.

Το Δ.Ε.Κ. έκρινε ότι κάθε όρος της σύμβασης που είναι αναγκαίος για τη λειτουργία της και τη διασφάλιση του αντικειμένου της είναι νόμιμος. Συγκεκριμένα, η κρίση του Δικαστηρίου αναφερόταν σε

όρους σύμβασης παραχώρησης εκμετάλλευσης δικαιώματος⁷⁸(σύμβασης δικαιόχρησης), οι οποίοι επέτρεπαν στην παραχωρήτρια εταιρεία Pronuptia de Paris (δικαιοπάροχος-franchisor) να παρέχει στην παραχωρησιούχο εταιρεία Schillgallis (δικαιοδόχος-franchisee) πληροφορίες know-how, καθώς επίσης τεχνική υποστήριξη, αλλά και όρους που προστάτευαν την ταυτότητα των υπηρεσιών ή προϊόντων του. Οι όροι αυτοί, οι οποίοι εισήγαγαν περιορισμούς στην δικαιοδόχο, κρίθηκαν από το Δ.Ε.Κ. ότι δεν αποτελούν περιορισμούς του ανταγωνισμού κατά το αρ. 85§1 (νύν 81§1).

Ειδικότερα, το Δ.Ε.Κ. έκρινε ότι δεν περιορίζουν τον ανταγωνισμό: α) Ρήτρες που είναι απαραίτητες για να εμποδιστούν οι ανταγωνιστές να επωφεληθούν από την τεχνογνωσία που μεταβιβάζεται και τη συνδρομή που παρέχεται από τον δικαιοδόχο, β) ρήτρες που οργανώνουν τον απαραίτητο έλεγχο για τη διαφύλαξη της ταυτότητας και της καλής φήμης του δικτύου των προϊόντων, γ) ρήτρες που αποτελούν συστάσεις προς τον δικαιοδόχο για τις ενδεικτικές τιμές των προϊόντων, αρκεί να μην υφίσταται παράλληλη εναρμονισμένη πρακτική μεταξύ του δικαιοπαρόχου και του δικαιοδόχου για την εφαρμογή αυτών των συστάσεων.

Αντίθετα, περιορίζουν τον ανταγωνισμό ρήτρες με τις οποίες πραγματοποιείται *καταμερισμός των αγορών* μεταξύ δικαιοπαρόχου και δικαιοδόχου ή μεταξύ δικαιοδόχων⁷⁹, ήτοι ρήτρες που υποχρεώνουν το δικαιοδόχο να μην ανοίξει κατάστημα σε άλλο τόπο και ρήτρες που υποχρεώνουν το δικαιοπάροχο να μην εγκατασταθεί ο ίδιος στην περιοχή ή να παραχωρήσει σε τρίτο το δικαίωμα αυτό.

Από τα ανωτέρω φαίνεται ότι το Δ.Ε.Κ. προχώρησε σε διάκριση των ρητρών της σύμβασης, προκειμένου να κριθεί ποιες περιορίζουν

⁷⁸ Η ελληνική μετάφραση του κειμένου της απόφασης αναφέρεται στη συμφωνία ως σύμβαση παραχώρησης εκμετάλλευσης δικαιώματος, καθώς επίσης και στους συμβαλλόμενους ως παραχωρησιούχος και παραχωρητής, αφού κατά την εποχή δεν υπήρχε ελληνική αντιστοιχία του όρου. Στην παρούσα θα αναφέρεται ως σύμβαση δικαιόχρησης και οι συμβαλλόμενοι ως δικαιοπάροχος και δικαιοδόχος προς αποφυγή σύγχυσης.

⁷⁹ Βλ. απόφαση σκέψη 27

τον ανταγωνισμό και ποιες όχι. Η συλλογιστική αυτή εκφράστηκε με την εισαγωγή του κριτηρίου του «οικονομικού πλαισίου» μέσα στο οποίο συνάπτονται οι συμβάσεις, έννοια, η οποία προσεγγίζει κατά πολύ την αρχή του κανόνα της λογικής⁸⁰.

Πράγματι, ανάλογη συλλογιστική είχε ακολουθήσει το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. στην υπόθεση *National Society of Professional Engineers* (βλ. ανωτέρω υπό Ι). Από αυτή τη σκέψη διαφαίνεται μια έμμεση προσέγγιση του Δ.Ε.Κ. στην έννοια του κανόνα της λογικής, αφού αντί να απαγορεύσει όποια ρήτρα έθετε περιορισμούς, δέχθηκε να εξετάσει το «οικονομικό πλαίσιο» στο οποίο συνήφθη η συμφωνία και βάσει αυτού να κρίνει την ύπαρξη ή μη περιορισμού.

Επιπλέον, όμως, έθεσε το κριτήριο της ενίσχυσης του λεγόμενου εξωσηματικού (inter-brand) ανταγωνισμού. Το Δ.Ε.Κ., συνεπώς, χρησιμοποίησε την αρχή των παρεπόμενων περιορισμών (και ως εκ τούτου εμμέσως τον κανόνα της λογικής), αποδέχθηκε ότι κάποιοι περιορισμοί, εφόσον είναι αναγκαίοι μπορούν να μη θεωρούνται απαγορευμένοι, όμως, ως τελικό στόχο έθεσε την ανάπτυξη του εξωσηματικού (inter-brand) ανταγωνισμού⁸¹.

Προκειμένου να αναλυθεί η διαμόρφωση της έννοιας από το Δ.Ε.Κ. θα πρέπει να αναφερθούμε στις έννοιες του ενδοσηματικού (intra-brand) και εξωσηματικού (inter-brand) ανταγωνισμού.

Ενδοσηματικός (intra-brand) είναι ο ανταγωνισμός μεταξύ των διανομέων και μεταπωλητών του ίδιου σήματος, ήτοι του ίδιου προϊόντος, εντός των ορίων της ενιαίας αγοράς. Το πλαίσιο του ενδοσηματικού ανταγωνισμού, οριοθετείται από τη σύναψη συμφωνιών διανομής (αποκλειστικής ή μη) μεταξύ του

⁸⁰ Βλ. σκέψη 27 και διατακτικό της απόφασης όπου: «Η συμφωνία των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως διανομής με το άρθρο 85 παράγραφος 1, εξαρτάται από τις ρήτρες που περιέχονται στις εν λόγω συμβάσεις και από το οικονομικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται».

⁸¹ Βλ. Robert Kassar, ό.π., σελ. 240

παραγωγού/προμηθευτή και των διαφόρων μεταπωλητών, ήτοι κάθετων συμφωνιών.

Εξωσηματικός (inter-brand) είναι ο ανταγωνισμός μεταξύ των διαφορετικών προμηθευτών σημάτων (προϊόντων), οι οποίοι ενδέχεται να συνδέονται με οριζόντιες συμπράξεις και συμφωνίες⁸².

α) Η άποψη του Γενικού Εισαγγελέα

Άλλωστε, στην υπόθεση αυτή, ο Γενικός Εισαγγελέας Pieter Verloren Van Themaat, παραδέχθηκε στις Προτάσεις του, ότι το Δικαστήριο δεν είχε εμπειρία συμβάσεων παραχώρησης εκμεταλλεύσεως διανομής (δικαιόχρησης). Για το λόγο αυτό, επικαλέστηκε και εξέτασε νομολογία των εθνικών Δικαστηρίων της Γαλλίας, Γερμανίας και Ηνωμένου Βασιλείου αλλά και νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α.⁸³. Αναφέρθηκε ενδελεχώς στον κανόνα της λογικής, όπως αυτός είχε εφαρμοστεί στην υπόθεση Sylvania, συμπεραίνοντας ότι το αμερικανικό Δίκαιο Ανταγωνισμού δεν θεωρεί άνευ ετέρου απαγορευμένες τις ρήτρες κάθετου τοπικού περιορισμού, αλλά εφαρμόζει τον κανόνα της λογικής προκειμένου να διαπιστωθεί αν υπάρχει περιορισμός, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση τέτοιων ρητρών. Προκειμένου να το πετύχει αυτό, εξετάζει τις συγκεκριμένες συνθήκες της αγοράς.

Ο Γ. Εισαγγελέας αποδέχθηκε τον ανωτέρω κανόνα, προσέθεσε, όμως ότι για τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της τότε αναπτυσσόμενης ακόμα ενιαίας αγοράς, είναι σημαντικό να μην περιορίζεται ο εξωσηματικός (inter-brand) ανταγωνισμός. Για το λόγο αυτό πρότεινε, αφενός να μην κριθεί η σύμβαση δικαιόχρησης αφ'

⁸² Βλ. σχετικά με ορισμούς Τριδύμα Τ. - Μητωλίδου Αγγ. - «Ερμηνεία κατ' άρθρο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», σελ. 10 επ., εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα -Κομοτηνή 2006

⁸³ βλ. §2.3 Προτάσεων Γ. Εισαγγελέα στην υπόθεση Pronuptia, Σολλ. 1986, σελ. 360 επ.

εαυτής απαγορευμένη, αλλά βάσει του «οικονομικού πλαισίου» στο οποίο συνήφθη, να διαπιστωθεί εάν περιορίζει τον εξωσηματικό ανταγωνισμό. Ακολούθως, έκρινε ότι μόνον οι ρήτρες κάθετου τοπικού περιορισμού είναι αφ' εαυτές απαγορευμένες, ενώ οι υπόλοιπες ρήτρες (όσες οργανώνουν τον απαραίτητο έλεγχο για τη διαφύλαξη της ταυτότητας και της καλής φήμης και όσες αποτελούν συστάσεις προς το δικαιοδόχο για τις ενδεικτικές τιμές των προϊόντων) δεν περιορίζουν τον ανταγωνισμό.

β) Η κρίση του Δ.Ε.Κ.

Το Δ.Ε.Κ. υιοθέτησε την άποψη του Γ. Εισαγγελέα ως προς την εξέταση κάθε συμφωνίας εντός του «οικονομικού πλαισίου» στο οποίο συνήφθη, αποδέχθηκε ως μη περιορίζουσες τον ανταγωνισμό τις ανωτέρω αναφερόμενες ρήτρες, αλλά θεώρησε ότι οι ρήτρες κάθετου τοπικού περιορισμού περιορίζουν τον ανταγωνισμό, μη δεχόμενο την εφαρμογή του κανόνα της λογικής γι αυτές. Ο λόγος που προέβαλε τη λύση αυτή ήταν η ύπαρξη του αρ. 85§3. Πράγματι, το Δ.Ε.Κ. υποστήριξε στην απόφαση αυτή, ότι σχετικά με τις ρήτρες κάθετου τοπικού περιορισμού, χωρούσε μόνον η απαλλαγή στα πλαίσια του αρ. 85§3. Στα πλαίσια του αρ. 85§1, δεν μπορούσε να εφαρμοστεί ο κανόνας της λογικής, ο οποίος θα «απήλλαζε» κατ' ουσίαν τη συμφωνία και θα αντικαθιστούσε την παράγραφο 3 του άρθρου.

Σύμφωνα με την κρίση του Δ.Ε.Κ., η άκριτη αποδοχή της έννοιας των παρεπόμενων περιορισμών, θα μπορούσε να οδηγήσει σε κάθετες συμφωνίες μεταξύ προμηθευτών και διανομέων, των οποίων οι όροι, με τη δικαιολογία της αναγκαιότητάς τους και απελευθερωμένοι από την απαγόρευση του αρ. 81§1, θα περιορίζαν και θα εμποδίζαν τον ενδοσηματικό ανταγωνισμό. Επίσης, όροι επί κάθετων συμπράξεων (π.χ. συμβάσεις δικαιόχρησης), οι οποίοι περιορίζουν την εισαγωγή ή εξαγωγή εκ μέρους των μεταπωλητών σε τελικούς αγοραστές, οδηγούν σε στεγανοποίηση των αγορών και εμποδίζουν την ανάπτυξη της

ενιαίας αγοράς. Για το λόγο αυτό, ανάλογοι όροι θεωρεί ότι εμπίπτουν στην απαγόρευση του αρ. 81§1, ανεξάρτητα του αν ο κανόνας της λογικής και ειδικότερα η αποδοχή τους ως παρεπόμενων περιορισμών, θα μπορούσαν να τους απαλλάξουν⁸⁴.

Η ανωτέρω απόφαση του Δικαστηρίου προώθησε αρκετή αρνητική κριτική για τον τρόπο της κρίσεώς του. Το Δ.Ε.Κ. κατηγορήθηκε ότι περιέπεσε σε αντιφάσεις⁸⁵, αφού θεώρησε κάποιες ρήτρες ως παρεπόμενους περιορισμούς, για τις ρήτρες, όμως, κάθετου γεωγραφικού περιορισμού αρνήθηκε να ελέγξει το οικονομικό πλαίσιο στο οποίο συνήφθησαν και τις θεώρησε *per se* περιοριστικές ρήτρες, αφού περιορίζουν πάντα τον εξωσηματικό ανταγωνισμό.

Το Δ.Ε.Κ., όμως, φαίνεται να κινήθηκε στα ανωτέρω πλαίσια στην προσπάθειά του να προστατέψει την ενιαία αγορά με μια πολιτική ανταγωνισμού πιο αυστηρή. Η αποδοχή εκ μέρους του της ελεύθερης κρίσης κάθε συγκεκριμένης συμφωνίας με βάση τον κανόνα της λογικής, θα εξασθενούσε την επιβολή του αρ. 81 ΣυνθΕΚ, σε μια ιστορική συγκυρία, στην οποία η Ευρώπη είχε ανάγκη αυστηρών και απόλυτων κανόνων προκειμένου να διασφαλιστεί η υπό διαμόρφωση κοινή αγορά.

Αντίθετα, στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου ο κανόνας της λογικής είχε πλήρη εφαρμογή από τον 19^ο αιώνα, υπήρχε ήδη μια ενιαία αγορά, με κοινό νόμισμα και πολιτική, χωρίς εσωτερικά εμπόδια⁸⁶.

⁸⁴ Βλ. Γ. Καρόδη «Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού», σελ. 108 επ.

⁸⁵ Βλ. Robert Kovar, ό.π., σελ. 249, με περαιτέρω αναφορά σε P. Demaret.

⁸⁶ Βλ. Pietro Manzini, ό.π. σελ. 399

4/. Έννοια «δυνατότητας» επηρεασμού του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών – Η υπόθεση Volk vs Vervaecke.

Το ευρωπαϊκό δίκαιο του ανταγωνισμού βασίζεται σε αρχές οι οποίες εξελίχθηκαν βάσει των διδαγμάτων του αμερικανικού δικαίου του ανταγωνισμού, μεταξύ αυτών και του κανόνα της ευλόγου αιτίας. Στο αρ. 81§1, είναι σημαντικό το στοιχείο ότι αρκεί απλή πιθανολόγηση ότι ενδέχεται να επηρεαστεί το ενδοκοινοτικό εμπόριο και δεν απαιτείται απόδειξη ότι ήδη πραγματοποιήθηκε επηρεασμός προκειμένου να τύχει εφαρμογής το αρ. 81§1.

Δεν είναι αναγκαία η διαπίστωση της πραγματοποίησης του επηρεασμού του εμπορίου. Το κοινοτικό δίκαιο δεν απαιτεί την ύπαρξη πραγματικών περιστατικών και αντικειμενικών στοιχείων προκειμένου να εφαρμοστεί και συνεπώς να χαρακτηρίσει μια σύμπραξη επιχειρήσεων απαγορευμένη. Είναι σημαντικό ότι αρκεί πιθανολόγηση σε επαρκή βαθμό, βάσει συνόλου νομικών και πραγματικών στοιχείων, ότι η συμφωνία ή πρακτική δύναται να ασκήσει έμμεση ή άμεση, πραγματική ή δυνητική, επίδραση στα εμπορικά ρεύματα μεταξύ κρατών μελών⁸⁷. Το ΔΕΚ ερμήνευσε για πρώτη φορά τη δυνατότητα αυτή επηρεασμού του εμπορίου στην υπόθεση C-5-1969: Franz Volk vs S.P.R.L. ets J. Vervaecke. Η υπόθεση αυτή είναι σημαντικότερη, αφού εισήχθη επίσης η έννοια του αισθητού επηρεασμού του εμπορίου. Το ΔΕΚ έκρινε ότι τα στοιχεία τα οποία λαμβάνονται υπόψη και αποτελούν κριτήρια ύπαρξης δυνατότητας επηρεασμού του εμπορίου είναι καταρχάς οι συγκεκριμένες νομικές και πραγματικές συνθήκες της κάθε περίπτωσης σύμπραξης, οι οποίες καθορίζουν και οριοθετούν σε μεγάλο βαθμό την κρίση περί επαρκούς πιθανολόγησης επηρεασμού του εμπορίου. Επίσης εξετάζεται και η φύση της σύμπραξης, καθώς υφίστανται συμφωνίες που από τη φύση

⁸⁷ Δ.Ε.Κ. 12.12.1967, υπόθ. 23/1967, *Brasserie de Haecht κατά Consorts Wilkin-Jansen*, Σολλ. 1967, σελ. 525.

τους και μόνο δύνανται να επηρεάσουν το διασυνοριακό εμπόριο, όπως για παράδειγμα οι συμφωνίες απαγόρευσης εξαγωγών από την αγορά ενός κράτους μέλους, οι οποίες εμφανίζουν σοβαρές ενδείξεις για την πιθανότητα επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου, αφού θέτουν εμπόδια στις εξαγωγές προϊόντων από ένα κράτος μέλος στα υπόλοιπα, δεσμεύοντας και περιορίζοντας τις εμπορικές δραστηριότητες μεταξύ των κρατών μελών.

Επίσης, λαμβάνεται υπόψη η φύση των προϊόντων ή υπηρεσιών. Η ταυτότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των προϊόντων, το γεγονός ότι είναι είδη πρώτης ανάγκης, ή αντίθετα ότι αποτελούν εξειδικευμένα προϊόντα τεχνολογίας παρέχουν και αυτά σαφείς ενδείξεις για την πιθανότητα ή μή επηρεασμού του εμπορίου από τη σύμπραξη που τα αφορά. Σημαντικό στοιχείο το οποίο λαμβάνεται επιπλέον υπόψη είναι η θέση των συμπραττουσών επιχειρήσεων στη κοινή αγορά⁸⁸. Η σύμπραξη μεταξύ επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται σε πολλά κράτη μέλη, έχουν μεγάλο κύκλο εργασιών, απολαμβάνουν δε σημαντικό μερίδιο αγοράς τόσο στην Ε.Ε. όσο και μεμονωμένα σε κάποιο κράτος μέλος έχει πολλές πιθανότητες να επηρεάσει την ισορροπία των εμπορικών συναλλαγών εντός της κοινής αγοράς. Αντίθετα, μια σύμπραξη μεταξύ επιχειρήσεων οι οποίες δρουν μεμονωμένα και δεν παρουσιάζουν μεγάλη εμπορική δραστηριότητα σε κοινοτικό επίπεδο, παρά περιορίζονται σε μια μικρή εθνική αγορά είναι λιγότερο πιθανό να επηρεάσει την κοινή αγορά.

Πέρα από τα ανωτέρω τα οποία είναι κριτήρια που προσδιορίζουν την ύπαρξη ή μη πιθανότητας επηρεασμού του εμπορίου για κάθε συγκεκριμένη περίπτωση και οδηγούν σε *in concreto* κρίση περί του επηρεασμού ή μη, το κοινοτικό δίκαιο ανταγωνισμού προστατεύει την ενιαία αγορά και τους κανόνες στους

⁸⁸ βλ. Ανακοίνωση Επιτροπής – Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 101 της 27/04/2004 σ. 0081 – 0096

οποίους αυτή στηρίζεται. Η ενιαία αγορά πρέπει να είναι ισχυρή και να προωθεί την ελεύθερη κυκλοφορία προϊόντων, υπηρεσιών, προσώπων και κεφαλαίων, η οποία είναι στόχος ολόκληρης της ευρωπαϊκής ενοποίησης όπως αποτυπώνεται στις ιδρυτικές Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός θα πρέπει να προστατεύονται και να προωθούνται οι κανόνες που διέπουν την ενιαία αγορά, κυρίως η άρση κάθε εμποδίου για την ελεύθερη κυκλοφορία εντός της. Για το λόγο αυτό, το κοινοτικό δίκαιο ανταγωνισμού απαγορεύει τις συμπράξεις επιχειρήσεων οι οποίες πιθανολογείται ότι θα θέσουν σε κίνδυνο την ύπαρξη και την ομαλή λειτουργία της ενιαίας αγοράς δια της δημιουργίας εμποδίων και περιορισμών στην ελεύθερη κυκλοφορία και ανταλλαγή εντός της ενιαίας αγοράς.

5/. Ο «αισθητός επηρεασμός» του ενδοκοινοτικού εμπορίου (ο κανόνας de minimis).

Περί τα τέλη της δεκαετίας του '60, η κοινοτική νομολογία ήταν ο παράγοντας που ουσιαστικά δημιούργησε την αρχή de minimis, κανόνα που έκτοτε διέπει τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας. Ειδικότερα, το Δ.Ε.Κ. καθιέρωσε την αρχή de minimis στην υπόθεση C-5/1969, *Franz Volk vs Etablissements J. Vervaecke S.P.R.L.*⁸⁹. Συγκεκριμένα, το Δ.Ε.Κ. αποφάνθηκε ότι μια συμφωνία δεν εμπίπτει στην απαγόρευση του αρ. 85 ΣυνθΕΟΚ όταν δεν επηρεάζει την αγορά παρά μόνο ανεπαίσθητα, λαμβανομένης υπόψη της αδύναμης θέσης που κατέχουν τα συμβαλλόμενα μέρη στην αγορά. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αρχής γενομένης από αυτή την απόφαση, εξέδωσε μια ανακοίνωση για τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας. Σύμφωνα με αυτή

⁸⁹ Δ.Ε.Κ., 09.07.1969, υπόθεση 5/1969, *Franz Volk vs Etablissements J. Vervaecke S.P.R.L.*, Σολλ. σελ. 1

την ανακοίνωση, συμφωνίες που έχουν ως αντικείμενο αγαθά ή υπηρεσίες που δεν αντιπροσωπεύουν πάνω από το 5% της συνολικής αγοράς για ομοειδή αγαθά ή υπηρεσίες στη γεωγραφική περιοχή της ενιαίας αγοράς και αφορούν επιχειρήσεις των οποίων ο ετήσιος τζίρος (ήτοι τα ετήσια ακαθάριστα έσοδα) δεν υπερβαίνει τα 200 εκατ. ECU, δεν συμβάλλουν στην εξασθένηση του ανταγωνισμού και για το λόγο αυτό δεν εμπίπτουν στην απαγόρευση του αρ. 85§1. Το Δεκέμβριο του έτους 1994, η Επιτροπή τροποποίησε την Ανακοίνωση αυξάνοντας το όριο του ετήσιου τζίρου στα 300 εκατ. ECU. Διαφαίνεται, συνεπώς, ότι μέχρι εκείνη τη στιγμή υπήρξε από πλευράς Ευρωπαϊκής Επιτροπής ένας σαφής συνδυασμός του κριτηρίου του ουσιώδους περιορισμού του ανταγωνισμού με το κριτήριο του επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου. Θεωρήθηκε, δηλαδή ότι, προκειμένου μία σύμβαση να στρέφεται πράγματι κατά του ανταγωνισμού θα πρέπει να έχει πιθανόν αρνητικές συνέπειες στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, άμεσες ή έμμεσες, πραγματικές ή δυνητικές, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί να εμποδίσει την επίτευξη του στόχου δημιουργίας κοινής αγοράς, ιδιαίτερα στεγανοποιώντας τις εθνικές αγορές ή αλλάζοντας τη δομή του ανταγωνισμού μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Θα μπορούσαμε, συνεπώς να παρατηρήσουμε ότι τα κριτήρια για την εφαρμογή της αρχής de minimis είχαν μέχρι τότε ένα περισσότερο ποιοτικό χαρακτήρα.

Την ανωτέρω Ανακοίνωση ακολούθησε μία νέα Ανακοίνωση της Επιτροπής που αφορούσε στην αρχή de minimis⁹⁰. Η Ανακοίνωση αυτή είχε ιδιαίτερη σημασία καθώς σε αυτήν, σύμφωνα με την άποψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κρίθηκε αδικαιολόγητο να περιορίζεται το όφελος των de minimis κανόνων μόνο στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Για το λόγο αυτό, κρίθηκε ότι, αν, το μερίδιο αγοράς για μια μεγάλη επιχείρηση (ήτοι επιχείρηση με οικονομική δύναμη ή μεγάλη φήμη)

⁹⁰ C 372/13 της 09.12.1997

παρέμενε ασήμαντο, αυτή θα εδιακιοούνται επίσης να επωφεληθεί από την αρχή de minimis. Η Ανακοίνωση αυτή προώθησε ένα περισσότερο ποσοτικό κριτήριο από την προηγούμενη, η οποία έδινε βάση στις αρνητικές συνέπειες που θα μπορούσε να έχει μία σύμβαση για τον ανταγωνισμό.

Η Ανακοίνωση του 2001⁹¹ που ισχύει σήμερα για τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας αποτελεί συνέχεια των προηγούμενων. Στην σχετική παράγραφο 3 αποσαφηνίζεται ότι δεν ασχολείται με το αν μία συμφωνία είναι ικανή να επηρεάσει σημαντικά το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και ταυτόχρονα ότι δεν παρέχει ποσοτικές ενδείξεις σχετικά με το τί δεν αποτελεί ποσοτικό επηρεασμό του εμπορίου. Παράλληλα, στην παράγραφο 7 αναφέρεται ότι μία συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων, η οποία επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, δεν περιορίζει σημαντικά τον ανταγωνισμό βασιζόμενη αποκλειστικά και μόνο στο κριτήριο του μεριδίου αγοράς, υπό την προϋπόθεση ότι δεν πρόκειται για συμφωνία που περιλαμβάνει ιδιαίτερα σοβαρούς περιορισμούς.

Στην παράγραφο 11 της Ανακοίνωσης αυτής αναφέρεται ότι η αρχή de minimis δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση ύπαρξης των λεγόμενων «hardcore restrictions» («σοβαροί περιορισμοί»). Πρόκειται για τους περιορισμούς εκείνους που έχουν ως αντικείμενό τους τον καθορισμό τιμών, τον περιορισμό παραγωγής ή την κατανομή αγορών. Η ύπαρξη αυτών επαναφέρει την εφαρμογή του αρ. 81§1, αφού αυτοί θεωρούνται ότι περιορίζουν πάντοτε τον ανταγωνισμό. Ακόμη, όμως και οι περιορισμοί αυτοί θα πρέπει πάντοτε να αξιολογούνται σε σχέση με το ευρύτερο οικονομικό πλαίσιο, εντός του οποίου λειτουργούν.

⁹¹ E.E. C-368/13 της 22.12.2001

i) Σχέση του κανόνα de minimis και του κανόνα της λογικής

Έχει υποστηριχθεί ότι ο κανόνας de minimis είναι ο αντίστοιχος κανόνας της λογικής του ευρωπαϊκού δικαίου. Παρά την αρχική ομοιότητά τους, ως προς την επινόησή τους προκειμένου να μετριάσει η απόλυτη απαγόρευση των αντίστοιχων διατάξεων για την κάθε μία (αρ. 81§1 ΣυνθΕΚ και αρ. 1 Νόμου Sherman), δεν φαίνεται πειστική η αντιστοιχία τους. Ο κανόνας της λογικής σκοπό έχει την εξέταση των περιορισμών μιας συμφωνίας στα πλαίσια του οικονομικού σκοπού και αποτελέσματός τους. Ο κανόνας της λογικής εισάγει την έννοια της οικονομικής αποτελεσματικότητας των συμφωνιών και βάσει αυτής κρίνει αν αξίζει ο περιορισμός να διατηρηθεί ή εάν ζημιώνει τον ανταγωνισμό, άρα θα πρέπει να απαλειφθεί. Ο κανόνας de minimis τέθηκε προκειμένου να οριοθετήσει την εφαρμογή του Κοινοτικού Δικαίου⁹², κι όχι για να κρίνει εάν μία σύμπραξη είναι αντι-ανταγωνιστική ή όχι.

Ο ανωτέρω κανόνας de minimis, ο οποίος αναπτύχθηκε από το ΔΕΚ, αποκρυσταλλώθηκε με δύο ανακοινώσεις της Επιτροπής, στις οποίες αναλύονται οι συμφωνίες ήσσονος σημασίας οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό και οριοθετείται η έννοια του αισθητού επηρεασμού του εμπορίου. Οι κατωτέρω ανακοινώσεις της Επιτροπής σκοπό είχαν αφ' ενός τη συγκέντρωση και κωδικοποίηση των ερρημάτων της νομολογίας τους Δ.Ε.Κ. και αφετέρου τη συγκεκριμενοποίηση του πεδίου αναφοράς των αντι-ανταγωνιστικών πρακτικών. Δεν είναι τυχαίο ότι οι ανακοινώσεις αναφέρονται ρητά και χρησιμοποιούν οικονομικούς όρους προκειμένου να οριοθετήσουν το πεδίο εφαρμογής του ευρωπαϊκού Δικαίου Ανταγωνισμού. Εισάγουν, λοιπόν, την έννοια της οικονομικής αποτελεσματικότητας

⁹² I. Forrester and Ch. Norall, *ό.π.*, σελ. 23.

των συμβάσεων, ιδιαίτερα με την εισαγωγή των κριτηρίων του μεριδίου αγοράς των επιχειρήσεων και του τζίρου, ήτοι μεγεθών τα οποία προσδιορίζουν τη δύναμη των ανταγωνιστών στην αγορά.

6/. Η εφαρμογή του κανόνα της λογικής στις συμφωνίες ενώσεων προσώπων – Η υπόθεση Publishers Association

Η υπόθεση Publishers Association⁹³ αφορούσε τους ειδικούς κανόνες που είχαν εφαρμογή στους εκδοτικούς οίκους βιβλίων στο Ηνωμένο Βασίλειο. Υπό αυτούς τους κανόνες, οι εκδότες δύναντο να παραχωρούν αποκλειστικά δικαιώματα μόνο σε εκείνες τις λέσχες βιβλίων που ήταν εγγεγραμμένες στην Ένωση Εκδοτών που είχε συντάξει και υπογράφει τους εν λόγω κανονισμούς.

Η Ένωση Εκδοτών επιβεβαίωσε ότι οι κανόνες είχαν πράγματι αυτό τον σκοπό. Διαπιστώθηκε επίσης ότι οι κανόνες περιόριζαν τα περιθώρια ανταγωνισμού ανάμεσα σε λέσχες βιβλίου και βιβλιοθηκών. Τόσο αυτοί όσο κι ένας σημαντικός αριθμός από μη μέλη είχαν αναλάβει την εφαρμογή και εκτέλεση των τυποποιημένων όρων πωλήσεων που περιείχαν οι συμφωνίες, καθώς και τους κανόνες εκτέλεσης των συμφωνιών. Οι συμφωνίες πώλησης βιβλίων καθορισμένης τιμής, οι κανόνες εκτέλεσης των συγκεκριμένων συμφωνιών, οι κανόνες που αφορούν στις συγκεκριμένες συμφωνίες καθώς και οι όροι που επιβάλλονταν ως προϋποθέσεις για την εγγραφή στον οδηγό βιβλιοπωλών θεωρήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ότι είχαν όχι μόν ως αντικείμενο, αλλά και ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς.

Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεώρησε ότι οι συμφωνίες για τα βιβλία καθορισμένης τιμής μεταξύ επιχειρήσεων, οι αποφάσεις της

⁹³ *Publisher's Association κατά Net Book Agreements*, E.E. 1989 L22/12

Ένωσης Εκδοτών που αφορούσαν στις εκπτώσεις σε βιβλιοθήκες, σε πράκτορες βιβλίων και σε ποσοστικές εκτυπώσεις, ο λεγόμενος «κώδικας παροχών» που συντάχθηκε και δημοσιεύθηκε από την Ένωση Εκδοτών, ο κανονισμός για τις λέσχες βιβλίου της Ένωσης Εκδοτών, οι αποφάσεις της Ένωσης Εκδοτών σε ό,τι αφορά τους όρους βάσει των οποίων ρυθμίζεται η ετήσια εθνική περίοδος πώλησης βιβλίων, η απόφαση της Ένωσης Εκδοτών για τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι βιβλιοπώλες θα αναφέρονταν στον οδηγό βιβλιοπωλών θεωρήθηκε από την Επιτροπή ότι συνιστούσαν παραβίαση του αρ. 85§1 (νυν 81§1). Το Π.Ε.Κ. ενστερνίστηκε τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Εντούτοις, το Δ.Ε.Κ. ακύρωσε την ως άνω απόφαση, καθώς θεώρησε ότι δεν είχαν αναλυθεί επαρκώς τα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν στις αποφάσεις του Restrictive Practices Court, το οποίο επέτρεψε επιβολή τιμών πώλησης στα βιβλία στο Ηνωμένο Βασίλειο και τόνισε τα οφέλη τέτοιας τιμολόγησης. Μάλιστα υπογράμμισε ότι τα ως άνω οφέλη από τις εν λόγω συμφωνίες επεκτείνονταν και σε άλλα κράτη μέλη και δεν αφορούσαν μόνο τα κράτη στα οποία δραστηριοποιούνταν οι εταιρείες που είχαν συνάψει τις συμβάσεις.

Παρατηρείται στη συγκεκριμένη περίπτωση ότι ουσιαστικά το Δ.Ε.Κ., προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ιδίως ο υπό κρίση καθορισμός τιμών δεν συνιστούσε τελικά παράβαση του αρ. 81 Συνθήκης, έλαβε υπόψη του ορισμένες αποτελεσματικότητες, οι οποίες οδηγούσαν σε ωφέλεια τόσο του παραγωγού όσο και του καταναλωτή.

Β/. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αποτέλεσε θερμό υποστηρικτή του κανόνα της λογικής από το ξεκίνημα της διάπλασης του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού. Αντίθετα, πολλάκις αντιτάχθηκε στην εφαρμογή του κανόνα ως ερμηνευτική αρχή του αρ. 81§1 και για δεκαετίες κώφευε στις απόψεις επιχειρήσεων που πρότειναν την χρήση του κανόνα της λογικής στον έλεγχο των συμπράξεών τους. Εξάλλου, η ίδια η δομή του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού, όπως ιστορικά αυτό διαπλάσθηκε και αποτυπώθηκε στο αρ. 81 συνίστατο στη νομοθετική θέσπιση απόλυτης απαγόρευσης και στην πρόβλεψη απαλλαγής, υπό ορισμένες ρητές στο άρθρο προϋποθέσεις. Χώρος για νομολογιακές γενικές αρχές, όπως ο κανόνας της λογικής δεν υπήρχε.

Πράγματι, η έννοια της διάπλασης του δικαίου από τον εκάστοτε Δικαστή δεν είναι κοινή στο ηπειρωτικό δίκαιο, το οποίο διαπλάθεται μέσα από τη θέσπιση κανόνων από το νομοθέτη, αντίθετα από το Κοινό Δίκαιο των Αγγλοσαξωνικών χωρών και των Η.Π.Α., το οποίο αναγορεύει το Δικαστή σε δημιουργό δικαίου. Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άλλωστε, προτιμήθηκε η διάπλαση του δικαίου ανταγωνισμού μέσα από νομοθετικά κείμενα, ήτοι την ίδια τη Συνθήκη και το παράγωγο κοινοτικό δίκαιο⁹⁴.

⁹⁴ Jan Peeters, «The Rule of reason revisited: Prohibition on restraints of competition in the Sherman Act and the E.E.C. Treaty», A.J.C.L. 37, 1989, σελ. 523 επ.

1/. Η απόλυτη άρνηση εφαρμογής του κανόνα της λογικής

Με τον τρόπο αυτό, κατά την ιστορική συγκυρία της Συνθήκης της Ρώμης, τα κράτη μέλη προσδιόρισαν πλήρως την έννοια του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού, μη αφήνοντας περιθώριο περαιτέρω δημιουργίας δικαίου από το Δικαστήριο, ώστε η Επιτροπή, το ανώτατο όργανο της Ε.Ε., να έχει τον απόλυτο έλεγχο του δικαίου. Αιτία για αυτό αποτέλεσε η ανάγκη των ιδρυτών της Κοινότητας να προσδιορίσουν εξ υπαρχής ακριβώς τους κανόνες με τους οποίους θα λειτουργούσε αυτή, ώστε να επιτευχθεί η ενιαία αγορά με τρόπο συντονισμένο από ένα μάλιστα όργανο, την Επιτροπή.

Η ιστορική συγκυρία υπήρξε διαφορετική στο αμερικανικό και αγγλοσαξωνικό δίκαιο του ανταγωνισμού, όπου πρώτα τα Δικαστήρια αντιμετώπισαν τους περιορισμούς του ανταγωνισμού σε μια ήδη δημιουργημένη αγορά και όφειλαν, ως εκ τούτου, να διαπλάσουν το δίκαιο ανταγωνισμού, με γενικές ρήτρες και αρχές, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στο έργο τους⁹⁵.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή λειτούργησε σε πολλές περιπτώσεις ως φύλακας της Συνθήκης και την προστάτευσε από την ερμηνεία του δικαίου του ανταγωνισμού από γενικές ρήτρες, όπως ο κανόνας της λογικής. Ήδη από το έτος 1964, στην υπόθεση *Consten & Grunding* (βλ. ανωτέρω υπό II.A), η Επιτροπή είχε αντιταχθεί στην πρόταση εφαρμογής του κανόνα της λογικής στο αρ. 85§1 (νυν 81§1) από τις αντιδικές της εταιρείες. Αντ' αυτού, προτίμησε να χρησιμοποιήσει διαφορετικά κριτήρια για να αποφανθεί εάν οι συμφωνίες τους περιόριζαν τον ανταγωνισμό, κριτήρια τα οποία αφορούσαν τις οικονομικές και πραγματικές συνθήκες στις οποίες συνήφθησαν οι συμφωνίες. Παρόλο που επί της ουσίας τα κριτήρια αυτά δεν απείχαν πολύ από την έννοια του κανόνα της λογικής, ο οποίος προτάσσει το οικονομικό πλαίσιο

⁹⁵ Βλ. σχετ. R. Kovar, ό.π. σελ. 252 επ.

στο οποίο συνήφθη μία συμφωνία, η Επιτροπή εμπόδισε την εφαρμογή του κανόνα, στάση για την οποία δέχθηκε κριτική από τα μέσα της δεκαετίας του εβδομήντα⁹⁶.

Πράγματι, παρόλη την αντίθεση στην εφαρμογή αυτού καθεαυτού του κανόνα της λογικής, η Επιτροπή υιοθέτησε τρόπους κάμψης της απόλυτης απαγόρευσης της παραγράφου 1, οι οποίοι δεν απείχαν πολύ από την έννοια και την ιδέα του κανόνα της λογικής. Αναγκάστηκε δε να κατευθυνθεί προς αυτή τη λύση, λόγω της δυσκολίας εφαρμογής της διαδικασίας απόδοσης απαλλαγής, σύμφωνα με το αρ. 81§3, η οποία πολύ σύντομα οδήγησε την Επιτροπή σε μεγάλο φόρτο εργασίας⁹⁷.

2/. Οι κανονισμοί ατομικής και ομαδικής απαλλαγής

Η Επιτροπή, κατά τη διαδικασία εφαρμογής της απαλλαγής της παραγράφου 3 του αρ. 81 εξέδωσε, ήδη από το 1962 μία σειρά κανονισμών και αργότερα κατευθυντηρίων γραμμών, προκειμένου να οριοθετήσει τις περιπτώσεις που πράγματι περιορίζουν τον ανταγωνισμό, σύμφωνα με τις αποφάσεις του Δ.Ε.Κ.

Όπως δε ανωτέρω αναφέρθηκε, οδηγήθηκε επιτακτικά στη λύση έκδοσης των κανονισμών, διότι η διαδικασία χορήγησης απαλλαγής, απαιτούσε την ενημέρωση της Επιτροπής για κάθε μία σύμπραξη που υπέπιπτε στην απαγόρευση του αρ. 81§1. Είναι προφανές ότι ο αριθμός των συμπράξεων που αιτούνταν χορήγηση απαλλαγής ήταν τεράστιος, ώστε σύντομα η Επιτροπή να μην μπορεί να τις διεκπεραιώσει όλες. Για το λόγο αυτό προέβη σε διάφορες λύσεις, κυρίως την έκδοση Κανονισμών ομαδικών απαλλαγών και κατευθυντήριων γραμμών⁹⁸.

⁹⁶ Βλ. D. Fasquelle, ό.π., σελ. 107,115

⁹⁷ Βλ. J. Peeters, ό.π., σελ. 540 επ.

⁹⁸ Ό.π.

Αρχικά, δύο κανονισμοί του Συμβουλίου, ο 17/1962 και ο 19/1965 αποτέλεσαν τη βάση της αρμοδιότητας της Επιτροπής να παραχωρεί απαλλαγές αφ' ενός ατομικές και αφετέρου ομαδικές. Οι ατομικές απαλλαγές αφορούσαν συγκεκριμένες συμπράξεις μεταξύ επιχειρήσεων, οι οποίες προκειμένου να λάβουν απαλλαγή θα έπρεπε να το αιτηθούν ενώπιον της Επιτροπής και εκείνη να τους την παράσχει με σχετική Απόφασή της. Ο δεύτερος κανονισμός 19/1965 αφορούσε τη δυνατότητα της Επιτροπής να παρέχει ομαδικές απαλλαγές για συγκεκριμένα είδη συμπράξεων, προσδιορίζοντας, κάθε φορά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τους.⁹⁹

Ο κανονισμός αυτός προκάλεσε κριτική και αμφισβητήθηκε η νομιμότητά του από την ιταλική Κυβέρνηση, η οποία ενεπλάκη σε δικαστικό αγώνα ενώπιον του Δ.Ε.Κ., υποστηρίζοντας ότι η υιοθέτηση κανονισμών ομαδικής απαλλαγής επί της ουσίας αντικαθιστούσε την παράγραφο 1 του άρθρου 85 (νυν 81), αφού, σύμφωνα με αυτό, η απαλλαγή παρέχεται σε περίπτωση που ετύγχανε εφαρμογής η παράγραφος 1, ώστε η όποια εκ των προτέρων απαλλαγή, υποκαθιστούσε τον έλεγχο της παραγράφου 1. Η άποψη του Δικαστηρίου ήταν διαφορετική και προσανατολίστηκε περισσότερο στη σκέψη ότι οι ομαδικές απαλλαγές αφορούσαν συμπράξεις που ήταν πιθανό να πληρούν τις προϋποθέσεις της παραγράφου 1¹⁰⁰.

Στο πνεύμα αυτό, η Επιτροπή εξέδωσε μία σειρά κανονισμών που αφορούσαν ομαδικές απαλλαγές, όπως τον Κανονισμό 67/1967¹⁰¹ για τις συμφωνίες αποκλειστικής παραχώρησης (αργότερα αντικαταστάθηκε από τους 1983/83 και 1984/83 για τις συμφωνίες αποκλειστικής διανομής), 2349/84 για κατηγορίες διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, 4087/88 για τις συμβάσεις δικαιόχρησης.

⁹⁹ Βλ. D. Fasquelle, *ό.π.*, σελ. 219 επ.

¹⁰⁰ Βλ. D. Fasquelle, *ό.π.*, σελ. 220 επ.

¹⁰¹ E. E.L. 57/67 της 25.03.1967

Οι Κανονισμοί ομαδικής απαλλαγής που ισχύουν σήμερα είναι ο 772/2004¹⁰² για τις συμφωνίες μεταφοράς τεχνολογίας, 2658/2000¹⁰³ για τις συμφωνίες εξειδίκευσης (αντικατέστησε τον 417/85), 2659/2000¹⁰⁴ για τις συμφωνίες έρευνας και ανάπτυξης (αντικατέστησε τον 417/85), 2790/1999¹⁰⁵ για τις κάθετες συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές, 1400/2002¹⁰⁶ για τις κάθετες συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές στον τομέα της αυτοκινητοβιομηχανίας (αντικατέστησε τον 123/85), 358/2003¹⁰⁷ για ορισμένες κατηγορίες συμφωνιών στον τομέα των ασφαλίσεων.

3/. Οι κατευθυντήριες γραμμές για τους κάθετους περιορισμούς και τις οριζόντιες συμπράξεις.

Παράλληλα με τους ανωτέρω Κανονισμούς, η Επιτροπή έχει εκδόσει και κατευθυντήριες γραμμές για συγκεκριμένες ομάδες συμπράξεων, οι οποίες περιέχουν και αποκρυσταλλώνουν την κρίση του Δ.Ε.Κ. για τις εκάστοτε συμπράξεις. Οι ήδη εκδοθείσες Ανακοινώσεις με κατευθυντήριες γραμμές αφορούν τους κάθετους περιορισμούς¹⁰⁸ (Ανακοίνωση της Επιτροπής για τους κάθετους περιορισμούς C 291/13.10.2000) και τις οριζόντιες συμπράξεις¹⁰⁹.

¹⁰² ΕΕ L 123/11, 27.04.2004

¹⁰³ ΕΕ L 304/3, 05.12.2000

¹⁰⁴ ΕΕ L 304/7, 05.12.2000

¹⁰⁵ ΕΕ L 336/29.12.1999

¹⁰⁶ ΕΕ L 203/30, 01.08.2002

¹⁰⁷ ΕΕ L 53/8, 28.02.2003

¹⁰⁸ Σύμφωνα με το αρ. 2 του Κ 2790/1999 κάθετους περιορισμούς αποτελούν συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές που συνάπτονται μεταξύ δύο ή περισσότερων επιχειρήσεων, καθεμία εκ των οποίων δραστηριοποιείται, για το σκοπό της συμφωνίας, σε διαφορετικό επίπεδο της αλυσίδας παραγωγής ή διανομής, και που αφορούν τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα μέρη μπορούν να προμηθεύονται, να πωλούν ή να μεταπωλούν ορισμένα αγαθά ή υπηρεσίες κάθετες συμφωνίες.

¹⁰⁹ Σύμφωνα με την Ανακοίνωση της Επιτροπής για τις ανωτέρω κατευθυντήριες γραμμές (C 06.01.2001), μία συνεργασία είναι «οριζόντια φύσεως» εάν αποτελεί αντικείμενο συμφωνίας ή εναρμονισμένης πρακτικής μεταξύ δύο επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στο ίδιο επίπεδο (α) της αγοράς.

Αναφορικά με τις συμπράξεις αυτές, η Επιτροπή προέβη στην έκδοση των κατευθυντηρίων γραμμών, καθώς η πλούσια νομολογία του Δ.Ε.Κ. έχει δημιουργήσει κριτήρια αναφορικά με την απαγόρευση ή μη των συμπράξεων, τα οποία έχουν μεταλλάξει την απόλυτη απαγόρευση της παραγράφου 1. Όπως και ανωτέρω αναφέρθηκε, υπό της νομολογίας του Δ.Ε.Κ., το Δικαστήριο έχει υιοθετήσει πλείστα κριτήρια αποδοχής και απαγόρευσης των συμπράξεων των επιχειρήσεων, στην προσπάθεια να ερμηνεύσει την παράγραφο 1 του αρ. 81. Με δεδομένη όμως τη μη αποδοχή του κανόνα της λογικής ως ενός ευρύτερου κριτηρίου και γενικής αρχής για την ερμηνεία του αρ. 85, είναι αναγκαία η συγκέντρωση των διαφορετικών κριτηρίων που κατά καιρούς έχει εφαρμόσει το Δ.Ε.Κ. για διάφορες συμπράξεις σε κείμενο, ώστε να μπορεί κανείς να το παρακολουθήσει.

Είναι εμφανής από τα ανωτέρω, η ομοιότητα των κριτηρίων που διαπλάθει το Δικαστήριο με την έννοια του κανόνα της λογικής, παρόλο που δεν αποδέχεται τη χρήση του όρου αυτού. Το Δικαστήριο, όμως, και κατά συνέπεια η Επιτροπή, η οποία οφείλει να εφαρμόζει τη νομολογία του Δ.Ε.Κ., έχουν προφανώς επηρεαστεί από την έννοια αυτή του αμερικανικού αντιμονοπωλιακού δικαίου του ανταγωνισμού.

Η πλέον πρόσφατη δε, επιρροή του αποτελεί η υιοθέτηση κριτηρίων οικονομικής στάθμισης των περιοριστικών συμβάσεων.

Για παράδειγμα, η Επιτροπή εισήγαγε νέο κριτήριο της δεσπόζουσας θέσης αφενός και αναβάθμισε το στοιχείο της οικονομικής αποτελεσματικότητας αφετέρου στο πλαίσιο του ελέγχου συγκεντρώσεων επιχειρήσεων (*Κανονισμός 139/2004 του Συμβουλίου*¹¹⁰), επιπλέον δε προσανατολίστηκε στην εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού σε εντονότερη και συστηματικότερη οικονομική ανάλυση (βλ. ιδίως *Κατευθυντήριες Γραμμές για την εφαρμογή του αρ. 81*¹¹¹ *ΣυνθΕΚ*¹¹¹).

¹¹⁰ Ε.Ε. L 024/1 της 29.01.2004

¹¹¹ Ε.Ε. L 101/1997 της 27.04.2004

Ειδικότερα, αναφορικά με τους κάθετους περιορισμούς, μετά από μια ανεπιτυχή προσπάθεια ρύθμισης με τον Κανονισμό 67/1967 κι έπειτα με τους Κανονισμούς 1983/1983 και 1984/1983, οι οποίοι στην προσπάθεια να συμβιβάσουν την προστασία του ανταγωνισμού με τη δημιουργία της ενιαίας αγοράς είχαν οδηγήσει σε μια κατάσταση σύγχυσης ως προς το ισχύον δίκαιο με αποτελέσματα που δεν ανταποκρίνονταν στην οικονομική ανάλυση του ανταγωνισμού. Ο Κανονισμός 2790/1999 επηρεάστηκε από το αμερικανικό αντιμονοπωλιακό δίκαιο και υιοθέτησε την έννοια των market power screens, ήτοι τη δύναμη των ανταγωνιστών στην αγορά. Βάσει αυτής χορήγησε ομαδική απαλλαγή σε προμηθευτές που δεν υπερβαίνουν σε μερίδιο αγοράς το 30% και δεν περιλαμβάνουν στη συμφωνία τις per se απαγορευμένες ρήτρες που απαριθμούνται στο αρ. 4. Πέραν της ρήτρας σταθερής ή κατώτατης τιμής μεταπώλησης, εντάχθηκαν στις per se απαγορευμένες ρήτρες και οι απόλυτοι γεωγραφικοί (αλλά και πελατειακοί) περιορισμοί, προκειμένου να μην ματαιωθεί ο στόχος της εσωτερικής αγοράς.

Από τα ανωτέρω μπορεί να συναχθεί με βεβαιότητα ότι η επιρροή του αμερικανικού αντιμονοπωλιακού δικαίου είναι μεγάλη στο κοινοτικό δίκαιο ανταγωνισμού, αφού ολοένα και περισσότερο υιοθετούνται έννοιες οικονομικής αποτελεσματικότητας προκειμένου να κριθεί η δυνατότητα περιορισμού ή μη του ανταγωνισμού. Συνεπώς, παρόλο που η Επιτροπή αντιστέκεται στην υιοθέτηση του όρου του κανόνα της λογικής, έχει ήδη επηρεαστεί και απορροφήσει έννοιες που εκπορεύονται από αυτόν.

4/. Ο κανονισμός 1/2003 του Συμβουλίου.

Αναφορικά με τη διαδικασία της παροχής ατομικής απαλλαγής, μία μεγάλη αλλαγή επήλθε με τον Κανονισμό 1/2003 του Συμβουλίου.

Έως τότε, η παλιότερη νομοθεσία σχετικά με τη διαδικασία(17/62 και 19/65), η οποία επέβαλλε την ενημέρωση της Επιτροπής για κάθε σύμπραξη πριν αυτή να ισχύσει, ώστε να ελεγχθεί η ύπαρξη περιορισμών του ανταγωνισμού και να εκδοθεί σχετική απόφαση απαλλαγής ή μη, είχε οδηγήσει σε μεγάλο φόρτο εργασίας τις υπηρεσίες της Επιτροπής, σε βαθμό που ήταν αδύνατη η διεκπεραίωση των υποβαλλόμενων συμφωνιών. Με τον Κανονισμό 1/2003, επήλθε πλήρης αλλαγή της διαδικασίας, αφού πλέον δεν είναι απαραίτητη η ενημέρωση της Επιτροπής για τις συμπράξεις μεταξύ επιχειρήσεων. Ο Κανονισμός ρητά ορίζει πλέον ότι οποιαδήποτε σύμπραξη πληροί τις προϋποθέσεις απαλλαγής της παραγράφου 3 ορίζεται ότι είναι ισχύουσα (αρ. 1§2). Όποια δε, εμπίπτει στην παράγραφο 1, είναι άκυρη, χωρίς να χρειάζεται σχετική απόφαση της Επιτροπής (αρ. 1§1)¹¹².

5/. «Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό σύμφωνα με το άρθρο 81 παράγραφος 1 της συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (de minimis)»¹¹³.

Η πρώτη Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό εισήγαγε συγκεκριμένα αντικειμενικά και ποσοτικά

¹¹² Κανονισμός Ε.Κ. αρ. 1/2003 του Συμβουλίου της 16ης Δεκεμβρίου 2002 για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπεται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης:

Αρ. 1.1: Οι συμφωνίες, αποφάσεις και εναρμονισμένες πρακτικές οι οποίες υπάγονται στο αρ. 81§1 της συνθήκης και δεν πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 81§3 της συνθήκης απαγορεύονται, χωρίς να είναι αναγκαία η έκδοση σχετικής απόφασης.

1.2: Οι συμφωνίες, αποφάσεις και εναρμονισμένες πρακτικές οι οποίες υπάγονται στο αρ. 81§1 της συνθήκης και πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 81§3 της συνθήκης δεν απαγορεύονται, χωρίς να είναι αναγκαία η προηγούμενη έκδοση σχετικής απόφασης.

1.3: Η καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης όπως αναφέρεται σ το άρθρο 82 της συνθήκης απαγορεύεται, χωρίς να είναι αναγκαία η προηγούμενη έκδοση σχετικής απόφασης».

¹¹³ Ε. Ε. C 368 της 22/12/2001 σ. 0013 - 0015

κριτήρια μη υπαγωγής συμπράξεων επιχειρήσεων στο αρ. 81§1, δηλαδή συμπράξεων που δεν θεωρείται ότι περιορίζουν τον ανταγωνισμό. Η Ανακοίνωση αυτή συμπυκνώνει, επί της ουσίας, τη νομολογία του Δ.Ε.Κ. αναφορικά με την έννοια του περιορισμού του ανταγωνισμού.

Τα κριτήρια της μη υπαγωγής στην απαγόρευση του αρ. 81§1 αφορούν τη θέση των ανταγωνιστών στην αγορά: ρητά ορίζεται ότι δεν επηρεάζεται ο ενδοκοινοτικός ανταγωνισμός σε συμφωνίες όπου το συνολικό μερίδιο αγοράς που κατέχουν τα συμβαλλόμενα μέρη της συμφωνίας δεν υπερβαίνει το 10 % σε καμία από τις σχετικές αγορές που επηρεάζονται από τη συμφωνία για συμφωνίες μεταξύ ανταγωνιστών, ενώ αυξάνει το ποσοστό σε 15 %, για συμφωνίες μεταξύ μη ανταγωνιστών¹¹⁴.

Επίσης, η Ανακοίνωση εισάγει το κριτήριο των συμπράξεων μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, τις οποίες δεν θεωρεί ότι επηρεάζουν το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Για την οριοθέτηση των επιχειρήσεων αυτών τίθεται από την Ανακοίνωση δύο ποσοτικά κριτήρια: α) Η απασχόληση στην επιχείρηση λιγότερων από διακόσιους πενήντα εργαζόμενους και β) Ετήσιος κύκλος εργασιών (ήτοι ετήσια ακαθάριστα έσοδα) κάτω των σαράντα εκατομμυρίων ευρώ (€40.000.000,00) ή ισολογισμός (ήτοι ετήσιες οικονομικές καταστάσεις) κάτω των είκοσι επτά εκατομμυρίων ευρώ (€27.000.000,00).

Η Ανακοίνωση, όμως, εισάγει επιπλέον εξαιρέσεις από τα ανωτέρω οριζόμενα για ρητά αναφερόμενες σε αυτή συμφωνίες, τις οποίες θεωρεί ότι περιορίζουν καθεαυτές τον ανταγωνισμό εντός της Κοινότητας. Αυτές είναι οι συμφωνίες καθορισμού τιμών πώλησης,

¹¹⁴ Σύμφωνα με την ίδια Ανακοίνωση, ανταγωνιστές θεωρούνται οι επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στην ίδια σχετική αγορά ή μπορούν να παράγουν τα προϊόντα στη σχετική αγορά χωρίς σημαντικό κόστος. Αυτοί είναι πραγματικοί ανταγωνιστές. Διακρίνονται από τους δυνητικούς ανταγωνιστές, οι οποίοι αποτελούν επιχειρήσεις που αν δεν υπήρχε η συμφωνία θα μπορούσαν να πραγματοποιήσουν τις απαραίτητες επενδύσεις ώστε να εισέλθουν στην αγορά.

περιορισμού της παραγωγής ή των πωλήσεων και επιμερισμού των αγορών ή της πελατείας (εισαγωγή γεωγραφικών περιορισμών).

Συμφωνίες που ως αντικείμενο έχουν τα ανωτέρω, θεωρούνται ότι περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό και επηρεάζουν το ενδοκοινοτικό εμπόριο από μόνη τη φύση του αντικειμένου τους, συνεπώς απαγορεύονται, ανεξάρτητα από το αν πληρούν τις ποσοτικές προϋποθέσεις χαρακτηρισμού τους ως ήσσονος σημασίας.

6/. Ανακοίνωση της Επιτροπής – Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης¹¹⁵.

Η Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου συμπυκνώνει με τη σειρά της τα κριτήρια για τον προσδιορισμό της έννοιας του «αισθητού» επηρεασμού του εμπορίου, σύμφωνα με τη νομολογία του Δ.Ε.Κ. Η Ανακοίνωση αυτή συγκέντρωσε τις βασικές αρχές που εκφράστηκαν από τη νομολογία του Δ.Ε.Κ. κατά την ερμηνεία του αρ. 81§1, ώστε να αποσαφηνιστεί η έννοια του επηρεασμού του εμπορίου.

Η Ανακοίνωση παραθέτει συγκεντρωτικά τα κριτήρια της ύπαρξης αισθητού επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου, όπως αυτά διαπλάστηκαν από τη νομολογία του ΔΕΚ. Αναφέρει ρητά τη διευρυμένη έννοια του εμπορίου κατά το αρ. 81§1, η οποία περιλαμβάνει κάθε οικονομική δραστηριότητα και όχι μόνο την παροχή προϊόντων και υπηρεσιών. Επιπλέον, περιλαμβάνει την προϋπόθεση απλής πιθανολόγησης επηρεασμού του εμπορίου και όχι της απόδειξης επέλευσης του επηρεασμού, το κριτήριο της φύσης των προϊόντων της συμφωνίας, της θέσης των συμπραπτουσών

¹¹⁵ Ε. Ε. αριθ. C 101 της 27.04.2004 σ. 0081 – 0096

επιχειρήσεων, το κριτήριο ύπαρξης διασυνοριακών επιπτώσεων της σύμπραξης επιχειρήσεων, καθώς επίσης και την αρχή της επενέργειας¹¹⁶.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Δεν καταλείπεται αμφιβολία για τη σημαντική θέση που κατέχει ο κανόνας της λογικής στο Αντιμονοπωλιακό Δίκαιο των Η.Π.Α. και της Ευρώπης. Ο κανόνας αυτός διατηρήθηκε διαμέσω των αιώνων (από το 1711, ότε και πρωτοεμφανίστηκε), επιπλέον δε, ενδυναμώθηκε χάριν της ευρείας ερμηνείας και των πλείστων εκφάνσεων που έλαβε. Επηρέασε τόσο τη νομολογία των Δικαστηρίων των Η.Π.Α., όσο και αυτή της Ευρώπης, η οποία ενώ ξεκίνησε με την πλήρη άρνηση εφαρμογής τους κανόνα, κατέληξε στην έμμεση αποδοχή του.

Αναντίρρητα, η διατήρηση του κανόνα της λογικής μέσα στους αιώνες οφείλεται στην απλή αλλά και συγχρόνως άμεση σχέση του με την ελεύθερη αγορά και τη ρεαλιστική προσέγγισή της.

Πλέον, όμως, οι σύγχρονες τάσεις συγκλίνουν προς έναν συνδυασμό του κανόνα της λογικής με την οικονομική ανάλυση του δικαίου του ανταγωνισμού, αφού η χρήση οικονομικών όρων είναι αναπόφευκτη όταν το ζητούμενο είναι ο έλεγχος της ελεύθερης αγοράς. Η όλο και αναπτυσσόμενη αναζήτηση αποτελεσματικότητας, ήτοι, όπως είδαμε, αποτελεσμάτων που καθιστούν μία σύμβαση ευνοϊκή για όλα τα συμβαλλόμενα μέρη και τους τρίτους (στα πλαίσια του ανταγωνισμού) απαιτεί την ολοένα και αυξανόμενη ανάγκη χρήσης

¹¹⁶ Η αρχή της επενέργειας ορίζει ότι το κοινοτικό δίκαιο ανταγωνισμού τηγχάνει εφαρμογής σε οποιαδήποτε συμφωνία επηρεάζει το ευδοκοινοτικό εμπόριο, ανεξαρτήτως του κράτους προέλευσης των ανταγωνιστών, ή του κράτους στο οποίο βρίσκεται η σχετική αγορά που δραστηριοποιούνται οι ανταγωνιστές. Μοναδικό κριτήριο αποτελεί η ύπαρξη συνεπειών στο ευδοκοινοτικό εμπόριο. Ως εκ τούτου δεν περιορίζεται σε συμφωνίες επιχειρήσεων που εδρεύουν σε κράτη-μέλη της Κοινότητας, βλ. περαιτέρω Λ. Κοτσίρη, ό.π., σελ. 383 επ.

του κανόνα της λογικής στην κρίση περί του περιορισμού ή μή των όρων μίας συμφωνίας¹¹⁷.

Συνεπώς, η σύγχρονη τάση του Δικαίου του Ανταγωνισμού τείνει να απεμπολήσει την *per se* θεωρία και την εγκαθίδρυση της κατά περίπτωση ανάλυσης. Σε αυτό το πλαίσιο, η χρήση του κανόνα της λογικής είναι παραπάνω από θετική, αφού κατά περίπτωση ανάλυση σημαίνει εξέταση των συγκεκριμένων συνθηκών της κάθε περίπτωσης, ήτοι χρήση της έννοιας της ευλόγου αιτίας προκειμένου να κριθούν τα δεδομένα της εκάστοτε συμφωνίας.

Επιπλέον, η συστηματικότερη οικονομική ανάλυση είναι απαραίτητη για τον εξορθολογισμό του δικαίου και της πολιτικής ανταγωνισμού. Η αρχή του «*more economic approach*» που επιδιώκει η Επιτροπή κατά την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου προϋποθέτει εξέταση των αποτελεσμάτων που επιφέρει μία επιχειρηματική συμπεριφορά στον ανταγωνισμό.

Συμπερασματικά, ο κανόνας της λογικής μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με την αναζήτηση οικονομικών αποτελεσματικότητας προκειμένου να δημιουργηθούν σύγχρονα κριτήρια στα πλαίσια του Δικαίου του Ανταγωνισμού, τα οποία θα μπορούν να προαγάγουν την ενιαία αγορά, χωρίς τη σύγχυση και την πολυδιάσπαση που γνώρισε η Ευρώπη κατά τα προηγούμενα χρόνια.

¹¹⁷ Βλ. σχετ. Ν Ζευγώλη, «Το ζήτημα των αποτελεσματικότητας...», ό.π., σελ. 416 επ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ & ΞΕΝΗ

Δαγτόγλου Δ. Πρόδρομος, Η ελευθερία του ανταγωνισμού στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996.

Ζευγώλης Εμμ. Νικόλαος, Το Καρτέλ στο Δίκαιο του Ανταγωνισμού, Εθνική-Κοινοτική έννομη τάξη, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2008.

Καραγιάννης Σ. Βασίλης, Συμβάσεις παροχής λογισμικού (software) & κανόνες ανταγωνισμού, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2002.

Καρύδης Σπ. Γεώργιος, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού, Ι. Θεμελιώδεις Ελευθερίες, Ανταγωνισμός-Κρατικές Ενισχύσεις, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004.

Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου και Ελεύθερου, 3^η έκδοση, Εκδόσεις Π. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2000.

Σταματούδη Α. Ειρήνη, Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού & Διανοητική Ιδιοκτησία, Κατάχρηση Δεσπόζουσας θέσης, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

Τριδήμας Τ. - Μητσολίδου Αγγ. - Ερμηνεία κατ' άρθρο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα -Κομοτηνή 2006.

Χατζόπουλος Γ. Βασίλης, Ο κανόνας των βασικών διευκολύνσεων (essential facilities) στο ευρωπαϊκό και εθνικό δίκαιο ανταγωνισμού, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2003.

Lianos Ioannis, La transformation du droit de la concurrence par le recours à l' analyse économique, Editions Ant. N. Sakkoulas - Etablissements Emile Bruylant S.A.nt., 2007.

Fasquelle Daniel, Droit americain et droit communautaire des ententes: etude de la regle de raison, Paris GLN Joly Editions, 1992.

Hovenkamp Herbert, Federal Antitrust Policy: The Law of Competition and Its Practice (Hornbook Series Student Edition), West Group Publishing, 2005.

Letwin William, Law and Economic Policy in America: The evolution of the Sherman Antitrust Act, Greenwood Pub., 1980.

Posner A. Richard, Antitrust Law-An Economic Perspective, The University of Chicago Press, Chicago London, 1976.

Hogue R. Arthur, Origins of the Common Law, Indianapolis Liberty Press, 1986

Mendelssohn Martin, Rose Stephen, Guide to the E.C. Block Exemption for Vertical Agreements, Kluwer Law International, 2002.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ & ΞΕΝΗ

Γεωργακόπουλος Ν. Λεωνίδας, Η Οικονομική ανάλυση του δικαίου, Ανάλυση δικαίου και ανάλυση διατάξεων-αγγλοσαξωνικός διεισδυτισμός και ηπειρωτικός ερμηνευτισμός στο δίκαιο, Δ.Ε.Ε. 10/2002 (Έτος 8^ο), σελ. 1055.

Ζεργώλης Εμμ. Νικόλαος, Το ζήτημα των αποτελεσματικότητων σε οριζόντιες και κάθετες συμπράξεις, Στροφή του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού προς την κατά περίπτωση ανάλυση, Δ.Ε.Ε. 4/2007 (Έτος 13^ο), σελ. 417.

Ζεργώλης Εμμ. Νικόλαος, Εναρμονισμένες πρακτικές: Το ζήτημα της οικονομικής ανάλυσης και η ανάγκη συνδυασμού νομικής-οικονομικής σκέψης, Δ.Ε.Ε. 1/2004, (Έτος 10^ο), σελ 26.

Adams Walter, The "Rule of Reason": Workable competition or workable monopoly?, The Yale Law Journal, vol. 63, 1964, p. 348-370

Bork H. Robert, The rule of reason and the per se concept: Price fixing and market division, *The Yale Law Journal*, vol. 74, 1965, p. 775-847

Forrester Ian & Norall Christopher, The Laicization of Community Law: Self-Help and the Rule of Reason: How Competition Law is and could be applied, *Common Market Law Review* 21, p. 11.

Ghosh Shubba, Vertical Restraints, Competition, and the Rule of Reason, *The Law and Economics of Antitrust*, Elgar Press 2008.

Kovar Robert, Le droit communautaire de la concurrence et “la règle de raison”, *Rev.T.D.E.* 23 (2), avr.- juin 1987, p. 237.

Manzini Pietro, The European Rule of Reason- Crossing the sea of Doubt, *European Community Law Review*, 2002, p.392.

Martin Scott, United States: A Rule of Reason for Vertical Price Fixing-Part One, *The Metropolitan Corporate Council*, 24 October 2007.

Peeters Jan, The Rule of reason revisited: Prohibition on restraints of competition in the Sherman Act and the EEC Treaty, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 37, 1989, p.521-570.

NΟΜΟΛΟΓΙΑ

A. Νομολογία Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

Δ.Ε.Κ. 13.07.1966, συνεκδικασθείσες υποθ. 56 και 58/1964, *Consten S.à.R.L. and Grundig-Verkaufs-GmbH* κατά *Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, Συλλ. 1966, Ελληνική Ειδική Έκδοση, σελ. 363.

Δ.Ε.Κ. 09.07.1969, υπόθ. 5/1969, *Franz Volk S.P.R.L.* κατά *Etablissements J. Vervaecke*, Συλλ. 1969, Ελληνική Ειδική Έκδοση, σελ. 91.

Δ.Ε.Κ. 08.06.1982, υπόθ. 258/1978, *L.C. Nungesser K.G. Jurt Eseile* κατά Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Συλλ. 1982, 2015.

Δ.Ε.Κ. 06.10.1982, υπόθ. 262/1981, *Coditel S.A., Compagnie generale pour la diffusion de la television* και άλλοι κατά *Cine-Vog Films SA* και άλλων, Συλλ. 1982, σελ. 2015.

Δ.Ε.Κ. 11.07.1985, υπόθ. 42/1984, *Remia BV* και άλλοι κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Συλλ. 1985, σελ. 2545.

Δ.Ε.Κ. 28.01.1986, υπόθ. 161/1984, *Pronuptia de Paris GmbH* κατά *Pronumptia de Paris Irmgard Schillgalis*, Συλλ. 1986, 353.

Δ.Ε.Κ. 30.06.1966, υπόθ. 56/1965, *Société Technique Minière (L.T.M.)* κατά *Maschinenbau Ulm GmbH (M.B.U.)*, Συλλ. 1968, σελ. 313

Δ.Ε.Κ. 12.12.1967, υπόθ. 23/1967, *Brasserie de Haecht* κατά *Consorts Wilkin-Jansen*, Συλλ. 1967, σελ. 525.

Δ.Ε.Κ. *Publisher's Association* κατά *Net Book Agreements*, Ε.Ε. 1989 L22/12

Β. Νομολογία Πρωτοδικείου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

Π.Ε.Κ. 10.03.1992, υπόθ. T-14/1989 *Montedipe SpA* κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Συλλ. 1992, Ελληνική Ειδική Έκδοση.

Π.Ε.Κ. 18.09.2001, υπόθ. T-112/1999 *Métropole Télévision (M6), Suez-Lyonnaise des eaux, France Telecom et Télévision française S.A. (TF1)* κατά Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Συλλ. 2001, Ειδική Ελληνική Έκδοση.

Γ. Νομολογία Ανωτάτου Δικαστηρίου Η.Π.Α.

U.S. v. Trans-Missouri Freight Association, 166 U.S. 290 (1897)

U.S. v. Addyston Pipe and Steel Co, 85 Fed. 271 (6th Cir.1898)

Standard Oil Co. v. U.S., 221 U.S. 1 (1911)
U.S. v. American Tobacco, 221 U.S. 106 (1911)
Dr. Miles Medical Co. v. John Park & Sons Co., 220 U.S. 373 (1911)
Board of Trade of Chicago v. U.S., 246 U.S. 231 (1918)
U.S. v. Colgate & Co., 250 U.S. 300 (1919)
U.S. vs Arnold, Schwinn & Co., 388 U.S. 365 (1967)
Albrecht v. Herald Co., 390 U.S. 145 (1968)
Continental T.V. Inc. κατά G.T.E. Sylvania Inc., 433 U.S. 36 (1977)
National Society of Professional Engineers v. U.S., 435 U.S. 639 (1978)
Monsanto Co. v. Spray-Rite Service Corp., 465 U.S. 752 (1984)
Bussiness Electronics Corp. v. Sharp Electronics Corp., 485 U.S. 717 (1988)
State Oil Co. v. Khan, 522 U.S. 3 (1997)
Leegin Creative Leather Products, Inc κατά PSKS, Inc., υπόθ. 06-480 (2007).

Δ. Νομολογία Δικαστηρίων Ηνωμένου Βασιλείου

D' Arcy v. Allen, 11 Co. 84b, 74 Eng. Rep. 1131 (1602)
Mitchel v. Reynolds, 1 P Wms 181, 24 Eng. Rep. 347 (1711)
Nordenfelt v. Maxim Nordenfelt Guns and Ammunition Co., (1894) A.C. 535

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

--	--	--

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000067760